

МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮРДІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

У.А. Қосыбаева,
Н.К. Шаматаева,
Р.А. Оразбекова

Қарағанды
2021

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ

У.А. Қосыбаева, Н.К. Шаматаева, Р.А. Оразбекова

**МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮРДІСІН
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ**

Оқу құралы

Қарағанды
2021

ӘОЖ 373.5
КБЖ74.202
Қ68

*Баспаға Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің
Ғылыми кеңесі ұсынған*

Сын-пікір жазғандар

П.З. Ишанов, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының профессоры, PhD д-ры;

Г.Е. Самашова, Қарағанды техникалық университеті кәсіптік білім және педагогика кафедрасының доценті, пед. ғыл. канд.;

З.К. Мусалиева, «Ә. Ермаков атындағы мектеп-лицей» КММ-ның физика пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші

Қосыбаева У.А.

Қ68 Мектептің оқу үрдісін ұйымдастырудың инновациялық технологиялары: оқу құралы / У.А. Қосыбаева, Н.К. Шаматаева, Р.А. Оразбекова. — Қарағанды: «Акад. Е.А. Бөкетов ат. Қарағанды ун-ті» КЕАҚ баспасы, 2021. — 116 б.

ISBN 978-9965-39-916-9

Оқу мақсаты басымдылығының өзгеруі білім мен тәрбие мазмұнына елеулі түрде ықпал етіп, оны жаңартудың ең басты бағыттарын айқындауға және нақтылы міндеттер белгілеуге мүмкіндік береді. Жаңа мазмұнды оқытудың нәтижелілігі мұғалімнің шеберлігі мен ізденісіне көп байланысты. Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру ұстаздың білімділігін, жан-жақтылығын және кәсіби шеберлігін талап етері сөзсіз.

Ұсынылып отырған оқу құралы педагогикалық мамандар даярлау бағытындағы жоғары және арнайы оқу орындарының студенттеріне, магистранттарына және орта білім беру мекемелерінің мұғалімдеріне арналған.

ӘОЖ 373.5
КБЖ74.202

Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, 2021
Қосыбаева У.А., Шаматаева Н.К.,
Оразбекова Р.А., 2021

Мазмұны

КІРІСПЕ	4
І. «Сыни тұрғыда ойлау» технологиясы. Технологияның мәні. Қолдану ерекшеліктері.....	9
1.1 «Сыни тұрғыда ойлау» технологиясының мәні және қолдану ерекшеліктері.....	9
1.2 Кейс-технологиялар: оқытуда қолдану ерекшеліктері, кейс-технологиялардың түрлері	34
1.3 Ойын технологиялары: ойын түрлері және олардың дидактикалық мүмкіндіктері.....	55
II. МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮРДСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ПРАКТИКАЛЫҚ ТАЛДАУЛАР	73
Тапсырмалар:.....	73
Тест тапсырмалары:	82
Сұрақтар:.....	88
ҚОРТЫНДЫ	90
ТЕРМИНДЕР МЕН АНЫҚТАМАЛАР	92
ҚОСЫМШАЛАР	94
ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:.....	115

КІРІСПЕ

*Адамға тіл, құлақ қандай керек
болса... білім де сондай керек.*

А.Байтұрсынов

Оқушылардың танымдық қызметін жандандыру – педагогикалық теория мен тәжірибенің қазіргі даму деңгейіндегі өзекті мәселелердің бірі. Педагогикалық ғылым мен мектеп практикасы оқушылардың танымдық қызметін ынталандыратын әдістер мен ұйымдастырушылық формаларды қолдануда айтарлықтай тәжірибе жинады. Белсенді және интерактивті оқыту әдістері оқу үрдісін дұрыс ұйымдастыруда ең маңызды және көп функциялы болуы шарт. Жаңа қырынан белсенді және интерактивті әдістерді қолдану ХХ ғасырдың 20-шы жылдары кеңінен қолданылды.

Білім берудегі қазіргі қолданыстағы инновациялық үрдістердің тамыры белгілі бір елге тән ондаған жылдар бойы тарихы қалыптасқан философиялық тұжырымдамаларда жатыр. Дәл осы теориялар біздің елде білім берудің негізгі бағыттарын, білім беру жүйесін қайта құру мен модернизациялауды жаңа қырынан анықтайды.

Қазіргі кезеңде елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Білім беру саласында оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдері жиі қолданыс тауып, оқыту үрдісінің тиімділігін арттыру мақсатында пайдаланылып келеді. Қоғамның қазіргі даму кезеңінде мектеп оқушысын оқыту негізінен күнділікті өмір мен еңбек қызметінде қажетті деген білім, білік пен дағдыны игеруге бағытталған. Бүгінгі Қазақстан қоғамы үшін шығармашылық әрекетке дағдыланған, өз бетінше іздене алатын, туындаған мәселелерді өзі шешуге қабілетті, құндылықтарды жоғары қоя білетін жоғары білікті маман қажет. Сондықтан да білім беру жүйесі қоғамның бірқалыпты түрде дамуына жұмыс істеуі тиіс және алға жетелеуші күш болуы қажет. Ғылым мен өндіріске жаңашылдық енгізушілер әдетте ойлары стандарт емес жандар болады. Шығармашылық тұлғаны қалыптастыру үшін ең алдымен екі

шарт қажет: табиғи дарын мен оны алға дамыту, яғни оқыту Сондықтан да дарын мен қабілетті байқау үшін оған сәйкес білім қажет.

Қазіргі білім беру бағдарламалары оқушыларды жаңа қоғамдағы өмірге бейімдеу бағдарламасын жасау мәселелеріне тап болды. Бүгінгі таңда білім беру мекемелердің қызметін әртүрлі инновацияларсыз елестету қиын: білім беру парадигмаларының ауысуы, білім беру мазмұнын жаңарту, білім беру үрдісін оңтайландыру т.б. Педагогикалық инновация - бұл білім беру ортасына жекелеген бөліктердің, компоненттердің және білім беру жүйесінің өзіндік сипаттамаларын жақсартатын тұрақты элементтерді енгізетін мақсатты өзгеріс; жаңа әдістер мен бағдарламаларды іздеу, оларды оқу үрдісіне енгізу. Сонымен бірге, білім беру жүйесіндегі әлеуметтік тапсырыс түлектердің динамикалық өзгерістер жағдайына сәйкес келетін, олардың қоғамда белсенді болуына және өздерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жеке қасиеттерін қалыптастырумен байланысты. Бұл мәселелерді бүгін тек дәстүрлі педагогикалық тәсілдер аясында ғана шешу мүмкін емес. Заманауи оқытудың тиімділігінің қажеттілігін түсіну осы тұста оқу үрдісінің білім берудің инновациялық технологияларын қолдануымен байланысты.

Осы жаңа педагогикалық технологияларды оқу үрдісінде қолдану:

- оқушылардың жалпы мәдени ой-өрісін кеңейтуге;
- олардың интеллектуалды қабілеттерін, зерттеушілік және ұйымдастырушылық қабілеттерін, шығармашылық қасиеттерін, коммуникативті дағдыларын, шешендік шеберліктерін дамытуға;
- қоғамдағы өмірдің азаматтық ұстанымы мен дағдыларын қалыптастыруға және т.б. ықпал етеді. Осы тұрғыда бүгінде білім беру саласына әртүрлі сипаттағы, бағыты мен маңызы бар көптеген жаңалықтар енгізілуде.

Оқыту технологиясы білім беру түрлерін оңтайландыруға бағытталған техникалық және адами ресурстарды, олардың өзара әрекеттесуін ескере отырып, білімді оқыту мен сiңiрудiң бүкiл үрдісін қолдану және анықтаудың жүйелік әдісі ретінде қарастырады. Ал педагогикалық технология дегеніміз - мұғалім мен оқушы үшін қолайлы жағдайды сөзсіз қамтамасыз ете

отырып, оқу үрдісін жобалау, ұйымдастыру және жүргізудегі бірлескен педагогикалық іс-әрекеттің ойластырылған моделі. Бір жағынан оқыту технологиясы - бұл білім беру ақпаратын өңдеу, ұсыну, өзгерту әдістері мен құралдарының жиынтығы, екінші жағынан, мұғалім оқушыларға қажетті техникалық немесе ақпараттық құралдарды қолданып оқу үрдісінде қалай әсер ететіндігі туралы ғылым. Оқыту технологиясында оқытудың мазмұны, әдістері мен құралдары өзара тығыз байланысты. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі - бағдарлама мен алға қойылған білім беру міндеттеріне сәйкес оқытудың ең жақсы әдістері мен құралдарын қолдану, дұрыс мазмұнды таңдау болып табылады.

Бүгінгі таңда Қазақстанда Ш.Қалановтың, Ж.Қараевтің, Ш.Таубаеваның, Қ.Қабдықайыровтың, С.Лактикованың, М.Жанпейісованың, Ә.Жүніспек пен Қ.Нағымжанованың, С.Көшімбетованың, К.Ж.Бұзаубақованың, Б.Тұрғанбаева мен А.Әлімовтың т.б. ғалымдардың зерттеулерінде оқытудың қазіргі заманғы педагогикалық технологиялары жан-жақты қарастырылады. Бұл технологиялар теориялық тұрғыдан дәлелденіп, тәжірибеде жақсы нәтиже көрсетіп жүр.

Педагогикалық технологиялардың мәні туралы көптеген анықтамалар бар. Мысалы Г.М.Құсайыновтың есебінше педагогикалық технология әдеттегі түсініктерден басқа. Ол мұғалімнің жоспарланған оқыту мен тәрбиелеудегі мақсаттары мен нәтижелерге жету үшін сабақ беру үрдісі емес, ол кәсіби ұстаздың басшылығымен оқушылардың өзін және өзара оқыту үрдісі. Бұл тұста білім берудің мазмұны мен оқу жоспарларының бағдарламаларында ескерілген іс-әрекеттердің түрлерін меңгеру жұмыстарының әрбір сатыларында болатын өзгерістер мен қайта құруларда болады.

Ең алғаш «инновация» ұғымын қазақ тілінде анықтаған Н.Нұрахметов. Ол: «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз білім беруде жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және тартуға байланысты бір бөлек қызметі» деген.

Қ.Нағымжанова бойынша педагогикалық технология оқу үрдісімен, яғни мұғалім мен оқушының іс-әрекетімен, оның құрылымымен, құралдармен, әдістері және түрлерімен түбегейлі байланысқан. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнен асқан

шеберлікті, арнайы дайындық пен ізденісті, сауаттылықты қажет етеді. Оған төмендегі анықтамалар дәлел болады:

Б.Т. Лихачев пікірінде педагогикалық технология - оқыту түрлерінің, әдістерінің, тәсілдерінің, білім беру құралдарының арнайы жиынтығы мен орналасуын анықтайтын психологиялық-педагогикалық қатынастардың жиынтығы, педагогикалық үрдістің құрал-сайманы.

В.П. Беспалько: педагогикалық технология - бұл білім беру үрдісін жүзеге асырудың мағыналы әдістемесі.

И.В. Волков: педагогикалық технология - оқытудың жоспарланған нәтижелеріне жету үрдісінің сипаттамасы.

В.М. Монахов: педагогикалық технология - бұл оқушылар мен мұғалімдерге сөзсіз қолайлы жағдай жасай отырып, оқу үрдісін жобалау, ұйымдастыру және жүргізудегі бірлескен педагогикалық іс-әрекеттің ойластырылған моделі.

М.В. Кларин: педагогикалық технология - педагогикалық мақсаттарға жету үшін қолданылатын барлық жеке әдістемелік құралдардың жүйелі жиынтығы мен жұмыс тәртібі.

Жоғарыда келтірілген анықтамалар педагогикалық технологияның негізгі құрылымдық келесі компоненттерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

а) тұжырымдамалық негіз;

ә) оқытудың мазмұнды бөлігі:

- оқу мақсаттары - жалпы және арнайы;

- оқу материалының мазмұны;

б) іс жүргізу, яғни - технологиялық үрдіс:

- оқу үрдісін ұйымдастыру;

- мектеп оқушыларының оқу қызметінің әдістері мен түрлері;

- мұғалім жұмысының әдістері мен түрлері;

- материалды игеру мен игерту үрдісін басқарудағы мұғалімнің қызметі;

- білім беру үрдісінің диагностикасы.

Сонымен, Г.К. Селевко пікірі бойынша кез-келген педагогикалық технология негізгі әдістемелік талаптарға сай болуы керек:

Тұжырымдамалық. Әрбір педагогикалық технология белгілі бір ғылыми тұжырымдамаға, оның ішінде білім беру

мақсаттарына қол жеткізудің философиялық, психологиялық, дидактикалық және әлеуметтік - педагогикалық негіздемесіне негізделуі керек.

Жүйелілік. Педагогикалық технология жүйенің барлық белгілеріне ие болуы керек: үрдістің логикасы, оның барлық бөліктерінің өзара байланысы, тұтастық.

Басқару - нәтижелерді түзету мақсатында диагностикалық мақсат қою, жоспарлау, оқу үрдісін жобалау, кезең-кезеңмен диагностика, әртүрлі құралдар мен әдістердің мүмкіндігін білдіреді.

Тиімділік. Заманауи технологиялар нақты шарттарда болады және оқытудың белгілі бір стандартына қол жеткізуге кепілдік бере отырып, нәтижелер жағынан тиімді және шығындар жағынан оңтайлы болуы керек.

Білім беру үрдісіндегі инновациялық тәсілдің кейбір аспектілерін талдау бірқатар жалпылама ережелерді тұжырымдауға мүмкіндік береді:

➤ оқытудың инновациялық технологиялары көп жағдайда заманауи маманның кәсіби қызметін модельдеу құралын білдіреді;

➤ оқу үрдісіне инновациялық мазмұн мен технологиялар қаншалықты көп және жақсырақ енгізілсе, болашақ мамандардың кәсіби қызметін соғұрлым толық және сапалы түрде модельдеуге болады;

➤ оқытудың құрылымына инновациялық көзқарас ең күрделі білім беру міндеттерін анағұрлым тиімді шешуге және белгілі бір оқу орнының жұмысы туралы әңгімелесуге мүмкіндік береді, ол үнемі даму режимінде.

Оқытудың инновациялық технологиялары білім беруді жаңғырту бағыттарын жүзеге асырудың құралы ретінде қарастырылуы керек. Жеке және белсенді тәсілдерге негізделген оқыту технологиялары қазір үлкен дамуға ие.

Нақты орындаушылардың қолындағы бір технология әртүрлі көрінуі мүмкін: мұғалімнің жеке компонентінің болуы, оқушылар ұжымының ерекшеліктері, олардың жалпы көңіл-күйі және сыныптағы психологиялық ахуал. Бір технологияны қолданатын мұғалімдердің қол жеткізген нәтижелері әртүрлі болады, бірақ қарастырылып отырған технологияны сипаттайтын орташа көрсеткішке жақын.

Мұғалім өзінің педагогикалық қызметіне инновациялық өзгерістер енгізу дағдыларын игере отырып, осал тұстарын түсініп, жұмыстың ең қолайлы әдістері туралы білімге ие бола отырып, кәсіби білімін жетілдіре түсуде, өзінің білім беру және тұлғааралық қатынастарында оқушылармен өзара әрекеттесу сапасын жақсартады. Ал бұл өз кезегінде жалпы білім беру мекемесінің инновациялық дамуын қамтамасыз етеді, мамандар даярлау сапасының жақсаруына ықпал етеді.

Сонымен мектептің оқу үрдісін ұйымдастырудың инновациялық технологиялары алдымен сол білім беру мекемесінде қолға алынған педагогикалық технологиялардан дұрыс бағыт алып, оқыту үрдісінде тиімді пайдаланылуынан тікелей байланысты. Бұл оқу құралы жаңартылған білім беру мазмұнына сай жүзеге асырылатын оқыту үрдісіне негізделді.

Оқу құралының мазмұнында бірнеше әдіс-тәсілдер қарастырылып, жекелеген әдіс-тәсілдерге тапсырмалар қамтылып, сұрақтар мен тест материалдар берілді. Жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес нормативтік құжаттарға сілтеме жасала отыра, қолданыстағы терминдер мен анықтамалардан жиі қажеттілік тудыратын ұғымдар топтастырылды.

I. «Сыни тұрғыда ойлау» технологиясы. Технологияның мәні. Қолдану ерекшеліктері

1.1 «Сыни тұрғыда ойлау» технологиясының мәні және қолдану ерекшеліктері

*Оқу – білім қазығы, Адамның азығы.
Оқу өмірдің сәні, Тіршіліктің шамы.*

Карл Р. Роджерс

Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту.

«Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту» технологиясын Халықаралық оқырмандар қауымдастығы мен гуманитарлық педагогика консорциумы әзірледі және қазіргі уақытта 29 елде қолданылады. Бұл көрші Ресейде 1997 жылы

пайда болды. Технологияның авторлары Чарльз Храм, Курт Мередит, Джини Стил сыни тұрғыда ойлаудың келесі анықтамасын ұсынады: «Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз - қызығушылық таныту және зерттеу әдістерін қолдану: өзіңізге сұрақтар қойып, жүйелі түрде жұмыс істеу, жауап іздеу. Сыни тұрғыдан ойлау көптеген деңгейде жұмыс істейді, фактілермен қанағаттанбайды, бірақ осы фактілердің себептері мен салдарын ашады. Сыни тұрғыдан ойлау белгілі бір мәселе бойынша көзқарасты дамытуды және осы көзқарасты логикалық дәлелдермен қорғай білу қабілетін білдіреді. Сыни тұрғыдан ойлау қарсыластың аргументтеріне назар аударуды және оларды логикалық түсінуді қамтиды. Сыни тұрғыдан ойлау - бұл жеке шеберлік емес, көптеген дағдылардың жиынтығы».

Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз не? Бұл сұраққа төмендегі кесте түрінде жауаптар беруге болады (кесте 1).

Кесте 1

Сыни тұрғыдан ойлау

Ой атауы	Мағынасы
Аналитикалық ойлау	ақпаратты талдау, қажетті фактілерді таңдау, фактілер мен құбылыстарды салыстыру, қатар қою
Ассоциативті ойлау	бұрын зерттелген, таныс фактілермен, құбылыстармен бірлестіктер құру, нысанға, құбылысқа жаңа сапалары бар ассоциацияларды құру
Тәуелсіз ойлау	еркін ойларды құру
Логикалық ойлау	шешімді дәлелдеу логикасын, шешілетін мәселенің ішкі логикасын, мәселені шешу үшін қабылданған әрекеттер тізбегінің логикасын құру мүмкіндігі
Жүйелік ойлау	зерттелетін нысанды, мәселені олардың байланыстары мен сипаттамаларының тұтастығында қарастыру мүмкіндігі
Әлеуметтік ойлау	әлеуметтік тұрғыдан ойлау

Енді бұл технологияның мәні неде деген сұраққа жауап іздейік. Оқыту өте тиімді «Қабылдау - жүзеге асыру – рефлексия» моделі бойынша жүргізіледі. Бұл модель нақты, айқын, сонымен қатар кең тақырыптар мен оқу міндеттерін қамтуға бағытталған. Оны мазмұнды пәндерді оқыту үшін сәтті қолдануға болады. Сонымен сабақта үш кезең қарастырылады, олардың әрқайсысында әдістемелік техниканың кең қатары бар:

1. Қабылдау: базалық білімді өзектендіру, жаңа ақпарат алуға жеке қызығушылықты қалыптастыру, осы тақырыпты оқып-үйренудің маңыздылығын дәлелдеу.

2. Жүзеге асыру: ақпаратты белсенді түрде алу (мәтінмен жұмыс), жаңаны бұрыннан белгілі нәрсемен салыстыру, жаңа ақпаратты жүйелеу, өзінің түсінігін қадағалау.

3. Рефлексия: жаңа ақпаратты қортындылау және жүйелеу, яғни алдыңғы кезеңде бастағанды жалғастыру, оқылатын материалға деген өзіндік көзқарасын дамыту, әрі қарай жұмыс істеу үшін сұрақтарды тұжырымдау.

Сабақты өткізуді жоспарлау және дайындау бойынша оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясын алғаш қолдануға шешім қабылдаған мұғалімдерге арналған ұсыныстар бар.

Оқу үрдісіне инновациялық педагогикалық технологияны енгізу туралы шешім қабылдамас бұрын, мынаны ескерген жөн: мұның бәрі дұрыс қабылданбай керісінше болмай ма? Өкінішке орай кейбір жағдайларда жаңа тенденцияларды ұстану дұрыс нәтиже бермейді. Мұғалім жаңа тенденцияларды қолдану арқылы көп нәтижеге қол жеткізеді. Жоғарыда айтылғандардан оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту инновациялық педагогикалық технологиясын қолдана отырып сабақты жоспарлау және оны өткізуге дайындық өте мұқият, ерекше сақтықпен жүргізілуі керек. Нақты тапсырмалар (тақырыпқа деген көзқарасты айтарлықтай шектеуі мүмкін), конструктивті (оқушылар сабақтың соңында өзіндік зияткерлік өнімді жасауы керек), түсінікті, айқын болуы керек, бірақ, сонымен қатар икемді сабақ жоспарын жасау орынды, сабақтың белсенді, сыни тұрғыдан ойлауды дамытуға ықпал ететініне көз жеткізуі маңызды. Мұғалім сенімді болуы керек. Сабақтың құндылығы оның мазмұнымен ғана емес, сонымен қатар формасымен де

анықталады: сабақ жақсы, себебі ол ойлауға үйретеді. Сондықтан сабақты жоспарлау кезінде сыни тұрғыдан ойлайтын мұғалімдер оның мазмұнының мағынасына қатысты сұрақтармен бірге осы сабаққа үлес қосатын оқу үрдісі туралы ойлануы керек. Егер сабақ оқушылардың қызығушылығын, өткір реакциясын тудырмаса және оларды талқылауға мәжбүр етпесе, сабақ өз мақсатына толық жетпейді. Сыни тұрғыдан ойлайтын мұғалім үшін сабақ айқын әрі қызықты ғана емес, сонымен бірге оқушылардың бойында өмірде өз бетінше ойлау дағдыларын қалыптастыруы, оларды қалай қолдануға болатындығы маңызды. Мұғалім қандай мақсатты көздемеде, оны оқушыларға жеткізуге әрқашан дайын болуы керек. Мұғалім сабақта осы қолданыстарды көрмеген жағдайда, басқа тиімді алмастыру жасағаны дұрыс.

Сонымен сабақ жоспарын құрайтын мұғалімнің көптеген сұрақтары бар. Сабақ оқушыларға қандай жаңа ақпарат береді? Сабақты жанды, қызығушылықты арттыратын етіп қалай құрастыру керек? Аралас реакцияға, сергектікке, тіпті оқушылардың бас тартуларына не себеп болуы мүмкін? Оқушылар материалды есте сақтаумен немесе игерумен ғана шектелмейтін тапсырмаларды орындай ала ма? Осы сабақтың тақырыбында пәнаралық байланыс бар ма және олар қаншалықты анық? Бұл сабақтың басқа салаларда қолданылатынын зерттеу, талдау және талқылау дағдыларын дамыту үшін қалай пайдалануға болады? Сабақтың тақырыптық аспектілерінің қайсысы болашақта оқушыларды қызықтыруы мүмкін? Оқушылар сабақта алған білімдерін қалай қолдана алады?

Мұғалімдер көбіне оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясының мүмкіндіктерін жете бағаламайды, осыдан технологияны қолдану шекарасының тарылуына әкеледі. Сонымен қатар, бұл технология кез-келген күрделі теориялық пәнді оқыту үшін қолданыла алады. Бірақ, әрине, кейбір шектеулер бар.

Жалпы ойлау үрдісінің ауқымы келесі кесте арқылы сипатталады (кесте 2).

Ойлау үрдісінің ауқымы

№	Атауы	Сипаттамасы
1	Білімділік	ақпаратты ұсынылған түрінде көбейту мүмкіндігі, белгіленген стандарттарды сақтау (үйренді - жауап берді)
2	Түсіну	идеяны өз сөзіңізбен немесе басқа тәсілмен қайта құру мүмкіндігі (оны түсінгендей өз сөзімен айтады)
3	Қолдану	алған білімді басқа іске қолдана білу; жаңа үйренген техниканы қолдана отырып жаңа мәселені шешу
4	Талдау	күрделі идеяның себептерін, әсерлерін және басқа компоненттерін таба білу
5	Синтез	бірнеше идеяны жаңасына біріктіру; ескі идеяның жаңа нұсқасын құру; идеяларды бір саладан немесе жанрдан екінші салаға ауыстыру; бірнеше идеяны қолдану арқылы күрделі мәселені шешу
6	Бағалау	тезисті түсіндіру үшін белгілі бір идеяның немесе дереккөздің сәйкестігін бағалау мүмкіндігі

Оқушылардың ойлау үрдісі әрдайым белгіленген санаттарға сәйкес келе бермейді. Оқушылардың мұғалім ұсынған немесе оқуда жинақтаған теориялық материалды есте сақтауы және игеруі басты рөл атқарады. Алайда, мұғалімдер өз оқушыларының терең мағынаны түсінгендерін қалайды. Тапсырмалар ойлау үрдісінің көп өлшемділігіне есептелуі керек. Оларды жүзеге асыруға оқушылардың белсенді, шығармашылық көзқарасы, ойлау әлеуетін біртіндеп қалыптастыру көзделеді, яғни алынған ақпаратты игеруден бастап оны түсінуге және өзінің тәжірибесіне қолдануға. Оқушылардың интеллектуалдық деңгейі белгілі бір шектен томен болмауы керек. Алайда мұғалім өзінің жоспарына айтарлықтай күрделі тапсырмаларды енгізуі мүмкін емес болады (өкінішке орай, әр топта оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясын қолдана отырып сабақты сапалы, жоғары деңгейде өткізу мүмкін емес).

Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясы мазмұнды пәндерді оқытуда, оқылатын

материалдың үлкен көлемі оқу сағатының жеткіліксіздігімен үйлескен жағдайда, жаңа ақпаратпен танысу үшін ғана емес, сонымен қатар білімді бекіту, тереңдету және дамыту үшін қолдануда да ойлау қабілетін арттырады. Көлемді және күрделі материалмен кездескен кезде оқушыларға қойылатын талаптар деңгейін төмендету, жеңілдету қауіпті. Оның нәтижесінде білім сапасы төмендейді деп есептеледі. Материалды жақсы меңгеру, сабақтан барынша пайда алу үшін оқушылар сабақ тақырыбы бойынша белгілі бір білімге ие болуы керек немесе кем дегенде ол туралы мәліметтер білу керек. Егер сабақтың тақырыбы кең, терең білімнің болуын болжайтын болса, онда мұғалім сабақ жоспарын құрған кезде алдыңғы оқылған тақырыппен немесе материалмен байланыстыру керек. Бір ғана емес бірнеше сабақты жоспарлауға болады. Бұл жағдайда бірінші сабақты қабылдау кезеңімен аяқтаған дұрыс. Оқушыларға жүзеге асыру кезеңіндегі жұмыстарды сабақтан тыс уақытқа немесе өз бетімен істеуге беру керек (үй тапсырмасы арнайы нұсқаулықтың көмегімен орындалады). Рефлексия кезеңіндегі сабақты келесі сабақ немесе қажет болған жағдайда қосымша сабақ ретінде өткізуге болады. Оқу уақытының жетіспеушілігі кезінде мұғалім жаңа әдістемелік тәсілдерді қолдануына, оқушыларға өзіндік жұмысын мәтіндік құжаттар арқылы беруіне болады. Бұл оқушыларды базалық білімдерін кеңейтуге, тереңдетуге ықпал етеді және олардың танымдық белсенділіктерін жандандырады, ақыл-ойды жұмылдырады, ерік береді, талдау қабілеттерін, зейіндерін дамытады, ұқыптылыққа, дәлдікке тәрбиелейді. Кейбір оқушылар өзіндік жұмыстарына бейім емес екенінде ұмытпаған жөн. Олар оқытудың жаңа әдістеріне белсенді қарсылық білдіруі мүмкін. Мұндай жағдайда мұғалім оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясын «күштеп орындатудан» қарағанда, оқу үрдісіне балама әдіс-тәсілді енгізгені орынды. Сонымен қатар бұл әдісті оқыту барысында оқушылардың сабақ тақырыбынан ауытқу қауіпі де бар.

Тақырып төңірегіндегі ақпарат көп қажет болмаған жағдайда, сабақтың тақырыбына қысқаша түсініктеме берген жеткілікті. Егер сіз бір сабақты жоспарласаңыз, онда сынып жұмысының әр түріне уақытты мұқият бөлуіңіз керек. Тіпті тәжірибелі мұғалімдер де тапсырманы орындау үшін қанша

уақыт кететінін нақты болжай алмайды. Дегенмен сыныптың жақсы қарқынмен жүруіне барлық күш-жігер жұмсалу қажет. Жұмыс тоқтап қалмас үшін ұзақ түсіндірулерді қажет етпейтін әдістерге басымдық беру дұрысырақ. Мысалы, егер «Ойлан – жұпқа бөлін - өз пікірлеріңмен бөліс» тәрізді пікірталас бес минутқа жоспарланған болса, бірақ мұғалім алдын-ала екі-үш оқушының ғана пікір бөлісе алатынын білсе, әркім өз пікірін білдірмегенін көрсе де, талқылауды уақытында тоқтату керек. Мұғалім сөйлегісі келген, бірақ үлгермеген оқушыларды ескеріп келесі жолы алдымен оларға сөз беруіне болады. Егер сабақ аяқталып бара жатса, бірақ тақырыптың кейбір сұрақтары қозғалмаса, мұғалім қосымша сабақ кестесін құруға құқылы.

Сабақтың оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту әдістемесі бойынша өту немесе өтпеу жоспарға сай ақпараттардың жеткілікті, сапалы болуына байланысты. Демек, сабаққа дайындық ұзақ уақытты қажет ететін үрдіс болып табылады, сонымен бірге материалдық шығындарды қажет етуі де мүмкін. Басты қиындық әдетте арнайы мәтіндерді дайындауда болады. Мұғалім «мәтіндік құжатты» оқушылар «диагональ бойынша» оқымайтындығын, тек ойлана отырып, «қарындашпен» оқитынын есте ұстауы керек. Оқушылар мәтіннен жаңа ақпаратты іздейді, талдайды, бұрын өтілген ақпараттармен салыстырады және т.б. Мұғалім оқушыларға беретін мәтінді өзі құрастырғысы келсе, оның әр сөзін сөзбе-сөз ой елегінен өткізуі немесе сабақ тақырыбы бойынша әдебиеттерді мұқият зерделеу арқылы сәйкес мәтінді таңдап алу керек.

Мұғалімнің инновациялық әдістеме бойынша өткізілетін сабаққа психологиялық дайындығы да маңызды, сондықтан да оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту - басқаларға ұқсамайды. Әсіресе егер оқу үрдісіне жаңа енгізе бастаған болса. Күмәндар әрдайым кездеседі және олар толығымен негізделген. Оқушылар алдындағы өз беделін жоғалту, түсініспеушілік, кәсіби шеберлігі мен құзыреттілігіне күмәндануға негіз болатын «ыңғайсыз» жағдайға түсу қаупі күрт артады. Мысалы келесі жағдайларда:

- оқушылар күтпеген жерден сабақтың тақырыбынан тыс сұрақ қоя алады;

- көптеген пікірталас кезінде оқушылар сабақ тақырыбынан ауытқуы мүмкін, ал кейде дайын емес оқушылар әдейі осындай әдістерге жүгінеді;

- егер сабақ сәтсіздікке ұшыраса – оқушылар оны бірден байқайды;

- егер «мәтіндік құжатта» дұрыс ойластырылмаған кемшіліктер болса түсіну және ойлау үрдісінде оқушылар қажетті ақпаратты ала алмайды және жұмыс істей алмайды. Мұндай жағдайда сабақтың мақсаттарына қол жеткізілмейді немесе мұғалімнің қателіктері анықталады.

Оқыту дәстүрлі түрде жүргізілген жағдайда мұғалім қателеспейтін маман ретінде қарастырылады, оқушылармен қарым-қатынасы шектеулі, сабақ қатаң жоспарланған, тәжірибелі мұғалім қиын жағдаймен кезікпеді. Тәжірибе жасауға шешім қабылдаған мұғалім келесі мәселелерді талап етеді:

- инновациялық педагогикалық технологиялардың жана мүмкіндіктерді ашуын;

- шығармашылыққа кең мүмкіндік берілуін;

- үлкен жауапкершілікті;

- жан-тәнімен берілуді және өзін-өзі үнемі үйренуге дайын болуды.

Модельдің әртүрлі кезеңдерінде қолданылған әдіснамалық әдістерге қысқаша шолу.

«Қабылдау - түсіну – ойлау». Педагогикалық техникамен жұмыс жасар алдында оқушының рөлінде өзіңізді байқап көрген жөн. Өз тәжірибелеріне сүйене отырып мұғалім оларды түсінсін, талдайды. Бұл әрекет барысында «Қабылдау - жүзеге асыру – рефлексия» моделіне қайта оралып отыру маңызды. Бұл белгілі бір техниканы нақты кезеңмен байланыстыру технологиядағы шешуші сәт. Әйтпесе белгісіз техниканың көптігі мен алуан түрлілігінің арқасында оларды қолданудың мақсаты мен мағынасын сезіну дұрыс жеткізілмеуі мүмкін. Техниканың негізгі модельдегі орны әдетте ұмытылады және олардың бір-бірімен алмастыруға болатындығы есте сақталмайды. Модельдің әртүрлі кезеңдерінде қолданылған әдістемелік әдістерге қысқаша шолу (кесте 3).

Қабылдау-түсіну-ойлау кезеңінің әдістері

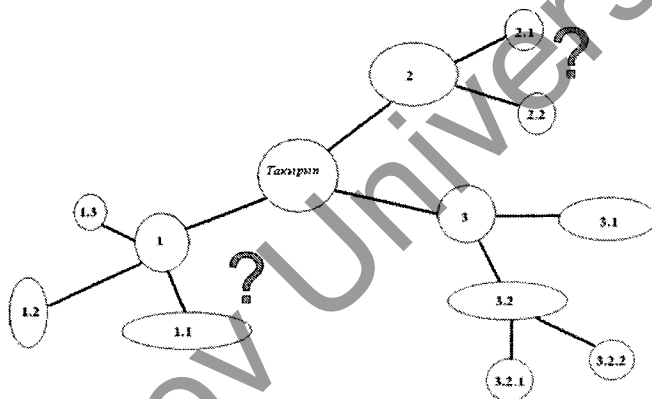
№	Кезең атауы	Сипаттамасы
1	2	3
1	Қабылдау кезеңі	Тиімді қабылдау стратегиясы оқушылардың материалды белсенді түсінуге деген қызығушылығын оятуы керек. Бұл кезеңде оқушылар мұғалімнің қатысуымен және оның бақылауымен сабақтың мақсаты мен міндеттерін тұжырымдауға, сабақтың тақырыбына «бейімдеуге» тырысады. Мұғалім оқушылардың қызығушылығын оятуы керек. Ол оқушылардың тақырыпқа дейінгі білгендерін еске түсіртіп, оларға осы сабақтың «бағытын дұрыс» құрастырылуын сауатты ұсынуы маңызды. Сонымен, қабылдау кезеңінде қолдануға ұсынылған әдістер бұрын алынған білімді белсендіруге, жеке қызығушылықты оятуға, жаңа материалды игеру мақсаттарын анықтауға көмектеседі. Қабылдау кезеңінде әртүрлі техниканы біріктіруге болады, бірақ бұл күрделі және ауыр болмауы керек. Себебі көп уақытты алуы және түсіну мен рефлексия кезеңдерінің сапасына әсер етуі, сонымен қатар оны жүзеге асыра отырып мұғалім оқушыларды шатастыруы да мүмкін. Олар жаңа әдістеме туралы қате түсінік қалыптастыруы, мұғалімнің негізгі мақсатын түсінбеуі де ғажап емес.
2	Көмек беру	Мұғалім кішігірім хабарлама жасайды, негізгі мақсаты оқушыларға ақпаратты беру, оларды қызықтыру, яғни оқу іс-әрекетінің мотивациясы техникасын дәстүрлі жүргізілген сабақ үшін жетілген және жеңіл нұсқасы ретінде қарастырады.
3	Ұсынылатын сұрақтар	Мұғалім тақтаға сұрақтар жазады, оқушылар жауаптарын өзіндегі немесе дәрістен таба

1	2	3
4	Миға шабуыл	Оқушылар жеке немесе жұпта тақырып бойынша білетін ақпараттарының бәрін талдайды: жұптасқан ой шабуылы, топтық ми шабуылы.
5	Жіктеу	Оқушылар сабақ тақырыбы бойынша өз көзқарастарын білдіреді, топтастырады, санаттарға бөледі де барлығы тақтаға жазылады. Санаттарды оқушылардың өздері ұсынады, бірақ мұғалім оларға көмектесуге құқылы.
6	Оқимын және ойлаймын	Мәтін бөліктерге бөлінеді, ал мұғалім оқушылардан келесі үзіндіде не болатындығын болжауды сұрайды. Егер бұл таза ақпараттық мәтін болса, онда оқушылар келесі бөліктерге қандай ақпарат кіретінін болжауға көмектеседі.
7	Кілттік сөздер	Оқушыларға мәтіннен түйінді сөздердің шағын тізімі беріледі 4-5 сөз. Жұпта жұмыс істей отырып, олар түйінді сөздердің мәтіндегі орнын анықтап, айтып беру керек. Оқушылар осы сөздердің мағынасы мен қолданылуы туралы ортақ қортындыға келген кезде мұғалім олардың болжамдарының дұрыстығын тексеру үшін мәтінді оқығанда немесе тыңдағанда осы сөздерге назар аударуды сұрайды.
8	Шатасқан логикалық тізбектер	Мұғалім 5-6 мәтінді тізбектей жеке парақтарға жазып, парақтарды араластырады. Оқушыларды мәтіннің бөліктерін дұрыс құрауға ынталандырады. Барлығы тапсырманы аяқтағаннан кейін, яғни мәтін толық құрастырылған кезде, тапсырманың дұрыс немесе бұрыс екенін тексеру үшін мұғалім берілген тақырыпты оқушыларға тыңдатып, оқиғалардың ретіне назар аударуды сұрайды.
9	Дұрыс - бұрыс мәлімдемелер	Мұғалім әлі зерттелмеген немесе толық зерттелмеген тақырып бойынша бірнеше мәлімдеме ұсынады. Оқушылар өздеріне дұрыс болып көрінетіндерді таңдауы керек.
10	Кластерлерге бөлу немесе	Кластерлерді жалпы топ ретінде құрған жөн. Алдымен мұғалім тақырыпты (сөзді немесе сөз

1	2	3
	идеялар блогы	<p>тіркестерін) шеңберге тақтаның ортасына немесе қағазға жазады. Кейін миға шабуыл әдісін қолдана отырып, оқушыларды өз ойларымен бөлісуге шақырады. Бұл ойлар шеңберге жазылып, «тақырып» шеңберіне жалғастырылады, түзу сызықпен қосылады «жер серігі мен планета» моделі негізінде (Сурет 1). Жаңа мәселелер пайда болған жағдайда, олар спутниктік сөздер ретінде «айналатын» серіктес планеталар болып табылады. Мұғалім оқушыларға тақырыптың бірнеше аспектілері мен оларға назар аудару жолын көрсетіп кеткені дұрыс. Оқушылар кластерлер құрғаннан кейін мұғалім қай жерде ақпарат жеткіліксіз болғанын көрсетуді ұсынады. Егер оқушылар бір нәрсеге толық сенімді болмаса, шеңбердің жанына үлкен сұрақ белгісі қойылады. Әрі қарай мұғалім топтан мәтінді оқығанда немесе тындағанда келесі жағдайларға ерекше назар аударуды сұрайды: 1) оқушылардың болжамдарының дұрыстығы; 2) қандай болжамдар дұрыс болмағаны; 3) нені анықтап, нақтылау қажет болатындығы; 4) олар мүлдем ойламаған нәрсе. Кластерлік жүйе өте үлкен көлемде ақпаратты қамтуға мүмкіндік береді. Мұның бәрін жазбаша жұмыста кез-келген оқушы көрсете алмайды.</p>
11	Білеміз білгіміз келеді - білдік	<p>Үш бағаннан тұратын кесте жасалады. Жұмысты жеке, жұптық немесе топта орындауға болады. Оқушылар тақырып бойынша білетіндерін жазады және олар талқылауға арналған сұрақтар құрастыруы керек. Ұсынылған идеялар «Білеміз» бағанына жазылады, санаттар бойынша топтастыруға және толықтыруға болады. Даулы идеялар мен туындаған сұрақтар «Білгіміз келеді» бағанына енгізіледі. «Білдік» бағаны кейінірек толтырылады.</p>
12	Еркін шығарма	<p>Тақырыпты зерттеуге кіріспес бұрын, оқушылар тез арада (5 минут ішінде) осы тақырып туралы білетіндерін, қандай ойлар мен сезімдер тудыратынын жазады. Мұғалім</p>

1	2	3
		оқушыларды қасындағы парталас оқушыға, содан кейін топ ішінде өз ойларын талқылауға, яғни миға шабуыл әдісін қолданады. Сонымен қатар дәптерлеріне өздеріне сенімсіз мәселелерді жазғызады. Содан кейін оқығанда (немесе тыңдағанда): күмәндердің қаншалықты негізсіз болғанын, болжамдары дұрыс болып шықты ма, анық және түсінікті емес мәселелер шешілді ме, тексеріледі.

«Жер серігі мен планета» моделі (1 сурет)

1-сурет. «Жер серігі мен планета» моделі

Түсіну яғни жүзеге асыру кезеңі. Оқушылар білгендерінің бәрін естеріне түсіріп, материалды толық анықтаған кезде және кей осал тұстарын біліп, сабақ тақырыбы бойынша нақты сұрақтар құрастырып, мақсаттар қойылғанда ғана келесі кезеңге өтуге болады. Мұғалім хабарлама жасайды, яғни мәтінді оқиды немесе оқушылар мәтінмен өз бетінше танысады. Бұл кезеңдегі әдістің басты мақсаты - жаңа материалды ұсыну және оқушыларға алынған ақпаратты белсенді және креативті түсінуге үйрету. Түсіну кезеңі сабақ соңында аяқталуы немесе бірнеше сабаққа жоспарлануы мүмкін немесе оқушыларға сыныптан тыс өзіндік жұмысы ретінде беруге болады. Соңғы жағдайда мұғалім оқушыларға тек оқу және түсіну үшін мәтіндік құжатты ұсынып

қана қоймай, сонымен қатар үй жұмысының мәнін нақты түсіндіретін және оны орындау бойынша әдістемелік нұсқаулық дайындауға міндетті.

Бұл кезеңге арналған көптеген әдістер бар (кесте 4).

Кесте 4

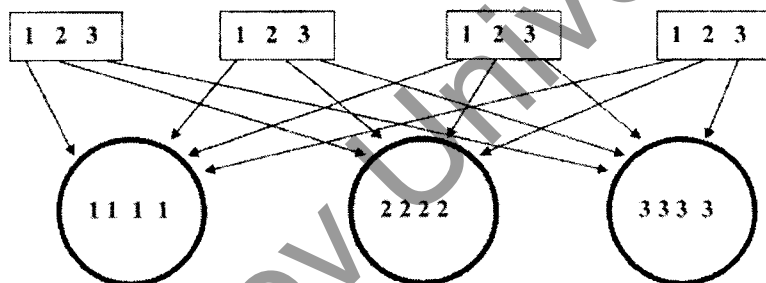
Жүзеге асыру кезеңінің әдістемелік әдістері

№	Кезең атауы	Сипаттамасы
1	2	3
1	Мәтінді белгілеу	I.N.S.E.R.T. (I.N.S.E.R.T. – Interactive Notation System for Enhanced Reading and Thinking). Оқушылар сабақ тақырыбы туралы білетіндерін естеріне түсіргеннен кейін, мұғалім оларды ұсынылған мәтінде өз білгендерін бес белгімен, өздерінің білгендерін жоққа шығаратын үзінділерді «-» белгісімен, күтпеген жағдайларды «+» белгісімен және түсінбеушілік пен сұрақ тудырған бөлікті «?» белгісімен белгілеулерін енгізуді ұсынады.
2	Оқимын және ойлаймын	Жоғарыда сипатталды.
3	Қос жазба күнделігі	Дәптердің парағы тігінен екіге бөлінеді. Оқушылар мәтіндегі керекті, маңызды деп санайтын жерлерді сол жақ бағанға жазады, ал оң жақ баған сол жақ бағанға жазылған сөздердің түсініктемелерін жазуға арналған.
4	Сұрақ жауап	Оқушылар жұптарға бөлінеді, мәтінді оқиды, кезек-кезекпен бір-біріне сұрақтар қойып, жауап береді.
5	Өздік жұмыстарға арналған әзірлемелер	Сұрақтар дайындалады, мұғалімнің мақсаты мәтінді оқу барысында оқушылардың назарын аудару. Топ оқыған материалдарын талқылайды, жазбаша жұмыс жасауға да болады.
6	Көмекші әдістемелік құралдар	Мұғалім оқушыларға көмекші әдебиеттерді ұсынады, оқушылардың

1	2	3
		назары мәтіннің негізгі ережелеріне аударылуы керек.
7	Өзара оқыту	Мәтіннен үзінді оқығаннан кейін оқушылар шағын топтарға бөлініп, кезек-кезек «мұғалім» рөлін атқарады: олар алынған мәліметтерді қортындылайды, мәтін туралы сұрақтар қояды, өздеріне түсініксіз болған нәрсені анықтауға тырысады, не болатынын болжайды. Содан кейін «мұғалім» рөлі келесі топтың басқа мүшесіне ауысады.
8	Зигзаг	Топ бірнеше «жұмысшы» кіші топтарға бөлінеді. «Жұмысшы» тобының мүшелері зерттелетін тақырыптың белгілі бір мәселелері бойынша «сарапшы» болады. Мәтіннің үзіндісін зерттей келе, «сарапшылар» тобаның әрқайсысы «жұмысшы» тобының мүшелеріне оқыған, талқыланған материалды түсіндіреді. «Сарапшылар» тобы кіші топтарында оқыған үзінділерін талқылайды, өздерінің «Жұмысшы» топтарының мүшелеріне жаңа ақпаратты жеткізудің тиімді тәсілдерін жоспарлайды. Бұл сызба түрінде көрсетілді (2 сурет).
9	Бірлескен топтары оқыту	Топ ішкі топтарға бөлінеді - бірлескен оқу топтары. Олардың әрқайсысында бірлесіп талқылауға арналған сұрақтар ойластырылады. Әрбір қатысушыға белгілі бір рөл беріледі: төреші, тіркеуші, спикер және т.б. Мұндай топтарда оқушылар бір-біріне жаңа материалды түсіндірулері керек.
10	Жетілдірілген дәріс	Жаңа материал қысқа дәріс түрінде беріледі. Өз сабағын бастамас бұрын оқушылардың ассоциациялар мен сұрақтарын тудыру мақсатында, мұғалім «қабылдау» кезеңінің қандай да бір әдісіне жүгінеді. Дәріс барысында

1	2	3
		үзінділер жасап, оқушыларға сұрақтар қоюға және талқылауға мүмкіндік береді, төменде сипатталған «Ойлан – жұпка бөлін - пікір бөліс» әдісі сияқты.
11	Ойлан – жұпка бөлін - пікір бөліс	Мұғалім оқушыларға сабақ тақырыбы бойынша сұрақ қояды. Олар жеке жауап береді немесе жауапты қысқаша жазба түрінде алады. Содан кейін оқушылар жұптасып, өз жауаптарын салыстырады, бірнеше жұп бүкіл топпен өз ойларымен бөліседі.

«Топтарға бөлу» моделі (2 сурет)

2 сурет. Топтарға бөлу

Рефлексия кезеңі. Қабылдау және түсіну кезеңдерінде қолданылған көптеген әдістер логикалық түрде келесі кезеңге - ойлауға өтіп, өзінің шарықтау шегіне жетті. Ойлау кезеңінде топта ойластырылған пікірталас немесе оқушылар жазбаша жұмыс жасайды. Бұл оқыту кезеңінде оқушылар өздерінің алған білімдерін пайдалануы керек. Олар өтілген материалдың мағынасы туралы ойланып, оны өзінің өмірлік тәжірибесі тұрғыдан қарастыруда және сыныпта көтерілген мәселелерге қатынасын анықтауы қажет. Логикалық амалдарды (математика, жаратылыстану ғылымдарында) оқып-үйрену кезінде оқушылар бастапқы дағдыларды игергеннен кейін, рефлексияны алмастыратын немесе толықтырушы ретінде тәжірибелік

сабақтарды мұғалімнің басшылығымен өткізген жөн. Мұндай сабақтар оқылған теориялық материалды, алынған дағдыларды жаңа есептерге немесе жаңа мәтіндерді қабылдауға қосымша ретінде қолданылады. Осылайша, ойлану кезеңінде «ойлау» кезеңі кеңінен түсініледі және қолданылады.

Ойлану кезеңінде көптеген әдістер бар (кесте 5). Әдістерді қалай таңдауға болады және оларды біріктіруге бола ма? деген сұрақ туындайды. Бұл оқу тақырыбына, оқушылардың интеллектуалды деңгейі мен дайындығына, сондай-ақ сабаққа бөлінген уақытқа байланысты болады. Осы әдістердің кейбірін бір сабақта аяқтауға болады. Кейбіреулері келесі сабақта жалғастырылады. Оларды үйге беруге де болады. Кейде мұғалімдер бұл нұсқаны ойламайды немесе тіпті қарастырмайды, сабақты оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясын қолданумен шектеледі. Содан кейін бұл технология менің пәнімді оқытуда қолайсыз деген пікірге келеді.

Кесте 5

Ойлау кезеңінің әдістері

№	Кезең атауы	Сипаттамасы
1	2	3
1	Мәтінге қатысты сұрақтар	Мәтін оқылды, оның мазмұны игерілді. Енді мұғалім оқушыларға жалпы сұрақтар қояды. Мысалы: «Сіз мәтінде неге назар аудардыңыз?», «Бұл сізге нені еске түсірді?». Сұрақтар нақтырақ болуы да мүмкін: Мәтіннің қай бөлігі сіздің ойыңызша ең маңыздысы?.
2	Оқимын және ойлаймын	Мәтінді оқып миға шабуыл жасаған жұптар жазбаларына оралады. Енді олар басында қандай ойлар болған және мәтінді оқығаннан кейін қандай ойлар пайда болғанын салыстыра алады. Оқушылар жаңа тізім жасай алады, оған мәтіннен білген барлық жаңа және маңызды нәрселер енгізеді.
3	Қос жазба күнделігі	Мұғалім оқушыларды «Қос жазба күнделігі» өз ойларымен бөлісуге

1	2	3
		шақырады. Содан кейін пікірталас басталады, мұғалім бастаған топ талқылауға түседі.
4	«Бірлесіп іздеу» пікірталасы	Мұғалім оқушыларға алдын-ала дайындалған «түсіндірме» сұрақтарды карап, талқылауды ұсынады. Түсіндірмелі сұрақ мәтіннің мазмұнымен тікелей байланысты; оған кем дегенде екі жолмен жауап беруге болады.
5	Соңғы сөз менікі	Мұғалім оқушылардан парактың бір жағына мәтіннен дәйек сөздер жазып, екінші жағына оған түсініктеме жазуды сұрайды. Мәтіннен үзіндіні барлық топ түсініктеме беріп талқылайды, бірақ «соңғы сөз» картаны толтырған адамда қалады.
6	Жалпы талқылау	Жалпы талқылаулар көбінесе пікірталас түрінде жалғасады. Топ екіге бөлінеді, оқушылар сабақты талқылайды. Егер олардың біреуі өзінің көзқарасын өзгертсе, онда тобын өзгертеді.
7	Демалыс картасы	Пікірталасқа уақыт жеткіліксіз болған кезде мұғалім карточкаға келесі тармақтар бойынша оқушыларға өз ойларын жазуды ұсынады: 1) сабақтың ең маңызды ойы; 2) сабақ тақырыбы бойынша бір сұрақ, 3) сабақ материалы бойынша жалпы түсініктеме. Талқылау жалғасады.
8	Қолдану	Жаңа әдісті, талдауды немесе жүйені игере отырып, оқушылар бұл әдісті немесе талдауды басқа типтегі және деңгейдегі мәселелерді шешуге қолдануға тырысады.
9	«Білеміз - білгіміз келеді - білдік» кестесіне оралу	Сабақтың соңында оқушылар тағы да «Білеміз - білгіміз келеді - білдік» сызбасына қайта оралады. Сабақтың қортындысын, яғни нені үйренгендерін шешу керек. Кейбір сұрақтар жауапсыз қалуы мүмкін. Жаңа сұрақтар туындауы мүмкін және олар келесі сабақта одан әрі талқылауға негіз бола алады.

1	2	3								
10	I.N.S.E.R.T жүйесі (қайтадан)	<p>Оқушылар мәтінді талдағаннан кейін диаграмма немесе таңбалау кестесін құрастыра алады. Олар жаңа ақпаратты талдаудың негізгі сәттерін көрсетеді.</p> <table border="1" data-bbox="446 296 933 379"> <tr> <td data-bbox="446 296 560 326">+ -</td> <td data-bbox="560 296 681 326">V</td> <td data-bbox="681 296 809 326"></td> <td data-bbox="809 296 933 326">?</td> </tr> <tr> <td data-bbox="446 326 560 379"></td> <td data-bbox="560 326 681 379"></td> <td data-bbox="681 326 809 379"></td> <td data-bbox="809 326 933 379"></td> </tr> </table>	+ -	V		?				
+ -	V		?							
11	«Негізгі терминдерге» оралу	<p>Мұғалім жалпы түсініктемелер берген негізгі терминдерді оқушылар мәтінді оқығаннан кейін, олардың белгілі бір контексте қалай қолданылатынын және алғашқы жорамалдардың дұрыс немесе бұрыс болғандығына сипаттама беру керек. Оқушылар терминдерді кластерлер бойынша орналастыра алады.</p>								
12	«Логикалық тізбектерге» оралу	<p>Мәтінді оқымас бұрын жеке оқушыларға хронологиялық тізбектен себептік тізбектен шашыраңқы оқиғалар, түсініктер берілді. Олардан дұрыс болжауды сұрайды. Мәтінді оқығаннан кейін мұғалім де солай ете алады. Оқушылардың әр жұбы өз шешімін дәлелдеу үшін топ алдында сөйлеуге дайын болуы керек.</p>								
13	«Кластерлерге» оралу	<p>Оқушылар мәтінді оқымас бұрын кластерлермен жұмыс жасағанда идеяларды, негізгі тақырып төңірегінде «спутник» ретінде орналастырады. Барлығы кластерге енгізіледі. Мәтінді оқығаннан кейін оқушылар жұпта немесе бүкіл топта қайтадан кластер түрінде ақпаратты ұйымдастырады. Бірақ ұғымдар мен идеялардың нақты корреляциясы графикалық түрде бейнеленетін болады (зерттелген мәтін негізінде). Мұғалім оқушыларға кластерге ұсынылған тізімнен міндетті түрде «терминдер қосыңыз» түріндегі тапсырма бере алады. Жұмысты аяқтағаннан кейін, жұптар өздерінің кластерлік нұсқаларын бүкіл топтың алдында таныстыруы керек.</p>								

1	2	3
14	«Өздік жұмыстарға арналған әзірлемелерге» қайта оралу	Оқулық басында оқушыларға мәтін бойынша «шашыраңқы» ақпаратты жинауға шақырады. Енді атқарылған жұмысты қортындылауымыз керек. Оқушылар мәтіннен бірдей мәселені таңдай қоюы екіталай, әрине, егер мәтін тым қарапайым және жеңілдетілген болмаса. Себебі әр оқушының өзіндік жұмысының нәтижелері бүкіл топпен талқылануы керек, пікірлер өте алуан түрлі болуы әрі қызықты пікірталас туындауы мүмкін.
15	«Қос жазба күнделігі» қайта оралу	Мәтін оқылған кезде оқушылар «Қос жазба күнделігіне» қайта жүгінеді. Жұпта және топта мәтінді дәйекті түрде талдауға және әр парақта өз пікірлерімен бөлісуге кеңес беріледі. Мұғалім оқушылардың назарын жоспарлаған бөлімдерге аудару үшін алдын-ала өз пікірлерін дайындауы керек.
16	Он минуттық эссе	Еркін хат. Оқушылар сабақ мазмұнымен танысып, қысқаша эссе жазады. Осы тақырып бойынша өз ойларын көрсетеді. Егер қайта оқымай, түзетусіз жазсаңыз және не жазуды ойлай алмайтын болсаңыз, онда оқушы: «Мен бұдан әрі не жазарымды білмеймін» деген сөз тіркесін жазады. Демек кейбір сарапшылардың пікірінше, шығармашылық ашылуы мүмкін, ол қашанда жоспарланған, ойластырылған хат қол жетімсіз болып қалады.
17	Бес минуттық эссе	Жазбаша тапсырманың бұл түрі сабақтың соңында орындалады, оқушылар оқып жатқан тақырып бойынша алған білімдерін қортындылай алады, ал мұғалім не білгенін, қандай олқылықтардың орын алғанын оңай түсінеді. Нақтырақ айтсақ, оқушыларға екі тапсырманы орындау ұсынылады: 1) осы тақырып бойынша

1	2	3
		үйренгендерін қызықты етіп жазу; 2) сабақ барысында жауап берілмеген бір сұрақ қою. Мұғалім келесі сабақты жоспарлау кезінде оқушылардың жұмысын қолдана алады.

Тәрбиелік жазудың қосымша әдістері де бірнешеу. Солардың жалпы қатарына тоқталамыз.

Жазу - бұл оқыту әрекетінің бірі екендігі бұрыннан белгілі. Оқушылар жаңа материал бойынша жұмысты бастамас бұрын білетіндерін және тақырып бойынша нені білгісі келетіндерін қортындылайтын болса, оқу үрдісі тиімді болады. Оларға «Борттық журналдар» көмектесе алады. Жазу ойластырылған ойды түзетуге мүмкіндік береді, оған қайта оралып, жаңа идеяларды дамытады және табады. Сонымен, жазу - ойлаудың маңызды құралдарының бірі. Ойлау негізінде білім өркендейді, оқушы оқылған тақырыпты өзінің дүниетанымымен, өзінің жеке тәжірибесімен байланыстырған кезде үлкен нәтижеге қол жеткізеді. Оқушыларды зерттелетін материалмен жеке байланыс орнатуға жетелейтін «Борттық журналдар» және күнделік жазбалары. Оқыту барысында мұғалім оқушыларға барлық үрдістерді көрнекі түрде көрсетуге тырысады және оны қолдана алады.

Енді қолданыла бермейтін борттық журналдарға тоқталамыз. Бұл жазуға үйретудің әртүрлі әдістері, тақырыпты оқу барысында оқушылар өз ойларын жазады. Қарапайым нұсқада мәтінді немесе материалды зерттеудің басқа түрін оқымас бұрын, оқушылар келесі сұрақтарға жазбаша жауап береді:

- Мен бұл тақырып туралы не білдім?
- Мен не білуім керек? Неліктен?

Мәтіннен негізгі ойларды таба отырып, оқушылар оларды өздерінің «Борттық журналдарына» жазып алады. Үзіліс жасалған кезде оқушылар сұрақтарға жауаптарды жазады:

- Мен қазір бұл туралы не білемін?
- Мен білген ең құнды нәрсе қандай?
- Мен бұл туралы тағы не білгім келеді?

Үш бөлімнен тұратын күнделіктер. Оқушылар зерттелетін материал бойынша тек жаңа ақпаратпен ғана емес, сонымен бірге мұғаліммен де өзара әрекеттесуі керек. Күнделік зерттеу үрдісін ұйымдастыруға және жазуға арналған. Ол күн сайын барлық курс бойында қолданылады. Күнделік оқу үрдісіне көмектеседі және бұл үрдісті білім беру мекемесінің қабырғасынан тыс оқушылардың өмірімен байланыстырады. Ол сондай-ақ көлемді шығармашылық жазудың формасы ретінде қызмет етеді. Неліктен күнделік үш бөлім деп аталады? Себебі оған әртүрлі функциялары бар үш бөлім кіреді. Бірінші бөлім оқушылардың оқығандарына немесе өткен талқылауға реакцияларын жазуға арналған. Оған сіз «Қос жазба күнделігі» формасын пайдалана аласыз: дәптердің ақ парағы тігінен жартыға бөлінеді, бір жағынан оқушылар дәйексөздерді, ал екінші жағынан - оларға өз пікірлерін жазады.

«Үш бөліктен тұратын күнделіктің» екінші бөлімі оқушыларға өз ойларымен қалыптасып жатқан бірлестіктерін, сондай-ақ зерттелетін тақырып бойынша түсіну мен бағалауды (мысалы, бағдарламадан тыс оқылған кітаптардан үзінділер) тереңдететін және алға жылжытатын кез-келген нәрсені жазуы үшін қажет. Мұғалімге де үш бөлімнен тұратын күнделікті жүргізу ұсынылады. Кей кездері мұғалім оқушыларға өзінің екінші бөлімдегі жазбаларын оқиды. Бұл ойлар бір нәрсеге қызығушылықты оятуға, арттыруға және одан әрі ізденуге шабыттандыратын ойды ашуға мүмкіндік беретін керемет көрінісі. Осы мысалды ұстанатын оқушылар мұғаліммен жеке әңгімелесу кезінде екінші бөлімнің мазмұнын бөліседі, сонымен қатар өз жазбаларын құрдастарымен талқылайды деп күтілуде.

Күнделіктің үшінші бөлімі «мұғалімге үндеу» үшін қалдырылған. Оқушыларға тұрақты түрде мұғалімге хат жазуға кеңес беріледі. Онда оқушылар осы пән бойынша өткізілген сабақтарға, олардың қатысуына түсінік береді, жинақталған сұрақтарын қояды; тағы не білгісі келетіні туралы тілектерін білдіреді. Оқушылар шамамен келесі сұрақтарға жауап береді:

- Пәннің басында тақырып туралы не ойладым?
- Мен өзіме қандай міндеттер қойдым?
- Менің танымдық өсуім қалай көрінеді, жетістікке жеттім бе?

- Мен үшін ең қиыны қандай болды?
- Осы қиындықтарды жеңуге маған не көмектеседі (немесе не көмектесе алады)?

Мұғалім таңдамалы түрде күнделіктерді жинайды және жазбаша түрде оқушылардың үндеулеріне жауап береді. Бұл мұғалім мен оқушылар арасындағы хат алмасудың бір түрі болып табылады.

Материалды графикалық ұйымдастыру түрлері. Материалдың графикалық ұйымдастырылуы идеялардың өзара байланысын, олардың ауызша формада көрінуін, сөздік формаға жеткенше айқын көрсетеді. Материалдың графикалық ұйымдастырылуы - бұл ақпаратпен жұмыс кезінде пайда болатын ойлау үрдістерін бейнелеудің тамаша тәсілі. Материалды графикалық ұйымдастырудың ең қызықты және ыңғайлы екі түрі «тұжырымдамалық кестелер» және «кластерлер» екені сипатталады (кесте 6).

Тұжырымдамалық кесте. Жұмысты жазар алдында материалды ұйымдастырудың өте тиімді әдісі, әсіресе бірнеше параметрлер бойынша екіден көп нысандарды салыстыру керек болған жағдайда тиімді. Оқушылар топтық талқылау кезінде жаттығу ретінде «тұжырымдамалық кесте» құрастыра алады.

Кесте 6

Тұжырымдамалық кесте

Салыстыруға жататын	Салыстыруға жататын параметрлер мен қасиеттер			
	1	2	3	4
A	+++	-	-	++
B	+	+	+	++
C	++	++	+++	+

Сабақты аяқтау және үлгерімді бағалау. Мұғалім сабақтың аяқталуын алдын-ала болжай алуы керек. Кейбір жағдайларда өтілген материалды қайта қарау қажет болуы мүмкін. Егер мәселе шешілмеген болса сабақ соңында мұғалім оқушылардан оның мәнін қайтадан сұрауы, сонымен бірге осы мәнге терең және дұрыс шешім табу үшін қандай қадамдар жасау керектігін

талқылауы қажет. Соңғы пікірталас тақырып бойынша одан әрі жұмыс істеудің деңгейін белгілейді.

Бағалау - бұл оқушылардың бағдарламада белгіленген білім мен дағдыларды игеру дәрежесін анықтау. Ол объективті және негізделген болуы керек, бағдарламада қарастырылған оқу материалын игерудің нақты деңгейін, сондай-ақ оқушылардың осы материалға қаншалықты саналы және берік иелік ететіндігін, ұжымның (топтың) өзін-өзі бағалауы мен пікірімен дұрыс байланыстылығын көрсетеді. Білім мен дағдыларды бағалау мәселесі өте күрделі және жеке көзқарасты қажет етеді. Сыни тұрғыдан ойлау шеңберінде бағалау дәстүрліге караганда икемді бағалау қолданылады және дұрыс жауаптарға және тест жауаптарының қортындысы сандық шкала бойынша ынталандыру сөздері арқылы жүргізіледі. Мұның себептері бар білімді бағалау және өлшеу өте қиын. Егер назар жатталған, жатталған емес, мағыналы жауапқа аударылатын болса, онда нәтиже маңызды емес, бұл сабақ барысында оқушының жұмыс үрдісі: оның қалай ойлайтындығын пайымдау. Мұғалім жақсы немесе жаман жауаптардың қосындысын есептемейді, тек қана қортынды бағалайды. Алайда талаптардың деңгейін төмендету және негізсіз жоғары баға қою қаупі бар. Сондықтан жаңа бағаланған параметрлерді дәстүрлі параметрлермен үйлестіру керек. Мұғалім бір жағынан оқушының өтілген материалды меңгергеніне, екінші жағынан, оқушының ойлауға және оқуды үйренуіне көз жеткізуі тиіс. Сондықтан мұғалімге алдымен үлгерімді бағалау жүйесін ойластырып, содан кейін ғана сабақты жаңа әдіс бойынша өткізу ұсынылады. Оқушылардың сыныптағы жұмысын бағалау сабақтың соңында дәстүрлі технология бойынша емес, сабақ барысында жүргізілуі керек. Оқушының жұмысын қалай объективті бағалауға болады? Бұл үшін белгілі бір әдістер бар, енді олардың кейбірі қарастырылады.

Градация. Оқушылар өз білімдерін бағалау барысында өте жақсы, жақсы, қанағаттанарлық, қанағаттанарлықсыз нәтижелер алса, мұғалімнің серіктестері бола алады. Бұған қол жеткізу қиын емес. Мұғалім бағалау критерийлерін мүмкіндігінше нақты етіп көрсетуі керек. Градация – оқушының жұмысы белгілі бір баллға лайық болатын нақты тұжырымдалған ережелер жиыны. Бағалау критерийлері тақтаға жазылып, оқушылармен бірге талқыланады.

Талқылаудан кейін оқушылар бағаланған градацияға назар аударатырып, бақылау тапсырмасын орындайды. Мұғалімге жұмыстарын тексеруге жібермей тұрып, олар осы градацияға сәйкес өз-өздерін бағалай алады. Мұғалім берілген классификацияға сәйкес әр жұмыс үшін қатаң баға қоюы керек.

Таңдамалы бағалау. Мұғалім оқушылардың өз жұмыстарының нәтижелерін таңдамалар бойынша көрсетуін ұсынады (мысалы, «Мен оқимын - ойлаймын - жазамын», «Біл - жаз - оқы», INSERT тұжырымдамалық кесте).

Бірлескен пікірталасқа қатысу үшін таңдамалы бағалау оқушылардың жазбаша жауаптары негізінде алынады. оқушылардың топтық пікірталасқа, жалпы талқылауға қатысуынан ең объективті дәлелі - сабақ соңындағы «он минуттық эссе» немесе «еркін тақырыптағы эссе».

Жиынтық балл. Бұл «іріктеудің» нақтырақ нұсқасы. Бұл анағұрлым объективті, саналы, «өзін-өзі басқаруға» бағытталған оқытуға ықпал етеді. Бірақ сонымен бірге, неғұрлым күрделі және көп еңбекті қажет етеді.

Алдымен мұғалім оқушыларға сабақтың белгілі бір кезеңдерінде қандай тапсырмаларды шешуі керек екенін түсіндіреді. Әр оқушы «портфолио» бастайды, яғни мұғалім бағалау керек тақырыптар бойынша белгілі бір жұмыстарды орындайды немесе өзі таңдауы да мүмкін. Мұғалім қандай материалдар міндетті түрде ұсынылуы керек екендігін, жалпы қандай тапсырмалар болатындығы туралы оқушылармен алдын ала келіседі.

Портфолио жазбаша жұмыстардан, тестілерден, тақырып бойынша құрастырылған сөзжұмбақтардан және т.б. тұруы мүмкін. Мұғалімге күнделікті оқушыларға сабақ жұмысының қандай әдіс-тәсілдері игерілгенін есте сақтау үшін сынып жұмысының үлгілерін бумаға салуды ескертіп отыру керек. Осы тақырыпты зерделеудің соңында оқушылардың өз бумасындағы ең жақсы «құжаттарды» таңдап алуға, жазбаша орындалған жұмыс туралы есеп жазуға, «пікір» жазып, сонымен қатар өздеріне лайықты баға қою ұсынылады. Сонымен бірге, олардан өз бағаларын, ұстанымдарын дәлелдеуін сұрайды. Бұл оқушылардың өзін-өзі сынауына ықпал етеді, олар өз

жұмыстарына сырттан қарау қабілеттерін дамытады. Мұғалім өзінің ұсынылған үлгілеріне сыни тұрғыдан шолу жасауы керек.

Мұғалім әр оқушымен жеке сұхбат өткізіп, оның жұмысын бағалап, жақсы жұмысын мақтап, аяқталуы керек нәрсеге көңіл болуіне көмектесуге міндетті. Мысалы математика пәні бойынша есептерді шығару және оларды шешу жолдарын белгілеп, талқылап, қойылған мақсаттарға жетудің тәжірибелік шараларын ұйымдастырады.

Сонымен осы бөлім бойынша келесі қортынды.

Бүгінгі күні мұғалімнің кәсібилігі оның көп функционалды болуымен, білім беру саласында болып жатқан өзгерістерге адекватты және жедел жауап қайтару қабілетімен анықталады. Қазіргі педагогикалық іс-әрекет білім мен тәрбиені тікелей ұйымдастыруды ғана емес, сонымен қатар еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, білім беру бағдарламаларын құрастыруды, оларды жүзеге асырудың әдістемелік қамтамасыз етілуін, оқу үрдісінің сапасы мен оның нәтижелерін бақылауды және талдауды қамтиды.

Үнемі өзгеріп отыратын жағдайда педагогикалық іс-әрекеттің көп өлшемді сипаты жаңашыл болып табылады. Бұл жағдайда мұғалімнен ойлау мен мінез-құлық стереотиптерін, әсіресе кәсіби стереотиптерді жеңу, қазіргі білім беру мәселелерін шешуде шығармашылық көзқарас көрсету қабілетін дамыту талап етіледі. Мұғалімнің стандартты емес іс-әрекеттер мен кәсіби шығармашылық қабілеттерінің критерийі оқытудың инновациялық технологияларын сәтті және өнімді пайдалану болуы мүмкін.

Қарастырылған бір маңызды технология оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясы оның негізгі философиялық аспектілері - бұл ашық қоғам идеясы және мәдениеттің заманауи түсінігі, оның субъектілерінің белсенділігін, олардың өзара байланысының өзектілігін және қабылдау мен мінез-құлықтың бірыңғай, қатаң анықталған нормалары болмаған кезде әртүрлі дүние танымдардың болуын білдіреді. Бұл тәсіл білім беру үрдісінде интеллектуалды қызметтің әртүрлі дағдыларын коммуникативтік дағдылармен үйлестіруге мүмкіндік береді, оқушының да, мұғалімнің де өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі тәрбиелеуіне ықпал етеді. оқу мен

жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясы әлеуметтік жауапкершілікті тәрбиелеуге бағытталған - азаматтық көзқарас қалыптастырудың алғышарты.

Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыда ойлауды дамыту технологиясын қолдана отырып, мұғалім өзінің басты мақсатына, яғни оқушыларын өмір бойы білім алуына болатынын, сауатты оқушы болып қалыптасуына қол жеткізе алады.

1.2 Кейс-технологиялар: оқытуда қолдану ерекшеліктері, кейс-технологиялардың түрлері

*Оқу, білім – жанған шырақ ойласаң,
Үйренерсің, іздеп көрсен – қалмасаң,
Қу өнерді, бу белеңді, жігер сал,
Пайда аларсың, қаужанарсың, тоймасаң.*

Жүсіпбек Аймауытов

«Нақты жағдай» әдісі ХХ ғасырдың басында Гарвард университетінде басқару пәндерін оқыту үшін қолданыла бастады. Бұл әдіс екі шарт болғанда қолданылады:

1) мұғалімдер бұл әдісті қолдана алады және қолдануға дайын;

2) нақты жағдайлар бар.

Оқыту әдістемесін дамытудың 100 жылға жуық тарихында «Нақты жағдай» негізінде техникалық мамандықтар мен менеджмент бойынша «Нақты жағдай» банктар құрылғанын атап өткен жөн. Ал ол мұғалім уақытының және энергияның қомақты шығындалуын талап етеді.

«Нақты жағдай» әдісінің ерекшелігі мен міндеттері. Бұл әдісті қолдану ақпаратты өңдеу мен ұсынудың арнайы әдістерін үйренуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс мәселелерді шешу және игеру дағдыларын дамыту, сонымен қатар диагностика әдістерін өңдеу үшін пайдалы.

Бұл әдістемелік тәсіл оқушылардың оқуға және кәсіби қызметке деген ынтасын арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар оқушылардың тапқырлығын, нақты жағдайларды ескере отырып мәселелерді шешу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Оған қоса

«Нақты жағдай» әдісі мәселелерді талдау және диагностикалау қабілетін дамытады. Оның көмегімен оқушылар өздерінің ұстанымдарын нақты тұжырымдай және білдіре білу, ақпаратты талқылау, қабылдау және бағалау сияқты біліктілік қасиеттерін дамытады.

Бұл әдіс оқушылардың өзіне деген сенімділік сезімін дамытуға ықпал етеді, шамадан тыс ұялшақтық пен шамадан тыс өзіне деген сенімділікті жеңуге көмектеседі.

Осы әдісті жалпы бірнеше қырынан сипаттасақ (кесте 7).

Кесте 7

«Нақты жағдай» әдісі

№		Сипаттамасы
1	«Нақты жағдай»	оқытуды шындыққа байланыстырады. Жағдайды талдай отырып, оқушылар шындыққа еніп, дерексіз теориялық жалпылаумен емес, нақты өмірде не болғанын біледі
2		жұмыс шығармашылық ізденіс түрінде жүргізіледі
3		талдау кезінде оқушылар белсенді ұстанымға ие болады, идеяларды қалыптастырады, бір-бірімен белсенді өзара әрекеттесу жағдайында болады, бұл адамдар арасындағы бірлескен қызмет барысында пайда болатын нақты қарым-қатынас.

Жағдайды талдау кезінде оқушылар өздері үшін сұрақтар қойып, оларға жауап беру жолдарын іздеуді талап етеді.

«Нақты жағдай» әдісінің екі негізгі компоненті- «Нақты жағдай» және оқушы мен «Нақты жағдай» жұмысының технологиясы.

Жалпы «Нақты жағдай» талдауын жүргізуге болады, ол төмендегідей жүзеге асуы мүмкін:

➤ кез-келген теорияны немесе тұжырымдаманы бейнелейтін жағдайлар;

- тарихи оқиғаларды баяндайтын жағдайлар;
- шешім қабылдауға үйретуге арналған жағдайлар.
- ақпаратты жүйелеуге және талдауға үйрететін жағдайлар.
- көпсалалы жағдайлар (жоғарыдағылар).

Қатаң анықталған талаптар, мөрлер, сызбалар мен ережелер жоқ. Әртүрлі мұғалімдер жағдайды жазу және оқушыларға сабақ беру кезінде әртүрлі тәсілдерді қолдана алады. Алайда, осы әдісті қолдана отырып оқыту технологиясында жалпы тәсілдер бар:

I. Әдетте жағдайды талдау үш кезеңде жүзеге асырылады: бірінші кезеңде оқушылар жағдайдың мәтінін жеке зерттейді, ондағы мәселені табуға және оны шешуге тырысады. Бұл кезеңде оқушы не түсінгенін және қандай жағдайда түсінбегенін біледі.

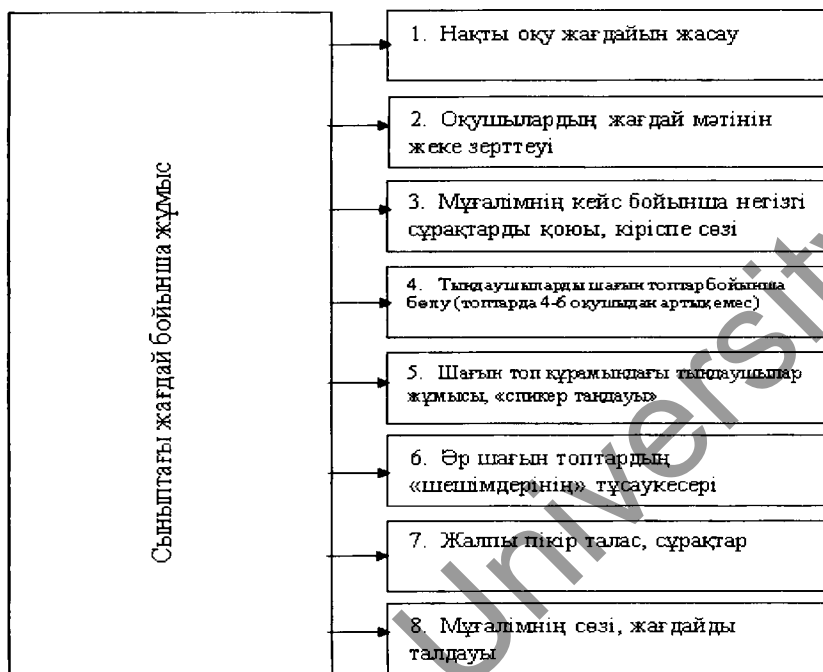
II. Екінші кезең-бұл шағын топта жұмыс істеу, онда оқушылар мұғалімнің қатысуынсыз сабақта талданған жағдай туралы өз ойларымен алмасады, ал олар мәселе туралы жалпы түсінік іздейді және оны шешеді.

III. Үшінші кезең – жалпы топтық талқылау-мұғаліммен өткізіледі. Жалпы топтық талқылау кезінде белгілі бір жағдайдың мазмұнын талдау, мәселені диагностикалау және оны шешу жолдарын іздеу. Жалпы топтық пікірсайысты өткізу кезінде мұғалімнің сыныпты жақсы білуі және пікірталасты белгілі бір бағытта жүргізе алатын оқушыларға (спикерлерге) сөз беру арқылы талқылауды дамыту үрдісін реттеуі тиіс.

Топтық талқылаудың тиімділігі көбінесе оған қатысу дәрежесіне, сондай - ақ мәселеге деген көзқарастардың әртүрлілігіне және оны шешуге байланысты.

Нақты жағдай мәселеден түбегейлі ерекшеленеді. Тапсырма сипатталған бастапқы шарттар негізінде және жауапты іздеудің белгілі бір әдістемесіне сәйкес шешім іздеуді қамтиды. Нақты жағдайда шешім нұсқалары берілуі мүмкін, бірақ ең бастысы, әр оқушы қойылған сұрақтарға жауап іздейді және жағдайда көрсетілген әр шешім әртүрлі бағалануы мүмкін, жағдайды талқылайтын оқушылар әртүрлі түсіндіруі мүмкін.

Ситуациялық оқытуды ұйымдастырудағы іс-әрекеттер тізбегін келесі сызба түрінде беріп талдасақ.

Жалпы алғанда нақты жағдай дұрыс, дұрыс емес шешім немесе мінез-құлықтың мысалы емес. «Нақты жағдай» топтық талқылау үрдісінің жүрмейді. Оқу үрдісінде нақты жағдайға жауап оқушылардың өздері үшін жасаған пікірталастары мен қортындылары болады.

Нақты жағдайлар негізінде қалай оқыту керек. Мұғалімнің рөлі. Нақты жағдайлар негізінде сабақ өткізу кезінде оқушылардың үлкен тәуелсіздігі туралы айқын түсінікке қарамастан, жетекші рөл әлі де мұғалімге тиесілі. Сабақты өткізуге дайындық кезінде мұғалім негізгі оқу міндеттерін есте сақтауы керек:

Сабақты өткізу кезіндегі міндеттер

№	Міндет	Сипаттама
1	<i>Тұжырымдаманы ұсыну</i>	Бұл жерде әрдайым сұрақ туындайды: "Жағдайды қашан талдау керек: сабаққа дейін немесе одан кейін?". Егер жағдай жеткілікті кең болса, онда оны сабақтың басында шешуге болады
2	<i>Ақпараттық қанықтыру</i>	Мұғалім кез-келген жағдайдың нақты ақпаратты алатындығын біледі. Сондықтан жағдайды әдетте қалай жасау керектігін немесе қалай жасамау керектігін суреттеу ретінде құруға болады. Жағдайды жүйелі түрде талқылау және талдау оқушыға оқу пәні туралы қосымша ақпарат беретіні анық
3	<i>Шешім қабылдаудағы тренинг</i>	Бұл жағдайда мәселені шешу үшін оқушыларды белсенді ету қажет. Кейде оларды қарқынды жұмысқа шақыру қажет емес, себебі жағдайдың өзі оларды ынталандырады
4	<i>Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру және дамыту</i>	Бұған оқушылардың шағын топтардағы жұмысын ұйымдастыру арқылы қол жеткізіледі

Сабақты өткізу кезінде мұғалімге не керек. "Сыныпқа дейінгі" кезең ұйымдастырылуы керек. Жағдай мәтіні бар материалды әр оқушыға сабаққа дейін тарату керек.

Оқушылар ұсынылған жағдайдың нақты жағына мұқият үйреніп, мәселені өз бетінше ойластырып, шешімін тұжырымдауы керек, сондықтан материал кем дегенде бір күн бұрын шығарылуы керек.

Белгілі бір жағдайды талқылауға арналған сабақты бүкіл топ алдында бірінші болып орындаушы бастайды. Ол үш негізгі мәселені шешеді:

1. Оқушылардың материалды білуінің жағдайы тексеріледі. Ол үшін оқушыларға осы типтегі белгілі бір

сұрақтар қойылуы мүмкін. Қандай кейіпкерлер әрекет етеді? Олардың мүдделері қандай? Сонымен 7-10 оқушылардың білімін тексеруге болады.

2. Мәселелер ерекшеленеді. Мұнда әртүрлі нұсқалар болуы мүмкін. Егер жағдайдың өзінде сұрақтар берілсе, онда мұғалімнің рөлі бүкіл тізімдегі нақты мәселелерді анықтауға дейін азаяды. Егер мұндай сұрақтар тізімі жағдайдың жиынтығына кірмесе, онда мұғалімнің өздері нақты сұраққа жауап беруі керек. Оқушы үшін айқын емес сұраққа жауап бере отырып, талдауға арналған нақты сұрақтармен алмастырылады. Мұғалімнің өзі жағдайға байланысты сұрақтар қоюы- материалдар бойынша оқушылар білімін тексерудің тиімді құралы. Егер әр қатысушы екі сұрақтан құраса, онда 10-нан 15-ке дейін қойылған сұрақтар шығады.

3. «Нақты жағдай» оқу курсының тиісті бөліміне орналастырылады, теорияның негізгі тұстарына ұқсайды, мұғалімдерді жағдайға күнделікті емес, кәсіби көзқараспен бағыттайды.

Бұл кезеңде дайындалған топтар үшін 15-20 минут, дайын емес топтар үшін – 20-40 минут жұмсалады.

4. Келесі кезең-мұғалімнің шағын топтарға бөлуі. Олар шектеулі уақыт аясында қойылған сұрақтарға жауаптарды бірлесіп тұжырымдауы керек-әр шағын топ саны бойынша 4-тен 6 адамға дейін. Бір жағынан үлкен топтар мобильді емес, барлығы оларда жұмыс істейді, екінші жағынан қатысушылардың шектеулі саны пікірталастың шектеулі "суретін" береді.

Кейде шағын топтардың құрамын өзгерту ұсынылады. Шағын топтардың құрамы ерікті түрде қалыптасады. Кем дегенде бір топтың мүшелерін сырттай анықтау қажет. Мысалы белгішелер, карталар бола алады.

Оқушыларды топтарға бөле отырып, мұғалім міндетті түрде ынтымақтастық үшін жоспарланған уақытты анықтайды. Шешім табу үшін жұмыс істеуге стандартты уақыт-30 минут. Жұмыс кезінде жағдай "тазадан" зерттелмейді. Оның мазмұны сабаққа дейін зерттелуі керек. Сондықтан сыныпқа келген оқушының қойылған сұраққа жеке жауабы болуы тиіс. Топтың құрамында шағын салыстыру, ең сәтті нұсқаны іздеу, түпкілікті жағдайды

дамыту бар. Мұғалім үнемі еске салуы керек: жұмысқа 30 минуттан артық емес.

5. Топтардың құрамы анықталған кезде топтар бөлек бөлмеге ауыстырылады. Әр топ басқалардың не істеп жатқанын білмеуі керек. Қатаң шектеулі уақытта әр команданың шоғырлануы маңызды. Әрбір шағын топ бұл жағдайда тәуелсіз сарапшылардың рөлін атқарады. Жұмысты аяқтағаннан кейін мұғалім топтың "спикерін" анықтауға кірісуі керек. Бұл күрделі ұйымдастырушылық және әдістемелік мәселе. Оған екі әдіс болуы мүмкін. Белгілі бір уақыт аяқтағаннан кейін оқушылар жалпы аудиторияға келеді, онда шешімдердің тұсаукесері өтеді:

- әр қойылым 10-15 минуттан аспайды;
- спикерді үзуге болмайды, сұрақтар спикердің сөзінен кейін ғана қойылады;
- спикер өз тобының шешімдерін ұсынады.

Мұғалімге спикердің сөз сөйлеуінің маңыздылығын атап өту қажет. Ол үшін мұғалім спикерге сөз сөйлеуге мүмкіндік бере отырып, екінші жоспарға кетеді.

Тұсаукесерді ұйымдастыру да маңызды. Оқушы бұл көпшілік алдында сөйлеу екенін білуі керек, ол техникалық құралдарды қолдана отырып, кез-келген «шешімді», «позицияны» немесе «ақпаратты» айқын көрсетуді мақсат етеді.

Сөйлеу қысқа болуы керек: кіріспе, негізгі мазмұн, түйіндеме.

Спикердің сөзінен не күтуге болады?

- жағдайды талдау;
- теориялық ортаны көрсету;
- шешімді белгілі бір дәлелдер негізінде қабылдау.

Мұғалім әрқайсысына сөз беріп, сабаққа қатыспағандардан сұрауы керек. Сөз сөйлеу регламенті-5 мин.

Мұнда мұғалімнің белсенді жұмысын атап өту маңызды, қазір ол пікірталастың тікелей ұйымдастырушысы, ал мұғалім саралаушысы болып табылады. Ситуациялық оқытуда соңғы нәтиже маңызды емес, себебі оны оқушылар табуға тиісті. Егер дәлелді болса кез-келген шешім дұрыс болуы мүмкін.

10-15 минут ішінде мұғалім өз ұстанымын негіздейді, ал екінші жағынан әдістемелік мәселелерді шешеді. Спикерлердің

сөздерін ескертпелермен бағалайды, қателіктер мен сәтсіздіктерді анықтайды. Мұғалім осымен бірге өзін кәсіби сарапшы, кеңесші рөлінде көрсету керек. Ол жағдайды талдауы, оқушыларға қатысты сұрақтарға "дұрыс жауап" беруі де қажет. Мұғалімдердің соңғы міндеті-оқушылардың жұмысын бағалау.

Кейс-стади әдісі бойынша жұмыс істеу кезіндегі оқушылардың қызметін бағалау критерийлері:

- кәсібилік - жағдайды қаншалықты сауатты шешті - 10 б;
- қысқа, анық, презентация - 10 б;
- көрнекі материалдың сапасы - 15 б;
- жаңалығы мен өзіндік ерекшелігі - 10 б;
- топтың белсенділігі - 5 б;
- пікірталас мәдениеті - 5 б;

Топ белгілі бір ұпай санын алды, бірақ әрқайсысының қатысу коэффициентін бағалау керек. Мұны топтың өзі шешеді.

Кейс-стади әдістемесін қолдана бастаған мұғалімге көмек керек. Ол кейстерді негізгі көздерінің әсер ету дәрежесіне қарай жіктей отырып бөле алады:

- нақты өмірлік жағдайларды көрсететін практикалық жағдайлар;
- негізгі міндеті оқыту болып табылатын оқыту кейстері;
- зерттеу қызметін жүзеге асыруға бағытталған ғылыми-зерттеу кейстері.

Практикалық кейстің негізгі міндеті-өмірлік жағдайды егжей-тегжейлі көрсету. Шын мәнінде бұл жағдай негізгі жағдайдың "қазіргі" моделі деп аталатын практикалық жағдайды жасайды. Сонымен қатар мұндай жағдайдың оқу мақсаты оқушыларды оқытуға, осы жағдайда білім, білік және мінез-құлық дағдыларын нығайтуға (шешім қабылдауға) дейін азайтылуы мүмкін. Осындай кейстер барынша көрнекі және ең кіші элементтеріне дейін ойластырылған болу керек. Олардың негізгі мағынасы өмірді білуге және оңтайлы әрекетке қабілеттілікке ие болады.

Әр жағдай оқу функциясын атқарады, бұл «*оқыту функциясы*» кейсі.

Біріншіден, ол өмірде жиі кездесетін және кәсіби қызмет барысында маманға тап болатын типтік жағдайларды көрсетеді.

Екіншіден, оқу кейсінде бірінші кезекте оқу және білім беру міндеттері тұр, бұл ондағы өмірді көрсету кезінде мәселенің маңызды элементін анықтайды. Мұндағы жағдай, мәселе және сюжет, нақты әрі олар өмірде болуы мүмкін. Олар жасандылықпен, өмірдің маңызды және шынайы бөлшектерінің "жиынтығымен" сипатталады. Мұндай кейс қарапайым жағдайды көруге мүмкіндік береді және аналогияны қолдану арқылы жағдайларды талдау қабілетін анықтайды.

Бұл «зерттеу кейсіне» де тән. Оның негізгі мәні - жағдай мен ондағы мінез-құлық туралы жаңа білім алу үшін модель ретінде әрекет етеді. Бұл жағдай зерттеу моделін құру қағидаттарына негізделген. Сондықтан оны жалпы білім беру әдісі ретінде емес, біліктілікті арттыру әдісі ретінде, яғни кәсіби мамандарды қайта даярлау әдісі ретінде қолданған дұрыс. Ондағы зерттеу функциясының үстемдігі оны ғылыми-зерттеу қызметінде тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған іс көздерін негізгі немесе бастапқы деп атаған жөн, себебі олар жағдайға әсер етудің маңызды факторларын анықтайды. Сонымен қатар, негізгі көздерден туынды сипаттағы кейстерді қалыптастырудың қайталама көздерін бөліп көрсетуге болады.

Кейс-әдіс құрылымында дау-дамайлардың, пікірталастардың, аргументтердің болуы талқылауға қатысушыларға ұнайды, ол қарым-қатынас нормалары мен ережелерін сақтауға үйретеді. Мұғалімге жүктеме одан да көп, ол толық оқу үрдісінде жеткілікті эмоционалды болуы керек, түсініксіз жағдайды шешуге және болдырмауға, бір уақытта ынтымақтастық пен бәсекелестік ортасын құруға және ең бастысы оқушының жеке құқықтарының сақталуын қамтамасыз етуге тиіс.

Оқытудың бұл әдісіндегі эмоционалды қызу топ көбінесе қайнаған плазмаға ұқсайтын деңгейге жетеді.

Кейс-әдісті қолданатын мұғалім жұмысының ерекшелігі-ол өзінің максималды қабілеттерін жүзеге асырып қана қоймай, оларды дамытады. Мұғалім қызметінің негізгі мазмұны бірнеше функцияларды орындауды қамтиды: оқыту, тәрбиелеу, ұйымдастыру және зерттеу. Олар бірлікте қабылданады. Оқу барысында мұғалім оқушыларды оқыту және дамыту мәселелерін

шешеді. Кейс-әдіс белгілі бір дидактикалық принциптердің жиынтығына сүйенеді:

1) әр оқушыға жеке көзқарас, оның қажеттіліктері мен оқу стилін ескеру, бұл сабаққа дейін оқушылар туралы ең көп ақпарат жинауды қамтиды;

2) оқытуда барынша еркіндік беру, яғни мұғалімді, пәндерді, оқыту нысанын, міндеттер типін және оларды орындау тәсілін таңдау мүмкіндігі;

3) оқушыларды міндеттерге қатысты көрнекі материалдардың жеткілікті мөлшерімен қамтамасыз ету;

4) оқушыны теориялық материалдың үлкен көлемімен жүктемеу, тек негізгі ережелерге назар аудару;

5) оқушы үшін мұғалімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету, оның кез келген уақытта мұғалім көмегіне жүгіну мүмкіндігі болуы тиіс;

6) оқушылардың ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру;

7) оқушының мықты жақтарын дамытуға баса назар аудару.

Сонымен қатар, шешуді қажет ететін бірқатар мәселелер бар:

- оқушыларға тартымды практикалық дайындық құрылымын құру мақсатында оқытудың түрлері мен әдістерін таңдауда кешенді тәсілді қолдану;

- қолданылатын оқыту нысандарының пәнаралық сәйкестігі;

- оқу үрдісінің тиімділігі мен нәтижелілігін қамтамасыз ету мақсатында әртүрлі әдістемелік тәсілдерді іздеу немесе әзірлеу және пайдалану;

- мұғалімдерінің жаттықтырушы-нұсқаушының мінез-құлық стилі мен дағдыларын меңгеруі.

Мұғалім қызметінің тиімділігін арттыру өз қызметінде кейс-әдісті қолданатын мұғалімге ғана тән бірқатар арнайы қағидаттарды іске асырумен байланысты:

- дидактиканы, оның принциптерін әдістерін игеруді қамтитын дидактикалық арсеналдың әртүрлілігі мен тиімділігінің принципі;

• оқушыларды оқыту іс-әрекеті үрдісінде серіктестер ретінде тануға, жағдайларды ұжымдық талқылауға, өзара әрекеттесуге негізделген серіктестік, оқушылармен ынтымақтастық принципі;

• мұғалімнің рөлін трансляциядан және "білімді шайнаудан" оларды алу үрдісін ұйымдастыруға ауыстыру принципі. Бүгінгі таңда мұғалімнің ғылыми білімнің жалғыз "ұстаушысы" ретіндегі рөлі төмендейді және оқушыларға ғылыми ақпарат әлемін шарлауға көмектесетін сарапшы және кеңесші ретіндегі рөлі артып келеді;

• педагогикалық және психологиялық ғылымның жетістіктерін, әріптестерінің тәжірибесін сіңіру принципі. Психологиялық және педагогикалық негізділік, тек білім беру ғана емес, сонымен қатар тәрбиелік мақсаттардың тұжырымдамасы кейсологты классикалық оқыту әдістерін қолданатын мұғалімдерден айтарлықтай ажыратады. Іс дайындау бастапқыда оның тиімділігі туралы мәселені шешуді көздейді;

• шығармашылық принципі бар, ол кейс пен сабақты жеке-жеке қайталанбас шығармашылық өнімге айналдыруды қамтиды. Бұл ретте кейс-оқыту бірегей зияткерлік өнім ретінде кейс құру, оқыту үрдісін жобалау, оны оқыту технологиясын жетілдіру, оқушыларды шығармашылыққа тарту, оқыту барысында шығармашылық импровизацияның рөлін күшейту және т.б. бойынша шығармашылық қызметті қамтитын шығармашылық кеңістікті айтарлықтай кеңейтеді;

• прагматизм принципі белгілі бір жағдайдың мүмкіндіктерін, сондай-ақ оқытудың мүмкін нәтижелерін нақты анықтауға бағытталған. Егер дәстүрлі мұғалім өзінің оқу нәтижелері туралы іс жүзінде ойламаса немесе оларды тек білімді көрсететін бағалауға дейін азайтса, онда кейсолог мұғалім оқушының жағдайды талдау және ондағы мінез-құлық үлгілерін жасау дағдыларын қалыптастыру тұрғыдан нәтижені жоспарлайды.

Кейс-әдісті қолданудағы мұғалімнің қызметі екі кезеңнен тұрады. Бірінші кезең-бұл істі және оны талдауға арналған сұрақтарды жасау үшін күрделі шығармашылық жұмыс. Ол сыныптан тыс жерде жүзеге асырылады және мұғалімнің

ғылыми-зерттеу, әдістемелік және құрылымдық қызметін қамтиды.

Алайда сабақты тиімді өткізу үшін жақсы дайындалған кейс жеткіліксіз. Ол үшін оқушылардың өзіндік жұмысы үшін де, алдағы сабақты өткізу үшін де әдістемелік қамтамасыз етуді дайындау қажет.

Екінші кезең мұғалімнің аудиториядағы іс-әрекетін қамтиды, онда ол кіріспе және қортынды сөз сөйлейді, шағын топтар мен пікірталастарды ұйымдастырады, аудиториядағы іскерлік көзқарасты қолдайды, оқушылардың жағдайды талдауға қосқан үлесін бағалайды.

Істі талдау және осы талдауды аудиторияда ұсынудың тиімді формасын табу оқытудың ең маңызды кезеңін білдіреді. Ол фактілерді анықтауды және мәселенің бөліктерін, сондай-ақ олардың арақатынасын анықтауды қамтиды.

Пікірталасты ашқан кезде әр сабақтың басталуы мен аяқталуы болатындығын есте ұстаған жөн. Пікірталастың басталуы, мүмкін жағдайлар толығымен мұғалімнің қолында болатын жалғыз сәт. Сондықтан мұны ең жақсы жолмен пайдалану керек. Шынында да барлық сабақтардың жалпы реңі, қызығушылығы мен бағыты көбінесе талқылаудың қалай басталатынына байланысты болады.

Жоба әдісі: мақсаты, мәні, іске асыру ерекшеліктері.

Қазақстан Республикасында білім беруді модернизациялаудың негізгі міндеті-білім сапасын жақсарту. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын жаңғырту жағдайында білім берудің жаңа нәтижелеріне қажеттілік туындады.

Бүгінгі таңда білім беру ұйымдардың түлектерінің еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігі көбінесе оның жаңа технологияларды игеру, еңбек жағдайларына бейімделу қабілетіне байланысты. Қазіргі уақыт сұранысының бірі-құзыретті-бағдарланған білім беру идеясы.

Білім берудің жаңа нәтижесіне қол жеткізу - ол жана педагогикалық технологияларға сүйенуі тиіс. Білім берудегі құзыретті-бағытталған тәсілді қолдайтын негізгі білім беру технологиясы-бұл жоба әдісі. Жоба әдісі өзінің дидактикалық мәні бойынша қабілеттерді қалыптастыруға бағытталған, оның көмегімен білім беру ұйымдарының түлектері әртүрлі

жағдайларға бейімделе алатын, әртүрлі топтарда жұмыс істей алатын, өмірге бейімделе алатын қабілеттерді қалыптастыруға бағытталған, себебі "жобалау қызмет - бұл жауапты таңдауды жүзеге асыру қабілетін қалыптастыруға болатын қызметтің мәдени түрі".

Қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында білім саласы білімді беру ғана емес, қоғамда оны өз бетінше белсенді меңгеруге, оны танымдық және тәжірибелік мәселелерді шешуде қолдана білуге үйретуі қажет. Әр адам өмір бойы оқу керек екендігіне дайын болуы керек, яғни жұмыстың жаңа технологияларын оқып үйрену, біліктілігін арттыру, қосымша білім алу және т.б.

Жоба әдісінің тарихынан қысқаша мәлімет берсек. Жоба әдісі өмірдің өзгеріп отырған әлеуметтік-экономикалық жағдайларына жауап ретінде пайда болды және қысқа уақыт ішінде интеллектуалды қызметтің кең таралған түріне айналды.

Педагогикалық идея, технология және тәрбие жұмысының формасы ретінде жоба әдісі ХХ ғасырдың бірінші жартысында кең тарады. Педагогикада зерттеу әдісі білім беруде жүзеге асырудың бір түрі ретінде пайда бола отырып, ол эвристикалық, зерттеушілік, эксперименттік, ғылыми принциптерді сіңірді. Жоба әдісі американдық философ және педагог Дж.Дьюидің көзқарастарына негізделген. Дж. Дьюи білім берудің миссиясын болашақта қажет болатын білімді беріп қоймай, оқушының өз өмірлік мәселелерін «осында және қазір» шешу қабілетін дамытатындығында көрді. Дж. Дьюи білім алуға және игеруге негізделген мектеп жүйесінде оқытуды, яғни барлық білім баланың тәжірибелік тәуелсіздігі мен жеке тәжірибесінен алынған. Ол оқуды белсенді негізде, оқушының осы білімге деген жеке қызығушылығына негізделген тиісті іс-әрекеті арқылы құруды ұсынды. Сондықтан бұл білім өмірде не үшін және қашан пайдалы болатынын көрсету өте маңызды болды. Мұны нақты өмірден алынған, бала үшін таныс және маңызды мәселелердің көмегімен жасауға болады, оны шешу үшін ол алған білімін, әлі де алуға болатын жаңа білімді қолдануы керек.

Жобалаулық қызметті кең педагогикалық контекстке Дж.Дьюидің ізбасары В.Х. Килпатрик жалғастырды. Ол педагогикалық жүйенің үш негізгі компонентін бөліп көрсетті: оқушылардың қызығушылығынан туындайтын оқу материалы,

мақсатқа сай қызмет; өмірді үздіксіз қайта құру және оны жоғары сатыға көтеру ретінде оқыту. Шын мәнінде жоба әдісі оқушыларға нақты жағдайларды бағдарлауға мүмкіндік беретін "мақсатты әрекеттер" ұйымы арқылы оқыту болды. Оқытудың мақсаты оқушыларды мәселелерді шешу, іздеу, зерттеу әдістерімен қаруландыру.

Жобалау оқу мақсаттарының ауқымы: оқушылардың танымдық, шығармашылық дағдыларын, өз білімін өз бетінше құрастыра білуін, ақпараттық кеңістікте бағдарлай алу қабілеттерін дамыту, сыни ойлауды дамыту.

Жоба әдісінің мәні-оқушылардың белгілі бір білім көлемін иеленуді көздейтін нақты бір мәселелерге қызығушылығын ынталандыру және осы мәселелерді шешуде, алған білімдерін іс жүзінде қолдана білуді және рефлекторды дамытуды көздейтін жобалаулық іс-шаралар арқылы ойлау. Мәселе ойдың мақсатын белгілейді, ал мақсат ойлау үрдісін қалыптастырады.

Рефлекторлық ойлаудың мәні - фактілерді үздіксіз іздеу, оларды талдау, олардың сенімділігі туралы рефлексия, фактілерді логикалық сәйкестендіру, жаңа нәрселерді білу, күмәнданудың жолын табу, дәлелді пайымдау негізінде сенімділікті қалыптастыру. Күдіктерді шешу қажеттілігі - бұл бүкіл рефлексия үрдісінде тұрақты және бағыттаушы фактор. Жоба әдісі әрқашан, біріншіден, мәселені шешуді болжайды, екіншіден, нәтиже алуға бағытталған.

Жоба әдісі - бұл мәселені (технологияны) егжей-тегжейлі дамыту арқылы дидактикалық мақсатқа жетудің тәсілі. Жобалаулар әдісі «жобалау» тұжырымдамасының мәні болып табылатын идеяға, оның нақты тәжірибелік немесе теориялық маңызды мәселені шешуге болатын нәтижеге бағытталған прагматикалық бағытталуына негізделген. Бұл нәтижені нақты тәжірибелік шындықта көруге, түсінуге, қолдануға болады. Мәселені шешу, бір жағынан, әртүрлі әдістердің, оқу құралдарының жиынтығын қолдануды көздейді, ал екінші жағынан, білімді интеграциялау қажеттілігін, ғылымның, техниканың, шығармашылық өрістердің әр түрлі салаларындағы білімдерді қолдану қабілеттілігін қамтиды. Аяқталған жобалаулардың нәтижелері «материалдық» деп аталуы керек. Яғни, егер бұл теориялық мәселе болса, оның нақты шешімі,

тәжірибелік. Нақты нәтиже содан кейін (сыныпта, білім беру мекемесінде, өмірде) пайдаланылуға дайын. Жоба әдісі үшін күтілетін нәтижелердің тәжірибелік, теориялық және когнитивті маңыздылығы туралы мәселе өте маңызды.

Жоба әдісімен оқытудың үлкен тәжірибесі бар елдердің мамандары оны тікелей және жанама оқытудың басқа түрлеріне қосымша ретінде, жеке және академиялық тұрғыдан өсуді жеделдету құралы ретінде пайдалану керек деп санайды.

Жоба әдісімен оқытудың мақсаты - нақты білімді жинақтау емес, орындау тәсілдері болып табылады. Жобалаулармен жұмыс жасау барысында білім беру жүйесінде оқушының дәстүрлі оқыту әдістерімен қол жеткізілмеген білімді алуға мүмкіндік беретін ерекше орын алады. Бұл оқушылардың өздері таңдау жасап, бастамашылық танытуының арқасында мүмкін болады. Осы тұрғыдан алғанда, жақсы жобалау тәжірибелік мәнге ие болуы керек; оқушылар өз бетінше зерттеу жүргізеді делік; оны өңдеу үрдісінде де, оны аяқтаған кезде де бірдей болжау мүмкін емес. Жобалау жұмыс бағытына және оны жүзеге асырудың жылдамдығына икемді болуы керек, шұғыл мәселелерді шешу мүмкіндігін болжап, оқушыларға оның қабілеттеріне сәйкес оқуға мүмкіндік беріп, кең спектрдегі мәселелерді шешуде оқушы қабілеттерінің көрінуін жеңілдетуі және оқушылар арасында өзара байланыс орнатуға жағдай жасауы керек.

Жоба әдісімен оқыту:

- зерттеушілік дағдылар жағдайды талдау, мәселелерді бөлектеу, қажетті ақпаратты таңдау, болжам құру, қортынды жасау мүмкіндігі;

- ұжымда жұмыс істей білу нәтижеге жетудегі ынтымақтастықтың рөлін білу;

- коммуникативті дағдылар өз көзқарасын білдіру, басқаларды тыңдау, сындарлы сынау білу, балама шешімдер ұсына білу.

Енді жоба әдісінің басқа әдістермен және технологиялармен салыстырылуын көрсетейік. Егер жобалаулық әдісті педагогикалық технология ретінде айтатын болсақ, онда бұл технология өзінің мәні бойынша шығармашылық, ізденушілік, мәселелік әдістердің үйлесуін болжайды.

Жоба әдісі - бұл тек нақты білімдерді интеграциялауға ғана емес, оларды қолдануға және жаңаларын алуға (кейде өзін-өзі тәрбиелеу арқылы) бағытталған педагогикалық технология. Жоба әдісі толығымен дамыған және құрылымдалған білім беру жүйесінің интеграцияланған компонентіне айналады. Жоба әдісінің танымалдылығы теориялық білімдерді үйлестіру мүмкіндігімен және оны нақты мәселелерді шешу үшін тәжірибеде қолданумен қамтамасыз етіледі.

Бүгінгі күні жоба әдісі әлемдегі ең танымал әдістердің бірі болып табылады, себебі ол теориялық білімді және оны қоршаған шындықтың нақты мәселелерін шешу үшін тәжірибеде қолдануды ұтымды біріктіруге мүмкіндік береді. Десек те әліде талдап, зерттеледі.

Жобалаулардың типологиясы. Жобалаулардың типологиясына келесі ерекшеліктер енеді:

- жобалаудағы басым қызмет;
- жобалаудың мәні;
- жобалауды үйлестіру сипаты;
- байланыстар сипаты;
- жобалауға қатысушылардың саны;
- жобалаудың ұзақтығы.

Жобалаулардың мүмкін типологияларының бірі келесі критерийлерге негізделген:

1. Жобалаудағы басым қызмет: зерттеу, іздену, шығармашылық, рөлдік, қолданбалы (тәжірибеге бағытталған), танысу және бағдарлау. Мысалы: ғылыми жобалаулар, ойынға, тәжірибеге бағытталған, шығармашылық ғылыми жобалар;

2. Жобалаудың тақырыптық-мазмұндық аймағы: моножоба (білімнің бір аумағында), тақырып аралық жобалау;

3. Жобалауды үйлестіру сипаты: тікелей (қатаң, икемді), жасырын жобалауға қатысушыға еліктеу;

4. Байланыс сипаты: бір сынып, оқу орны, қала, аймақ, ел, әлемнің әртүрлі елдерінің қатысушылары арасында;

5. Жобалауға қатысушылардың саны;

6. Жобалаудың ұзақтығы.

Жоба бойынша жұмыс кезеңдерінде бірнешеу. Солардың мүмкін болатын нұсқаларына тоқталамыз.

Педагогикалық технология ретінде жобалаулар әдісі іс-әрекеттің қатаң алгоритмдерін білдірмейді, креативті тәсілді жокқа шығармайды, бірақ жобалау іс-әрекетінің логикасы мен принциптерін дұрыс сақтауды талап етеді.

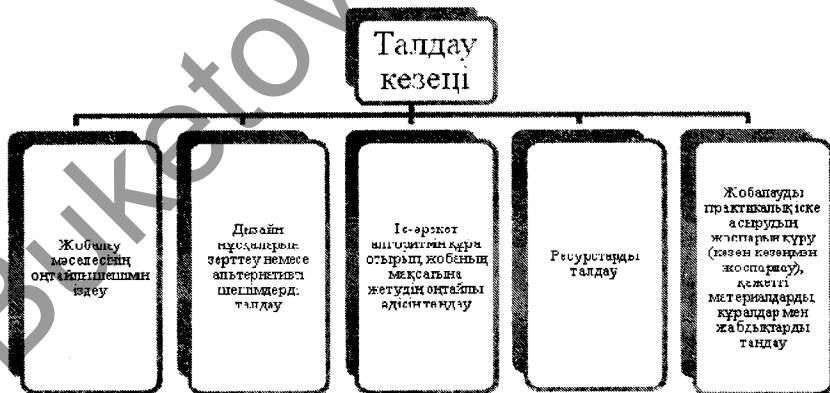
Жобалаулар әдісінде жұмыстың келесі кезеңдерін ажыратуға болады: іздеу, жобалау, технологиялық, тәжірибелік және қортынды.

Іздеу кезеңі келесі суретте көрсетіледі (сурет 3).

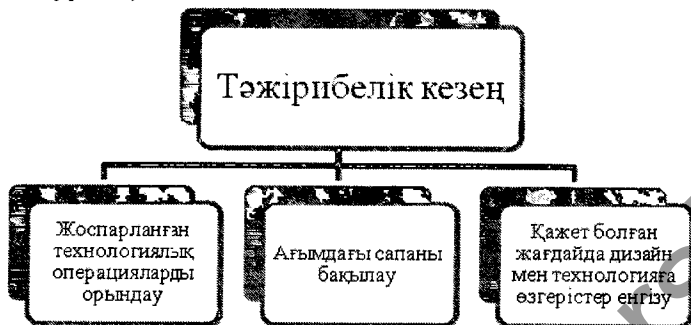
Сурет 3. Іздеу кезеңі

Талдау кезеңі де бірнеше бөліктерді қамтиды (сурет 4).

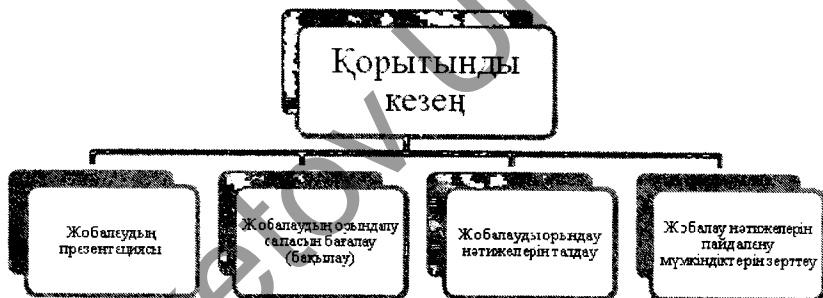
Сурет 4. Талдау кезеңі

Тәжірибелік кезең барысында келесі суретке сәйкес жүзеге асады (сурет 5).

Сурет 5. Тәжірибелік кадам

Қортынды кезең бұл негізгі түсіндірмелер жасау үшін орындалу керек (сурет 6).

Сурет 6. Қортынды кезең

Жобалау бойынша жұмыс кезеңдері: тақырыпты таңдау, мәселелердің нұсқаларын тұжырымдау, тапсырмаларды топтарға бөлу, жобаны топтық немесе жеке әзірлеу, жобаны қорғау және сараптау.

Жобалау бойынша жұмысты әрқашан жобалаудың тақырыбын, оның түрін, қатысушылар санын таңдаудан бастау керек. Тақырыптық аймақ оқушыларға белгілі бір

қызығушылықты білдіретін шектеулі білім саласын қарастырады және оны мұғалім үйлестіреді.

Келесі кадам-мәселені шешу. Мұғалім жоспарланған тақырып аясында зерттеу үшін маңызды мәселелердің мүмкін нұсқаларын қарастыруы керек. Мәселелерді оқушылар мұғалімнің бақылауымен ұсынады: жетекші сұрақтар, жағдайлар, мәселелерді анықтауға ықпал ететін бейне тізбегі және т.б. Бұл жерде "миға шабуыл" орынды болуы мүмкін, содан кейін барып ұжымдық талқылау болады. Оқушылар кейбір іздеу кадамдарын өздері жасай алады. Мысалы: мәселенің себептері неде, оның мәні неде және т.б. қалай болғанда да, мәселені шешу оқушылар үшін маңызды болуы керек. Жобалаудың мақсатын қойғаннан кейін оған жету үшін қандай ақпарат қажет екенін анықтау керек. Тапсырмаларды топтарға бөлу, мүмкін болатын зерттеу әдістерін талқылау, ақпаратты, шығармашылық шешімдерді іздеу, жобалау қатысушылардың жеке немесе топтық зерттеу, шығармашылық міндеттері бойынша өзіндік кезең-кезеңімен жұмыс істеу. Содан кейін оқушылар алынған мәліметтерді топтарда (сабақтарда, үйірме сабақтарында, кітапханадағы топтық жұмыста және т.б.) талқылай отырып, мәселеге талдау жасайды. Аралық нәтижелер жобалаудың мақсатына жету үшін не істелетіні туралы сұраққа жауап беруі керек. Жобалау өнімді (оның ішінде ақпараттық өнімді) құрумен аяқталуы тиіс.

Тәжірибелік кезеңде жоспарланған кадамдар, яғни әрекеттер жүзеге асырылады. Бұл кезеңде оқушылардың тәуелсіздік деңгейі жоғары, ал мұғалім кеңесші бола алады. Кеңес беру кезінде мұғалім келесі функцияларды орындауы мүмкін: нұсқаушы және т.б. Жобалауларды таныстыру үшін әртүрлі шығармашылық, ұйымдастырушылық мүмкіндіктерді пайдалануға болады.

Жобалауды таныстырғаннан кейін ұжымдық талқылау, сараптама, сыртқы бағалау нәтижелері, қортындылар жүзеге асырылады. Оқу жобалауларының негізінде оқытудың зерттеу әдістері жатыр. Жалпы алғанда барлық әрекеттер келесі кезеңдерге бағытталған (кесте 9):

Жобалауды өткізу әрекеті

№	Міндет	Әрекет
1	<i>Дайындау</i>	<ul style="list-style-type: none"> • мәселені және одан туындайтын зерттеу міндеттерін анықтау; • оларды шешу болжамын ұсыну; • зерттеу әдістерін талқылау.
2	<i>Жоспарлау</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ақпарат көздерін анықтау; • ақпаратты жинау және талдау әдістерін анықтау; • ақпаратты ұсыну әдістерін анықтау; • нәтижелер мен үрдісті бағалау рәсімдері мен критерийлерін белгілеу; • команда мүшелері арасында міндеттерді бөлу.
3	<i>Зерттеу</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ақпараттар жинау; • аралық есептерді шешу.
4	<i>Нәтижелер және/немесе қортындылар</i>	<ul style="list-style-type: none"> • алынған деректерді талдау; • қортынды тұжырымы.
5	<i>Нәтижелер мен үрдісті бағалау</i>	<ul style="list-style-type: none"> • қортынды нәтижелерді рәсімдеу; • қортынды шығару, түзету, қортынды тұжырымдар бірлескен зерттеу барысында "миға шабуыл", "дөңгелек үстел" әдістерін, статистикалық әдістерді, шығармашылық есептерді, ұсыныстарды қарау және т.б. пайдалану.

Жобалаулық қызмет нәтижелерінің бірнеше түрін бөлуге болады:

1. Жобалаудағы ақпаратпен және білімдермен жұмыс (журналдарда, мақалаларда, кітаптарда және т.б. қамтылған жаңа ақпаратты алу және түсіну). Өртүрлі көздерден алынған

акпаратты қолдана білу, әртүрлі пәндер бойынша білімді біріктіру және пайдалану.

2. Мәселелерді, міндеттерді әзірлеу (зерттелетін мәселелерді талдай білу, шешімдерді ұсына білу, мәселені тұжырымдай білу).

3. Жұмыс мазмұны мен жобалау нәтижелерін ресімдеу және таныстыру (іс-қимыл жоспарын, нұсқаулықтарды, алгоритмдерді ұсыну, шығармашылық есеп, баяндама, ауызша презентация).

4. Командадағы жұмыс (топтарда жұмыс істей білу, командадағы жұмыстың артықшылықтарын түсіну, тиімді жұмысты ұйымдастыру және т.б.).

Әртүрлі жағдайда жобалау тақырыбын таңдау әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір жағдайларда бұл тақырыпты білім беру мекемелерін мамандары бекітілген бағдарламалар аясында тұжырымдай алады. Басқаларында-бастамашыл мұғалім өз пәні бойынша оқу жағдайын, оқушылардың табиғи кәсіби қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып ұсынады.

Үшіншіден, жобалаулардың тақырыбын оқушылардың өздері де ұсына алады. Олар тек танымдық ғана емес, сонымен бірге шығармашылық қолданбалы да мүдделерін басшылыққа алады.

Жобалаулардың тақырыбы осы мәселе бойынша жеке оқушылардың білімін тереңдету, оқу үрдісін саралау мақсатында оқу бағдарламасының қандай да бір теориялық сұрағына қатысты болуы мүмкін. Алайда, көбінесе жобалау тақырыптары тәжірибелік өмірге қатысты және сонымен бірге оқушылардың білімін бір пәннен емес, әртүрлі салалардан, олардың ойлау шығармашылығы мен зерттеу дағдыларынан тартуды қажет ететін тәжірибелік мәселеге қатысты болады. Осылайша, білімнің табиғи интеграциясына қол жеткізіледі.

1.3 Ойын технологиялары: ойын түрлері және олардың дидактикалық мүмкіндіктері

Ното sapiens (ақылды адам) және Ното faber (жасампаз адам) сияқты адам қатарына анықтамалардың тағы бір түрін қою керек: Ното lundes (ойнайтын адам), себебі ол алдыңғы екі анықтама сияқты адамның маңызды функциясын білдіреді.

Й. Хейзинг

Ойын-бұл еңбек пен білім секілді адам іс-әрекетінің ең белсенді түрі. Ойынның дамыту және оқыту мүмкіндіктері бұрыннан байқалды. Қытай философиясының постулаттарының бірі "Адам ойнап жатқанда дамиды» деген.

Орыс педагогикасы мен психологиясында ойын іс-әрекетінің мәселесін зерттеген ғалымдар П.П.Блонский, А.С.Макаренко, С.Л.Рубинштейн, К.Д.Ушинский, С.А.Шмаков, Д.Б.Эльконин, шетелдік – Э.Берн, Дж. Пиажет, З.Фрейд және т.б. Аталған ғалымдардың еңбектерінде ойынның осы салада еңбектері бар негізгі психикалық функциялардың дамуындағы, қоғамдағы, өзін-өзі басқарудағы және өзін-өзі реттеудегі рөлі зерттеліп, негізделген. Ал қазақстандық ғалымдар арасынан осы бағытта С.Т.Каргин, М.М.Иманбеков, Г.К.Белгібаева, Б.Т.Жұбатырова есімдерін атауға болады.

Қазіргі педагогикада ойын мінез-құлықтың өзін-өзі басқаруы қалыптасатын және жетілдірілетін әлеуметтік тәжірибені қалпына келтіруге және игеруге бағытталған жағдайдағы іс-әрекет түрі ретінде түсіндіріледі. Соңғы кездері оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың ойын формаларына дамуға ынталандыру ретінде көбірек назар аударады. Ойын іс-әрекетінің тетіктері адамның өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі растауға, өзін-өзі анықтауға, өзін-өзі жүзеге асыруға деген негізгі қажеттіліктеріне негізделген. Сондықтан, білім беру технологиялары арасында бүгінгі ойын тек оқушыларды оқытуда ғана емес, сонымен қатар кәсіби дайындықта да маңызды орын алады.

Жас маманға көбінесе теориялық және тәжірибелік сауаттылық жетіспейді, сондықтан оның кәсіби қызметке бейімделуі әртүрлі деңгейдегі қиындықтармен бірге жүреді. Кейде кәсіби қызметтің бастапқы кезеңіндегі сәтсіздіктерге байланысты жас маман таңдаған мамандығын қалдырғысы

келеді. Бүгінгі оқушыға таңдаған ісін неғұрлым батыл, сенімді игеруге, таңдалған кәсіби қызмет саласында теориялық және тәжірибелік дайындықтың лайықты деңгейін алуға көмектесу үшін мұғалімдер осы мақсатта оқытудың белсенді әдістеріне жүгінеді, жаңа технологияларды, соның ішінде ойын технологияларын игеруге тырысады.

Орта білім беру мекемелерінде заманауи білім беру технологиялары мен озық педагогикалық әдістемелерді іске асыру бойынша «ойын технологиялары» ақпараттық және дамытушылармен қатар білім беру үрдісінде педагогтар жиі пайдаланатын технологиялардың үштігіне кіреді.

Көптеген мұғалімдер ойындар мен ойын әдістерін өздерінің күнделікті тәжірибесінде қолданады, себебі ойын оқушыларды зерттелетін материалға қызықтыруға, білімді неғұрлым жеңіл және кедергісіз түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Орта білім беру мекемелерінің білім беру тәжірибесінде негізінен зияткерлік, рөлдік және іскерлік оқыту ойындары пайдаланылады, сондықтан ұсыныстарда оқыту ойындарының осы түрлерін откізудің мүмкіндіктері мен әдістемесі сипатталған. Оқытудың ойын технологиялары бойынша материалдардың жеткілікті саны жарияланады. Осы әдістемелік ұсынымдарда оқытуда ойындарды пайдалану бойынша қолда бар теориялық әзірлемелер мен тәжірибелік материалдарды қортындылауға әрекет жасалады, ойын технологияларының мәні мен мүмкіндіктерін ашатын жалпы тәсілдер, сондай-ақ жекелеген мамандықтарды оқытуда әртүрлі ойындарды пайдалану мысалдары ұсынылады. Ұсынылатын материалдар негізінде кез-келген нақты пәндік бойынша дайындық міндеттеріне сәйкес ойындардың түрлері мен жоспарын жобалауға болады. Орта білім беру мекемелерінде осы ұсыныстарға қосымша ретінде оқыту үрдісінде қолданылатын ойын жинақтары дайындалуы мүмкін.

Ойын туралы түсінік, педагогикалық ойындардың ерекшеліктері мен түрлері.

«Ойын-бұл жалпы ғылыми ұғым, сондықтан ол қай жерде қолданылатынына байланысты (философияда, мәдениет тарихында, педагогикада, психологияда, әлеуметтануда немесе этнографияда) әртүрлі түсіндірулерге ие. Ойын-бұл адамның іс - әрекетінің бір түрі және тәжірибелік белсенділікке сипатталатын

адамның іс-әрекетін білдіреді. Ойынның басқа іс - әрекеттерден басты айырмашылығы – бұл адамның іс-әрекеті, адамның ойыны», - дейді В.Д.Пономарев.

Педагогикалық ғылымда ойын феномені тәрбие мен оқытуды ұйымдастырудың тәсілі ретінде қарастырылады, педагогикалық мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде қазіргі заманғы оқушылардың ойын әрекетін оңтайландырудың формалары мен әдістері зерттеледі. Психологияда ойын психикалық үрдістерді белсендіру құралы, диагностика, түзету және өмірге бейімделу құралы ретінде қарастырылады, ойын феноменімен бірге жүретін әлеуметтік эмоциялар зерттеледі. Ойын түрлері арасынан біз педагогикалық ойынға тоқталамыз.

Педагогикалық ойындар - бұл педагогикалық үрдісті ұйымдастыруда қолданылатын ойын әдістері мен тәсілдерінің үлкен тобы. Жалпы ойындардан айырмашылығы, педагогикалық ойын маңызды сипатқа ие. Анықталған және дәлелденетін нақты айқындалған оқу мақсаты мен сәйкес педагогикалық нәтиженің болуы педагогикалық ойынға тән.

Педагогикалық ойындар мақсаттары, ұйымдастырушылық құрылымы, оларды қолданудың жас ерекшеліктері және мазмұнының ерекшеліктері жағынан әр алуан. Көптеген зерттеушілер педагогикалық ойындарды әртүрлі негізде жіктеуге тырысады.

Педагогикалық ойындардың функциялары, оларды бастаушы және орта білім беру мекемелерінің білім беру үрдісінде пайдалану мүмкіндіктері.

Ойын іс-әрекетінің педагогикалық әлеуеті (жеке тұлғаны қалыптастыру, дамыту және әлеуметтендіру құралы ретінде) ойын іс-әрекетінің мақсаттары мен мазмұнымен, адамның табиғи бейімділігі мен қабілеттерінің, өзіндік болмысының мәні мен перспективаларының өзін-өзі жүзеге асыруына жағдайлардың болуымен, қорынаған әлемді тану тәсілдерін сынақтан өткізумен, оны әлеуметтік мақұлданған нормалар мен идеяларға сәйкес өзгертумен анықталады.

Білім беруде педагогикалық ойын келесі функцияларды орындайды (кесте 10):

Педагогикалық ойын функциялары

№	Аты	Сипаты
1	<i>Әлеуметтену функциясын қосу</i>	ойын оқушыларға өздерін қоғамның бір бөлігімен ұғынуға, этномәдени болмыстың нормалары мен дәстүрлерін түсінуге, алдыңғы ұрпақтардың әлеуметтік-мәдени тәжірибесін біріктіруге және оны ұрпақтарға аудару тәсілдерін меңгеруге, ұжымдардағы өмір нормалары мен ережелерін меңгеруге, сындарлы қарым-қатынас тәсілдерімен танысуға мүмкіндік береді;
2	<i>өзін – өзі тану функциясы</i>	ойын бұл өзін – өзі көрсету өрісі, онда оқушы өз күшін, еркін іс-қимыл мүмкіндіктерін тексереді, өзіне-өзі сенеді, ойын бір жағынан оқушының тәжірибесіндегі нақты өмірлік қиындықтарды жоюға құруға және тексеруге, екінші жағынан тәжірибенің кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік береді; ойында адамның өздігінен көрінуіне, оның өзіндік ерекшелігіне, бірегейлігіне жағдай жасалады;
3	<i>коммуникативті функция</i>	ойын оқушыларға адами қарым-қатынастың ең күрделі контекстіне енуге мүмкіндік береді, шығармашылық топтық жұмыс дағдыларын қалыптастырады, құрдастарымен және ересектермен шығармашылық ынтымақтастыққа түсе алады;
4	<i>дамыту функциясы</i>	ойын оқушылардың әртүрлі қасиеттері мен қабілеттерін (зияткерлік, шығармашылық, эмоционалды және т.б.) көрсетуге және жетілдіруге, қызығушылықтары мен бейімділіктерін анықтауға мүмкіндік береді;
5	<i>дидактикалық функцияның құрамы</i>	ойын оқушының білім әлеміне енуін, оның ғылым негіздерін түсінуді, әлеуметтік-мәдени мұрамен танысуын жеңілдетеді;
6	<i>түзету функциясы</i>	ойын оқушылардың мінез-құлқы мен жеке қасиеттеріне жағымды өзгерістер, толықтырулар енгізуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың мінез - құлқында, қарым-қатынасында, оқушыларында туындайтын түрлі қиындықтарды жеңудің құралы болып табылады, оқушылармен қарым-қатынас жасау және жанжалдарды шешу үшін бейімделу жағдайларын жасайды;
7	<i>диагностикалық функция</i>	ойындар адамның интеллектуалды және эмоционалды өсу динамикасын бақылауға мүмкіндік береді;
8	<i>ойын-сауық функциясы</i>	ойын көңілді шабыттандырады, оқуға деген қызығушылықты оятады.

Педагогикалық ойындардың ең көп таралған түрлерінің бірі-оқу мәселесін шешу үшін ұйымдастырылған *дидактикалық ойын*. Дидактикалық ойындарды оқыту ойындары деп те атайды.

Алғашқы дидактикалық ойындар XVIII ғасырдың соңында пайда болды. 1793 жылы ойын барысында балалардың алфавитті игеру ойыны, ал 1886 жылы Н.А.Смыкалов капитанның сарбаздарды, қарапайым жаяу әскерлерді патша армиясының жарғысына үйрету ойыны жарық көрді.

Қазіргі таңда оқытудың ойын формаларына сілтеме жасай отырып, оларда мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетін тиімді ұйымдастырудың мүмкіндіктерін дұрыс қарастырады. П.И.Пидкасис берген анықтама бойынша дидактикалық ойын - бұл зерттелетін жүйелерді, құбылыстарды, үрдістерді, адам қызметінің түрлерін модельдеу бойынша белсенді оқу әрекеті.

Бастауыш және орта білім беру мекемелеріне оқу қызметінің, кәсіби және оқу уәждемесінің қалыптасу деңгейі әртүрлі. Оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың ойын формаларын қолданудың артықшылығы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, білімге деген қызығушылықты қалыптастыруға, оқу мотивациясы мен бастамасын дамытуға, шығармашылық қызметке ұмтылуға ықпал етеді. Оқытудың ойын формаларын қолдану шаршаудың алдын алады, оқу мен тәрбиелеудің ыңғайлы ортасын жасайды, ойын өзінің эмоционалды жағдайын басқарумен байланысты қасиеттерді қалыптастыру үшін жағдай жасайды.

Ойын барысында оқушы әртүрлі рөлдер мен позицияларды игереді: режиссер, мұғалім, жазушы, суретші, көшбасшы және т.б. Рөлдер мен ұстанымдар неғұрлым әртүрлі болса, болашақ маман соғұрлым жан-жақты дамиды, оның ақыл-ой белсенділігі икемді, жүйелі сипатқа ие болады. Оқу үрдісінде ойындарды пайдалану айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді: әлсіздердің күшті адамдарға жетуге, жеке қабілеттерін ашуға, жалпы көкжиегін кеңейтуге деген ұмтылысын тудырады.

Оқу үрдісінде ойын технологияларын қолданудың тиімділігі көбінесе мұғалімнің әртүрлі ойын түрлерін ұйымдастыру әдістемесін қаншалықты меңгергеніне байланысты. Оқу үрдісінде ойын әрекеті келесі жағдайларда қолданылады:

– пәннің түсінігін, тақырыбын, бөлімін меңгеру үшін дербес технология ретінде;

– басқа оқыту технологиясының элементі ретінде (кейде өте маңызды);

– жеке оқу сабағы, сабақ ретінде;

– сабақ өткізу әдісі немесе оның фрагменті (кіріспе, жаңа оқу, бекіту, жаттығу, бақылау);

– сыныптан тыс оқу және тәрбие жұмысының технологиясы ретінде.

М.В.Кларин жазған пікір бойынша дидактикалық ойын сөздің мағынасында сабақта жеке ойын әдісі емес, дидактикалық мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін белгілі бір әдістердің тұтас жиынтығы. Ол осындай жиынтыққа мыналарды жатқызады:

– оқушылар алдында дидактикалық мақсатты ойын тапсырмасы түрінде қою;

– оқу материалын ойын құралы ретінде пайдалану;

– оқу іс-әрекетіне оқушылардың мінез-құлқы мен іс-әрекеттеріне, сондай-ақ бәсекелестік элементтеріне бағынуға тиісті белгілі бір ережелерді енгізу;

– тапсырманы орындаудың сәттілігін ойын нәтижелерімен үйлестіру;

– оқу үрдісіне оқушылардың эмоционалдық саласын белсенді енгізу (бұл оқытудың жағымды себептерін қалыптастыруда маңызды).

Сабақта осындай әдістердің жиынтығында ғана дидактикалық ойынның сапасы алынады. Дидактикалық ойынды білімді берудің ерекше құралы ретінде қарастыруға болмайды, себебі бұл оны қолданудың нақты кең тәжірибесіне сәйкес келмейді. Дидактикалық ойынның нәтижесі тек білім саласына ғана емес, сонымен қатар оқушылардың білік пен дағдыларына, сондай-ақ олардың бағдарлары мен қатынастарына да әсер етеді.

Дидактикалық ойынның маңызды белгісі ол нақты қойылған оқу мақсаты мен тиісті педагогикалық нәтиженің болуы. Сонымен қатар, дидактикалық ойындағы оқу мақсаты тікелей әрекет етпеуі мүмкін, нәтижесінде дидактикалық ойын жағдайында өзін-өзі оқыту «жасырын» түрде жүруіде орынды.

«Тәжірибелік компоненті» бар пәндерді оқытуда ойындар мен ойын техникаларын тиімді пайдалану керек. Яғни, дамыған

теориядан басқа тәжірибелік іс-әрекеттің нормалары мен процедураларын қамтитын мұндай пәндерге: педагогикалық, заңгерлік, психологиялық мамандықтар мен қызмет көрсету саласындағы арнайы пәндер кіреді. Өндірістік оқытуда ойын әдістерін қолдану «нақты» тәжірибеге тап болмас бұрын іс-әрекет тәжірибесін жинақтаудың ерекше мүмкіндігін ұсынады. Ойын әдістері мұғалімге оқушының белсенділігін дамытуға мүмкіндік береді. Ойын формаларының «шарттылығына» қарамастан, ойындағы әрекет үшін жауапкершілік «шынайы» болып табылады.

Оқу үрдісінде жеке ойын әдістері мен оқыту техникасынан басқа, тұтас білім ретінде құрылып, білім беру үрдісінің белгілі бір бөлігін қамтитын және жалпы мазмұнмен, сюжетті біріктіретін ойын технологиясын қолдануға болады. Ойын технологиясы өзара байланысты ойындар мен ойын жағдайларынан тұрады. Сонымен бірге ойын сюжеті оқытудың негізгі мазмұнымен қатар дамиды, оқу үрдісін белсендіруге, бірқатар білім элементтерін сіңіруге көмектеседі.

Арнайы жүргізілген зерттеулер оқу үрдісіне кіретін ойынның оқу іс-әрекетіне деген қызығушылықтың артуына ықпал ететіндігін, оқу қызметінің жалпы өнімділігін арттыратындығын және оқу міндеттерін қол жетімді ететіндігін сенімді түрде көрсетті. Бұл арнайы зерттеулерді білім беру үрдісін ойындарды ұйымдастыруда кеңірек қолданудың, адам қызметінің осы екі түрінің жақындасуының маңызды негізі деп санауға болады.

Ойын технологияларының тиімділігі оларды қолданудың жүйелік сипатына және ойын бағдарламасының мақсаттылығына, оның қарапайым дидактикалық жаттығулармен үйлесуіне байланысты.

Қазіргі білім беру тәжірибесінде оқушылардың ойын әрекетінің мазмұны мен көлемі мұғалімнің оны ұйымдастыруға кәсіби дайындығының деңгейімен анықталады. Оқу үрдісін жандандыру мен күшейтуге негізделген білім беруде интеллектуалды, рөлдік және іскерлік ойындар жиі қолданылады, сондықтан біз осы білім беру ойындарының түрлерін өткізудің мүмкіндіктері мен әдістеріне толығырақ тоқталамыз.

Дидактикалық интеллектуалды ойындарды кәсіби оқытудың әртүрлі кезеңдерінде қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар.

Дидактикалық ойындар жалпы білім беру қабілеттері мен дағдыларын қалыптастыру деңгейі жеткіліксіз және ынтасы төмен оқушыларды оқытуда тиімді рөл атқара алады. Дидактикалық ойындар арасынан интеллектуалды ойындарды бөліп қарастырамыз.

Зерттеушілердің көпшілігі сөзжұмбақтар, басқатырғыштар, лото, аукциондық ойындар және тізбек сөздер сияқты ойындарға жүгінеді. Дидактикалық интеллектуалды ойындарға «Кім жылдам» сайысы, КТК, білгірлер турнирі (эрудиттік сайыстар) және тақырыптық викториналар кіреді.

Б.Р.Мандель интеллектуалды ойынға келесі анықтама береді: бұл «шектеулі уақыт пен бәсекелестік жағдайында объективті және әлеуметтік шындықты тану үшін тиімді ойлауды қолдануды қажет ететін тапсырмаларды жеке немесе ұжымдық орындау».

Интеллектуалды ойындар - теориялық білімді, ғылыми ұғымдарды, терминдерді игерудің тиімді құралы. Сонымен қатар, олар оқушылардың ынтымақтастық, әлеуметтік диалог дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Тиісті ұйымдастырумен олар оқушылардың шығармашылық деректерін дамыту құралы бола алады.

Интеллектуалды ойындарды оқу үрдісіне қосу оқушылардың танымдық, коммуникативті, эстетикалық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, оқу үрдісінің өзін қуанышты, эмоционалды түрде толтыруға мүмкіндік береді. Бәсекеге қабілеттілік, ойын әрекеті түріндегі іс-әрекеттің түрлерін қабылдау, қабылдауды жандандыру, оқу материалын едәуір есте сақтауға ықпал ету, мұғалімге және оқушыға қиын жұмысты жеңіл ойын кідірістерімен алмастыру бойынша көмектеседі, белсенділік қарқынын өзгертеді және оқушылардың шамадан тыс жұмыс істеуіне жол бермейді.

Ақыл-ой ойындары білім беру сабағының әртүрлі кезеңдерінде қолданыла алады: оқу материалының игерілуін тексеру, жаңа тақырыпты оқу, қайталау және жалпылау, алған білімдерін, біліктері мен дағдыларын бекіту.

Ұйымдастыру формасы бойынша интеллектуалды ойын жеке, шағын, ұжымдық болуы мүмкін. Ақыл-ой ойындары өздерінің қолданылуын әр түрлі пәндер сабағында таба алады.

Кәсіби оқытуда рөлдік және іскерлік ойындарды қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар.

Орта білім беруде дидактикалық интеллектуалды ойындардан басқа, әдеттегі сипатта болатын, әрі тәрбиелік, әрі ойын элементтерін біріктіретін нақты кәсіби іс-әрекетке еліктейтін арнайы ұйымдастырылған жағдай болып табылатын рөлдік және іскерлік ойындар кеңінен қолданылады.

Ситуациялық-рөлдік ойынды дайындау және өткізу:
Ситуациялық-рөлдік ойындар бастауын және орта білім беру мекемелерінің оқу үрдісінде кеңінен қолданылады, оларды өткізу бірқатар кезеңдерді қамтиды (кесте 11).

Кесте 11

Ситуациялық-рөлдік ойынды дайындау және өткізу кезеңдері

№	Аты	Сипаты
1	2	3
1	<i>Рөлдік ойынға дайындық</i>	Ситуациялық-рөлдік ойынды дайындау және өткізу кезінде мұғалім келесі ережелерді ескеруі керек: 1) рөлдік ойын оқушылар үшін маңызды болуы тиіс. Оның маңыздылығы оқушылардың болашақ мамандығына немесе олардың жеке мүдделеріне сәйкес келеді; 2) сабақ аясында шешілуі мүмкін жағдайларды қабылдау қажет. Бұл жағдайларды оқушылардың тәжірибе туралы есептері немесе оқушылардың алдын-ала негізінде жасауға болады; 3) ойынға қатысушыларды алдын-ала дайындау маңызды, ол сабақтан тыс уақытта өткізіледі немесе сабаққа тікелей уақыт бөлінеді.
2	<i>Рөлдік ойын өткізу</i>	1) мұғалім ойын тақырыбын хабарлайды; ойын жағдайын білдіреді, бұл шын мәнінде бола ма, жоқ па, бұл жағдай игерілген

1	2	3
		<p>мамандық үшін маңызды ма, соны анықтайды;</p> <p>2) ойын барысы туралы нұсқаулық беріледі, әркім нұсқаулықты дұрыс түсінетініне көз жеткізу керек, себебі тәжірибе көрсеткендей, ойынға қатысушылар көбінесе анық емес нұсқаулықпен түсіндіреді;</p> <p>3) Рөлдер бөлінеді. Кейде сәтсіздіктер болуы мүмкін, бұл үшін қосалқы нұсқа болуы керек;</p> <p>4) шешілуі қажет міндет тағы да тұжырымдалады. Осыдан кейін жағдай ұйымдастырылады;</p> <p>5) қортынды шығаруды байқаушылар, мұғалім немесе шақырылған сарапшылар әрбір қатысушының рөлін орындауын талдау негізінде жүргізеді, ойыншылардың әрқайсысының эмоциялық реакциясы тіркеледі; мұғалім фактілерді, мәліметтерді оларды ойнайтын оқушылардың эмоциялық реакцияларымен салыстыра отырып баяндайды.</p>

Оқу үрдісінде оқушыларға дайын фрагменттерді ұсыну және сондай-ақ олар үшін мәселелерді талдауды ұсынуға болады. Оқушы ойнатылған жағдайдың сапасына және жағдайды талдаумен, сондай-ақ теориялық білімді меңгеру сапасын тексерумен байланысты сұрақтарға жауаптардың дұрыстығына баға алады. Осы мақсатта оқушыға қосымша сұрақтар қойылуы мүмкін.

Оқушыларға имитациялық ойындарды өз бетінше қою бойынша тапсырмалар ұсынуға болады.

Имитациялық ойындар бастауыш сынып оқушылары үшін ыңғайлы, тиімді екенін есте ұстаған жөн.

Оқу үрдісінде іскерлік ойынды дайындау және өткізу. Оқу іскерлік ойыны білім алушылардың кәсіби қызметінің түрлі аспектілерін модельдейтін тәжірибелік тапсырмалар болып табылады және қандай да бір өндірістік жағдайлардың түрлі

нұсқаларын ойнатуға мүмкіндік береді. Іскерлік ойындар күрделі мәселелерді шешу үшін қолданылады:

- жаңасын игеру;
- зерттелген материалды шоғырландыру;
- жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыру;
- оқу материалын әртүрлі тұрғыдан түсіну және игеруді қамтамасыз ету.

Оқу ойындарын қолдану үшін ең қолайлы сәт – бұл оқытудың соңғы кезеңі, себебі жоғары сынып оқушылары жеткілікті білім деңгейіне ие және өз бетінше жұмыс істей алады. Іскерлік ойындар әдетте арнайы пәндер бойынша өткізіледі және көбінесе пәнаралық сипатта болады.

Іскерлік ойын өткізу технологиясы. Іскерлік ойынды дамыту әртүрлі нұсқаларды, әртүрлі шаралар мен іс - әрекеттерді еліктеу үрдісіне енгізуге болатын салаларда мүмкін деп саналады. Іскерлік ойын бір фрагментті бірнеше рет ойнауға мүмкіндік береді, әр уақытта тапсырмаларды шешудің жаңа нұсқасын таңдайды, соның арқасында әртүрлі мінез-құлық үлгілері жасалады. Оқу үрдісіне кез-келген жағдайда вариативті мінез-құлықты қалыптастыру үшін ғана емес, сонымен қатар оқушылардың белгілі бір саладағы құзыреттілігін тексеру үшін де енгізілуі мүмкін. Ойынның бұл түрінде модельделген жағдай-бұл өндірістік үрдістің шындықтағы үздіксіз жасанды түрде оқшауланған фрагменті. Осы іскерлік ойынды өткізудегі жетекші рөл ойын үрдісін бақылайтын, оны түзететін, ойын әрекетінің белгілі бір аспектілерін талдауға барлық қатысушыларды қамтитын мұғалімге тиесілі. Ойынның тақырыбы оқу бағдарламасына сәйкес және даярлауда оның тиімділігін ескере отырып анықталады.

Іскерлік ойынның *мақсаттары мен міндеттері* оқытудың мақсаттары, зерттелген теориялық мәселелердің мазмұны және ойын сабағы үрдісінде қатысушылар игеруге тиісті дағдылар, құзыреттер негізінде тұжырымдалады.

Іскери ойындар үшін мүмкін болатын мақсаттар:

Дидактикалық: оқушылардың кәсіби құзыреттілігін арттыру, олардың ой-өрісін кеңейту, танымдық іс-әрекетін жетілдіру, білім мен дағдыларды тәжірибелік іс-әрекетте қолдана білу қабілетін

дамыту, жалпы білім беру дағдыларын дамыту, еңбек дағдыларын дамыту және т.б.

Дамытушылық: зейінді, есте сақтауды, сойлеуді, ойлауды дамыту, салыстыру, қарама-қарсы қою қабілеттерін дамыту, шығармашылық қабілеттерін дамыту, рефлексия, қызығушылық, оңтайлы шешімдер таба білу, кәсіпке және оқу қызметіне деген ынтаны дамыту және т.б.

Тәрбиелік: тәуелсіздікке, ерік-жігерге, адамгершілік қасиеттерге, дүниетанымдық көзқарастарға, ұжымшылдыққа, өзіне және басқаларға деген жауапкершілікке, көпшілдікке, өзара түсіністікке, ынтымақтастыққа, өз-өзіне сенімділікке т.б.

Білім беруде іскерлік ойындарды пайдалану бойынша жалпы ұсыныстар:

1. Іскерлік ойындар тек қажет болған жағдайда ғана қолданылуы керек – бұл болашақ кәсіби қызметтің тұтас тәжірибесін алу.

2. Іскерлік ойынның дамуына жүйелі түрде қарау және оның білім алушылармен жұмыс жасаудың басқа түрлеріне әсерін, сондай-ақ жеткіліксіз болуы мүмкін басқа мұғалімдердің реакциясын ескеру қажет.

3. Іскерлік ойынға қатысушылардың пәндік және әлеуметтік құзыреттілігі қажет, сондықтан оқушыларды алдын-ала дайындау керек, оларда пікірталас мәдениетін қалыптастыру керек.

4. Іскерлік ойын үрдісінде оқушылардың жұмыс режимі кейде сабақтардағы дәстүрлі мінез-құлық шеңберіне сәйкес келмейді, сондықтан іскерлік ойынның құрылымдық компоненттері қарапайым тренажерге айналмайтындай етіп біріктірілуі керек.

5. Ойын өзін – өзі реттеу қағидаттарына негізделуі керек, мұғалім ойын алдында, жаттығу басталғанға дейін, ойынның соңында және талдауында әрекет етеді-мұның бәрі үлкен дайындық жұмысын, ойын құрудың теориялық және практикалық дағдыларын қажет етеді.

6. 2 сағаттық сабаққа арналған іскери ойындар ең қолайлы, оларды оқу кестесінің соңында қою тиімді.

7. Оқу үрдісі уақыт пен бағдарламамен шектелгендіктен және іскерлік ойындар айтарлықтай уақыт шығындарын

қамтамасыз ететіндіктен, іскери ойындарды сабақтан тыс уақытта, тәжірибе кезінде сынақтан өткізуге болады.

Оқу үрдісінде ойын технологияларын тиімді пайдалану бойынша педагогтерге жадынама. Ойын жеткілікті тиімді болуы үшін мұғалім, оқыту шебері келесі ұсыныстарды есте ұстауы орынды:

1) ойынның барлық қатысушыларын барлық қажетті дидактикалық және анықтамалық материалдармен, техникалық және технологиялық құжаттамалармен және т. б. қамтамасыз ету;

2) топта оқушылардың алдағы ойын іс-әрекетіне, шынайы шығармашылыққа, ынта-жігерге, бәсекелестікке деген байыпты қарым-қатынас ортасын құру;

3) ойын ережелері қарапайым және ұсынылған материалдың мазмұны қол жетімді болуы керек;

4) ойын ережелерін нақты корсету, оларды түсінуге және қатысушылардың қабылдауына қол жеткізу керек. Бұл көбінесе оның барысы мен жетістігін анықтайды;

5) ойынның тікелей қатысушысы болу, бірақ оның қатысушыларына барынша тәуелсіздік беру;

6) оқушылардың жұмысына аса қажеттіліксіз араласпау, ойын барысында оқушылардың өзін-өзі ұйымдастыруына және өзін-өзі басқаруына үнемі ықпал ету;

7) ойын ережелерінің сақталуын қатаң қадағалау; ойынды кезекті сауалнамаға және оқушылардың білімін бақылауға жинамау;

8) сәтсіз оқушыларды қорлауына және жеңімпаздарды мадақтауға асықпау, бірақ әр ойыншының жағымды жақтарын, ерекшеліктерін байқауға тырысу;

9) "ойын шуылын" алып тастауға тырыспау, бұл әрдайым ойындағы әсер, тек ойын үрдісіне кедергі келтірмейтіндігіне көз жеткізу;

10) оқушыларға қажетті ақпарат көздерін пайдалануға рұқсат бере отырып, оларды төрешілікке тарту. Қатысушылар арасынан төрешілердің ойын нәтижелерін бағалауы әрқашан әділ және қабылданған өлшемдерге сәйкес болуын қамтамасыз ету;

11) ойын нәтижелерін жеке бағалау кезінде өз пікіріңізді оқушылардың пікірімен салыстыру, егер сәйкес келмесе, онда ойлану және өз пікіріңіз бен шешімдеріңізді таңуға асықпау;

12) ойын барысында шығармашылық және тәуелсіздік қабілеттерін дамытуда үрдістің өзі нәтиже емес, маңызды екенін ерқашан есте сақтау;

13) ойын нәтижелерін ұжымдық бағалауды кеңінен қолдану, онымен санаса білу;

14) оқытуды ұйымдастырудың ойын сипатының өлшемін сақтау, ойынды тек өздігінен емес, оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың бір түрі ретінде қолдану.

Енді оқу үрдісінде ойындарды қолданудағы мүмкін қиындықтар мен қателіктер және оларды жеңу жолдарын қысқаша сипаттайық.

Оқытуда ойынды қолданудың маңызды кедергілерінің бірі-кәсіби педагогикалық дайындық және мұғалімдердің педагогикалық тәжірибесі. Мұғалім ойын ұйымдастырушысы ретінде педагогикалық мәселелерді шешеді, бірақ ол ойыншыларға тікелей әсер ету мүмкіндігінен айырылады, ойыншыларға тікелей бұйрық бере алмайды. Ойынды ұйымдастырушының міндеті-ойыншыларға ойынды "бұйыруға, жазалауға және түсіндіруге" мүмкіндік беру. Ұйымдастыру барысында кейбір қиындықтар кездеседі (кесте 12).

Кесте 12

Ұйымдастыру барысында кездесетін кейбір қиындықтар

№	Негізгі қиындықтар	Жеңу жолдары
1	2	3
1	Қатысушылардың ойын мазмұнын жеткіліксіз түсінуі	Бастапқы жағдайларды нақты сипаттау, тапсырманы дәл тұжырымдау, бастапқы материалдар мен нақты нұсқауларды тарату қажет
2	Ойынға қатысушылардың мәселелік және мақсатты жеткіліксіздігі	Модельденген жағдайды бірлесіп талдау және мәселені анықтау, мақсаттар мен міндеттерді тұжырымдау
3	Қатысушы оқушылар алдағы ойын оқиғалары туралы білмеуі	Қатысушыларды ойын бағдарламасымен және ережелерімен алдын - ала таныстыру, нұсқауларды талдау

1	2	3
4	Ойын тобының шешім нәтижелерін ұсыну қабілетінің жеткіліксіздігі	Кіші топтарда есептерді шығару, баяндаманы визуализациялау тәсілдерін үйрету
5	Оз бетінше шешім қабылдау	Материалдарды өңдеу ойындарында жеке және кіші топтарға бөлу
6	Қатысушылардың ойын ережелерін қабылдау мен сақтауын қамтамасыз ететін тәртіпті орнатудағы қиындықтар	Ойын кіші топтарын қалыптастыру, қатысушыларды рөлдер бойынша бөлу, ойын рөлін нақты орындауға екіпін беру
7	Бірлесіп ұйымдастыруды қамтамасыз етудегі қиындық	Қатысушылар арасынан ойын барысы мен микро топтардың қызметін "бақылаушылар тобын" құру, микро топтар арасындағы жарыс элементін енгізу
8	Қатысушыларда ұжымдық қызмет, жұмыс дағдыларының жеткіліксіз дамуы	Ойын кеңістігіне "миға шабуыл", топтық пікірталас, топтар арасындағы сессия сияқты процедураларды қосу
9	Ойынға қатысушылар арасында тұлғааралық қақтығыстардың пайда болуы	Себептерге байланысты рөлдерді қайта бөлу, қатысушыларды қайта топтастыру, "төрелік сот" құру сияқты әдістерді қолдану
10	Ойынды қортындылаудың кідірісі	Ойын қатысушыларының әрқайсысының әрекеттерін талдауға назар аударатырып, нәтижелерді талқылауды өткізу

Мұғалімдердің практикалық іс-әрекетін зерттеу дидактикалық ойындарды қолдану кезінде келесі қателіктер жиі кездесетінін көрсетті: ойынды оқу үрдісіне негізсіз қосу, бұл оның танымдық бағытын төмендетеді, нәтижесінде ауыр жұмыс бос ойын-сауықпен ауыстырылады. Бұл мұғалімнің дидактикалық ойынға қатысты дұрыс көзқарастары жоқ кезде болады, онда ол дидактикалық ойындарды сабақта ойын-сауық элементі ретінде қарастырады.

Мұғалімде кездесетін қателіктердің бірі-үлгі бойынша ойындар құру: бірнеше ойындарда қатарынан ойыншылар тобы сәтті шығуды үйренген жағдайлар қайталанады. Осындай ойындар сериясынан кейін ойыншылар өздерінің "салқындықтарын" дамытады. Дидактикалық ойындарды оларға ешқандай өзгеріс енгізбестен бірнеше рет қолдану ойын барысында белгілі болған қатынастарды ойыннан тыс жағдайға ауыстыруға үйретпейді, жалпылама ақыл-ой әрекетін үйретпейді, кәсіби дағдыларды дамытпайды.

Дидактикалық ойын арқылы оқытудың оң нәтижесін қамтамасыз ету үшін дидактикалық ойындардың тұтас жүйесін жасау керек, онда құбылыстар арасындағы бірдей қатынасты әр түрлі визуалды материалда, әр түрлі мазмұнда ұсыну керек, бұл білім беруді ғана емес, сонымен қатар мәселелерді шешуге ықпал етеді. Шынында да, дидактикалық ойындарды құру мен қолдануға байланысты мәселелердің теориялық және әдістемелік дамуы, олардың орта білім берудегі педагогикалық мүмкіндіктері жеткіліксіз екендігін де ескеру қажет. Дидактикалық ойындардың жалпы теориясын құру, олардың педагогикалық мүмкіндіктерін анықтау, әр түрлі мазмұнға байланысты және білім берудің әр түрлі деңгейлерінде оларды құру бойынша ұсыныстар әзірлеу қажеттілігін көрсетеді.

Ұжымдық оқыту әдісі. Оқытудың ұжымдық әдісі жеке тұлғаға бағытталған оқыту технологияларының бірі болып табылады. Себебі ол оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқу үрдісін жүзеге асыруға мүмкіндік береді, оларға материалдың мазмұнын, оны игеру мерзімдері мен әдістерін, бірлескен қызмет бойынша серіктестерді зерттеудің дәйектілігін таңдаудың белгілі бір еркіндігін береді.

Оқытудың ұжымдық әдісі технолоғиясының негізгі тұжырымдамасы-оқыту оқушылар мен оқушылардың қарым-қатынасы аясында жүреді, ол бір – біріне сабақ берген кезде динамикалық жұптарда сөйлесу арқылы жүзеге асырылады.

Мектепте А.Г.Ривин (1918–1944жж.) оқытуды ұйымдастыруда ауысымдық құрамдағы жұмысшылар арасындағы ынтымақтастықты алғаш рет ересектердің сауатсыздығын жоюда және жұмысшылардың біліктілігін арттыруда оқыту тәжірибесінде қолданды. Ресейде сол кезде ұжымдық оқытуды

зерттеу бойынша белсенді жұмыс басталды. Бұл саладағы жұмыстарды М.Д.Виноградова, Х.И.Лийметс, Л.Н.Новикова және басқа ғалымдар жүргізді. Ал біздің елімізде бұл іске ат салысқан ғалымдар қатарынан Ы.Алтынсарин, М.Жұмабаев, А.Байтұрсынов т.б. атауға болады.

В.К.Дьяченко ұжымдық жұмыс мұғалімнің оқу жұмысын ұйымдастыру функцияларының бір бөлігін оқушылардың өздеріне біртіндеп беруді қамтитынын баса айтады. Бұл олардың оқу субъектілеріне айналуына ықпал етеді, яғни, саналы түрде мақсаттар қойып, оларды жүзеге асыру үшін өз қызметін ұйымдастырады. Ұжымдық оқыту әдісінің негізі табиғи байланыс болып табылады, оның барысында материалдың игерілуін үнемі бақылау және өзін-өзі бақылау арқылы ақпараттың біртіндеп өсуі байқалады. Жұмыстың бұл түрі тек ынтымақтастықты ғана емес, сонымен бірге бәсекелестікті де қамтиды.

Оқыту - бұл қарым-қатынастың бір түрі, оның негізгі формасы диалог болып табылатындығына сүйене отырып анықтауға болады.

Ұжымдық оқыту әдісін қолдана отырып оқыту келесілерді дамытуға мүмкіндік береді:

Жалпы оқу біліктері мен дағдылары: оқи білу; өз ойларын ауызша және жазбаша жеткізе білу; тыңдай білу, ақпарат алу, істің мәнін түсіну, сұрақтар қоя білу.

Ойлау қабілеті: талдау, жоспарлау, жобалау, салыстыру, жалпылау қабілеті.

Коммуникативті және әлеуметтік дағдылар: ұжымдық еңбек дағдылары, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау.

Ұжымдық сабақтар бұл төрт жалпы ұйымдастырушылық формалардың жиынтығы: жеке, жұптық, топтық, ұжымдық.

Бір жұпта келесі жұмыс түрлерін ажыратуға болады: бір нәрсені талқылау, жаңа материалды бірлесіп оқу, бір-бірін оқыту, жаттығу орындау және тестілеу, яғни:

I. Талқылау.

II. Бірлескен зерттеу.

III. Оқыту.

IV. Жаттығу.

V. Тексеру.

Ұжымдық оқыту технологиясының артықшылықтары:

–үнемі қайталанатын жаттығулар нәтижесінде жаттықтырушылар логикалық ойлау мен түсіну дағдыларын жетілдіреді;

–сөйлеу үрдісінде ақыл-ой әрекетінің дағдылары дамиды, есте сақтау жұмысы косылады, алдыңғы білімдерді өзектендіру және жұмылдыру жүріп жатады;

–естің барлық түрлері қатысады: визуалды, есту, ауызша;

–оқушылар өздерін жайлы сезінеді, жеке қарқынмен жұмыс істейді;

–есеп беру тек өз жетістіктері үшін ғана емес, ұжымдық жұмыстың нәтижелері үшін де артады;

–кейбір оқушылардың даму қарқынын және басқа оқушыларды тежеудің қажеті жоқ, бұл топтағы микроклиматқа жағымды әсер етеді;

–жеке тұлғаны, оның мүмкіндіктері мен қабілеттерін адекватты бағалау қалыптасады;

–бір ақпаратты бірнеше ауысымдық серіктестермен талқылау оқу материалын негүрлым сенімді игеруді қамтамасыз етеді;

–оқушылар әр оқылған тақырыпты басқа оқушыға берік игергенше ұсына алады.

Сонымен жаңартылған білім беру мазмұнына сай бірнеше оқытудың инновациялық технологиялары арасынан ең жиі қолданыс тапқандары талданды, теориялық негіздері көрсетілді

II. МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮРДІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ПРАКТИКАЛЫҚ ТАЛДАУЛАР

Білім беру жүйесіндегі педагогтің жеке тұлға ретіндегі қызметі, оның кәсіби біліктілігі оқу үрдісінде басымдылық танытады, педагог білім беру үрдісін жаңартудағы басты тұлға болып табылады. Сапалы білімге алып келетін оқыту қандай болу керек? Оқушылардың зияткерлік-шығармашылық қабілеттерін аша білетін педагог қандай болуы тиіс? Бүгінгі күні бұл сұрақтар тек қана мұғалімдерді ғана емес, сонымен қатар білім жүйесінің қызметкерлерін де мазалайды. Қазірде сабақты ұйымдастырудың сызбасы – мұғалімнің жаңа материалды тек қана түсіндіруі, оқушы үшін жеткіліксіз және тиімсіз. Сондықтан да оқушылармен түрлі тақырыптардағы тапсырмаларды орындау, әр бағыттағы сауаттылықты жетілдіру, сабақтың мазмұндық-әдістемелік тұрғыда тиімді ұйымдастырылуы басты назарда болуы керек.

Тапсырмалар:

I. Студенттермен, магистранттармен орындауға арналған тапсырмалар бірнеше бағытта дайындау.

Қазіргі білім беру технологияларын жіктеу (Т.И.Шамова, Т.М.Давыденко бойынша)

"Мектеп" және оның мақсаты	Мұғалім мен оқушының рөлі	Білім беру технологиялары
1	2	3
I топ. "Білім Мектебі" дәстүрлі мектеп.	Білікті, білімді. Мектеп не үшін қажет, оны мұғалімдер қалай жасайды.	Түсіндірмелі-иллюстрация-лық оқыту технологиясы (қолдаушы оқыту технологиясы).
Берілген қасиеттері бар тұлғаны тәрбиелеу. ББД, ББД+ЗБТ (ақыл-ой әреке-тінің тәсілдері)		Ірі блоктық зерттеу технологиясы; Перспективалық-озыңқы оқыту технологиясы.

1	2	3
1.1. Оқушылардың іс-әрекетін жандандыру мен жандандыруға негізделген технологиялар. Та-нымдық және шығар-машылық қабілеттер ББД+ЗБТ	Мұғалім белсенді, мақ-сатты. Мұғалім кеңес бергендей тезірек, жақсырақ жаса-ңыз	Мәселелік оқыту технологиясы; Ойын технологиясы; Сызбалық және сызба негізде оқытуды интенсификациялау технологиясы оқу материалының маңызды модельдері; Оқу талқылауын өткізу технологиясы.
1.2. Саралап оқыту технологиялары ББД+ЗБТ, ББД + эстетикалық және адамгершілік дамуы	Мұғалім-жақсы талдаушы.	Міндетті нәтижелер негізінде деңгейлік саралау технологиясы; В.В.Пиепиннің деңгейлік саралау технологиясы; В.В.Гузеев интегралдық технологиясы.
1.3. ББД + ЗБТ даралау және оқыту технология-лары	Мұғалім-тьютор. Мұны өзіңіз жасауға көмектесініз	Жобалық оқыту технологиясы; Модульдік оқыту технологиясы.ууц
2 топ. Даму мектебі. Оқушының дамуы ЗБТ. Психикалық үрдістердің дамуы. Жалпы даму. Шығармашылық қабілеттер.	Мұғалім оқушымен оқу іс-әрекетін қалыптастырады. Мұғалім мақсат қояды, оқушы оны қабылдайды. Бала оқу қызметінің субъектісі болып табылады (бірақ толық емес).	Л.В.Занковтың дамыта оқыту жүйесі.
3 топ Әлеуметтену мектебі. Қоғам мәдениетін игеру, оған бейімделу.	Оқушы мен мұғалім, мұғалім мен ата-ана арасындағы қатынастарға негізделді.	В.С.Библердің «Мәдениеттер диалогы» технологиясы; Шеберханалар технологиясы.

Түсініктеме: ББД-білім, білік, дағды және ЗБТ-заманауи білім технологиялары.

II. В.П.Беспалько и В.А.Сластенинаның кітабынан үзінділер оқу және оларды талдау. Әр тип бойынша оқу мақсаттарының мысалдарын келтіру.

III. А.Байтұрсынұлының ғылыми еңбектерінен оқыту технологиялары элементтерін талдау.

IV. Оқушылар сабаққа дайын емес. Мұғалімнің міндеті-оқушыны сабақтағы іс-әрекетке қосу. Мұғалімнің әрекеті қандай болатынын талдау.

V. Берілген кестедегі 3 және 4-бағандарға талдау жасау (тіл жұмыстары, оқу құралы т.б.).

№	Ерекшеліктері	Дәстүрлі педагогика	Инновациялық педагогика
1	2	3	4
1	Мақсаты	Білім, білік және дағдыларды қалыптастыру	Тұлғаның дамуы
2	Интегралдық сипаттамасы	Естелік мектебі	Даму мектебі
3	Қарым-қатынастың басым түрі мен сипаты	Субъект-Объекті	Субъект-субъект
4	Педагогтың ұраны	Мен секілді жаса	Зиян келтірме
5	Өзара әрекеттесу сипаты мен стилі	Білік, монолог, жақындық	Тәуелсіздік, диалогизм, ашықтық, рефлексивтілік
6	Ұйымдастыру формалары	Фронталды, жеке	Топтық, ұжымдық
7	Оқыту формалары	Иллюстрациялық-түсіндірме ақпараттық	Мәселелік: мәселелік презентация ішінара іздеу, эвристикалық зерттеу
8	Жетекші принцип	Оқыту	Өсіру
9	Оқушы меңгеретін қызметтің жетекші түрі	Репродуктивті	Өнімді, креативті, мәселелі
10	Оқыту ережесі	Білім - репродуктивті қызмет	Мәселелік әрекет - рефлексия – білім

1	2	3	4
11	Ассимиляция әдісі	Есте сақтау, алгоритм бойынша қызмет	Іздеу ақыл-ойы қызмет, рефлексия
12	Мұғалімнің қызметі	Ақпарат тасымалдаушы, нормалар мен дәстүрлерді сақтаушы, пәндік-тәртіптік білімді насихаттаушы	Ынтымақтастықты ұйымдастырушы, кеңесші, оқушылардың іздеу жұмысын басқарушы
13	Оқушының позициясы	Көп жағдайда пассивтілік, қызығушылықтың аздығы, жеке өсуге мотивацияның болмауы	Белсенділігі, өзін-өзі жетілдіруге ынтасының болуы, жұмысқа қызығушылығының болуы

VI. Мәтінге талдау жасау: Оқушыны қолдау, оған әркімнің оқи алатынына сенімділік сезімін ояту мұғалімнен оқушыларға үнемі жігерлендіруді талап етеді, тіпті оқу жұмысының ең аз нәтижелерін де қолдайды. Бұл жағдайда төменде берілген ынталандыру әдісін тиімді қолдану орынды (П.Масен және Дж.Конгеру).

№	Тиімді ынталандыру	Тиімсіз ынталандыру
1	2	3
1	Тұрақты жүзеге асырылады	Жағдайдан жағдайға қарай жүзеге асырылады
2	Бұл көтермелеуге лайықты екенін түсіндірумен бірге жүреді	Жалпы түрде жасалады
3	Мұғалім оқушының жетістіктеріне қызығушылық танытады	Мұғалім оқушының жетістіктеріне ресми минималды назар аударады
4	Мұғалім белгілі бір нәтижелерге қол жеткізуге шақырады	Мұғалім жалпы жұмысқа қатысуын атап өтеді
5	Оқушыға қол жеткізілген нәтижелердің маңыздылығы туралы хабарлайды	Оқушыға оның жетістіктері туралы ақпарат береді, олардың маңыздылығын баса айтпайды
6	Оқушыны жақсы нәтижелерге қол жеткізу мақса-	Оқушыны өз нәтижелерін басқалардың нәтижелерімен салыстыруға,

1	2	3
	тында жұмысты ұйымдастыра білуге бағыттайды	жарысқа бағыттайды
7	Мұғалім оқушының өткен және қазіргі жетістіктерін салыстырады	Оқушының жетістіктері басқалардың жетістік-терімен салыстырғанда бағаланады
8	Осы оқушыға жұмсалған күш-жігерге сәйкес ынталандыру	Оқушылардың күш-жігеріне қарамастан ынталандыру
9	Қол жеткізілгендерді шығындармен байланыстырады. Мұндай табысқа сенуге болады, мүмкін алдағы уақытта да жоғарыға жеткізіледі	Қол жеткізілген нәтиже-ні тек қабілеттердің не-месе қолайлы жағдайлар-дың болуымен байланыс-тырады
10	Мұғалім ішкі ынталандыруларға сүйене отырып, оқушының жеке басының мотивациялық саласына әсер етеді; оқушы тапсырманы қуана орындайды, себебі ол қызықты немесе тиісті шеберлікті дамытқысы келеді, яғни оқу үрдісінің өзінен қанағат алады	Мұғалім сыртқы ынталандыруларға сүйенеді: оқушы мұғалімнің мақтауына ие болу немесе жарыста жеңіске жету, сыйақы алу және т.б. үшін тапсырманы жақсы орындауға тырысады
11	Оқушының назарын оқу үлгерімінің артуы оқушының әлеуетті мүмкіндіктерін іске асыруға байланысты екендігіне аударады	Оқушының оқудағы үлгерімі мұғалімнің күш-жігеріне байланысты екендігіне назар аударады
12	Алдыңғы тапсырма орындалған кезде жаңа жұмысқа қызығушылық танытуға ықпал етеді	Жұмыс үрдісіне араласады, үнемі жұмыс істеу қажеттілігінен алшақтайды

VII педагог. Технологиялар бойынша оқулықтарға, оқу құралдарына, ғылыми басқа да еңбектерге сүйене отыра талдау жасау:

Міндеттері	Ұйымның психологиялық-педагогикалық негіздері	
	топтық жұмыс	
	Педагогикалық	Психологиялық
Сыртқы	<ul style="list-style-type: none"> - топтық жұмыстың жалпы мақсаттарын қою; - оқу кеңістігін ұйымдастыру (парталарды орналастыру т.б.); - оқу топтарын қалыптастыру; - оқу ынтымақтастығы ережелерімен танысу; - оқушылардың интерактивті біліктері мен дағдыларын бекітетін бағалау жүйесін әзірлеу. 	<ul style="list-style-type: none"> - оқушылардың тұлға аралық қарым-қатынасқа мотивациялық дайындығын қалыптастыру; - оқушылардың бірлескен қызметтің адамгершілік нормалары мен ережелерін қабылдауына назар аудару; - жалпы топтық рефлексияның дамыту; - топтық бірлікті қалыптастыру.
Ішкі	<ul style="list-style-type: none"> - интерактивті оқытуға дайындығын қалыптастыру; - оқу-тәрбие жағдайларында өзара іс-қимыл дағдыларын дамыту; - бірлескен қызметтің үрдісі мен нәтижесін бағалау жүйесін оңтайландыру; - сыныптың танымдық белсенділігін арттыру; - сынып ұжымын қалыптастыру 	<ul style="list-style-type: none"> - топта жұмыс істеуге жеке дайындығы; - оқушының топ мүшесінің құқықтары мен міндеттерін білуі; - дағдысын қалыптастыру тұлғааралық өзара іс-қимыл; - тұлғалық рефлексияның дамуы; - оқушының оқу (және басқа) іс-әрекеттің субъектісі ретінде қалыптасуы.

VIII. Әр сабақта әр пән бойынша қолдануға болатын сабақты талқылау парағын орындау. Мысал ретінде кез келген пәнді алуға болады.

Пән: _____ Мерзімі _____

Мұғалім: _____

Сабақтың тақырыбы:

	Мұғалім	Оқушылар
Күшті жақтары		
Негізгі жақсарту керек?		

IX. Төмендегі нұсқаулықты назарға ала отыра бір пәннің кез-келген тақырыбы аясында әртүрлі деңгейде 5 сұрақ әзірлеу.

Сұрақ қою, оны түсіну дәрежесін бағалау және оқушылардың жауабына қарай әрекет ету мұғалімнің кәсіби шеберлігін қажет етеді. Осы орайда Э.К.Врагг және Г.Браун (2001ж.). өздерінің зерттеулерінде мұғалімдердің оқушыларға сұрақ қоюда жіберетін келесі қателіктерді анықтаған:

Мұғалім

- бірден көп сұрақ қояды;
- сұрақтар қояды және оларға өзбетінше жауап береді;
- оқушыларға ойлануға уақыт бермейді;
- сұрақты ең ақылды және өздері жақсы көретін оқушыларға қояды;
- тек ер балалардан/қыз балалардан немесе нақты бір оқушылардан сұрайды (күрделі сұрақты тым ерте қояды);
- дұрыс емес жүйеліліктер, мысалы, балалар өз жауаптарын құру үшін жеткілікті ақпарат алғанға дейін ерте сатыдағы қиын сұрақтарды қояды;

– орынсыз сұрақтар (тақырыпқа қатысы жоқ сұрақтарды) қояды;

– бір және сол типтегі сұрақтарды қою, мысалы, балаларды тек еске түсіруге ниеттендіретін сұрақтар (олардың білетіндері) – бір үлгідегі сұрақтарды жиі қояды;

– ойлауды дамыту үшін мәселелік, ой туындататын сұрақтарды пайдаланбайды;

– қарқын/екпіннің өзгеру есебінен сұрақтарға көңіл аудармайды;

– дұрыс жауаптарды анықтау тізбегін құруда қателіктерге/жолсыздықтарға назар салмайды;

– сұрақ үлгісіндегі өзгерістерді атамайды;

– жауаптардың салдарын көрсетпейді;

– жауаптардың түзетулерін жасамайды.

Мұғалімдердің аталған қателіктерді жібермей, төменгі деңгейдегі сұрақтарды емес, Блум таксономиясы бойынша жоғары деңгейдегі ойлауды қажет ететін бағалы ашық сұрақтарды көбірек қою арқылы оқушыларды белсенді әңгімеге тартып, сыни ойлауын дамытуы табысты сабақты қамтамасыз етеді.

Орыс психологы В.М.Снетков *«Жақсы сұрақ – кең ауқымды ойланып, барлық мүмкін жауаптарын іздестіруге бағыттайтын ойландыратын сұрақ»* деген тұжырым жасайды және сұрақтардың төмендегідей қызметтерін атап көрсетеді:

– сұрақ арқылы жаңа ақпарат алуға болады;

– сұрақты дұрыс қою арқылы білгендерін нақтылай түсуге болады;

– сұрақ қою арқылы талқылау бағытын өзгертуге болады;

– сұрақ арқылы өзінің көзқарасын білдіруге болады;

– дұрыс қойылған сұрақ жауабын табуға бастама болады.

Педагогтер оқушылардың танымдық ойлау деңгейлерін олардың сұрақ қою қабілеттерінен де байқайды. Сабақта оқушылардың тақырыпқа қатысты жақсы сұрақтар қоя білуі олардың сыни ойлай білгенін көрсетеді.

Сабақта оқушылардың сыни ойлауын дамыту олардың ашық сұрақ қоя білуі, ақпаратты терең талдау жасай алуы, өз ой-пікірін

жәй айтып қана қоймай, оны дәлелдеп, сыныптастарының көзқарасын өзгертуге деген әрекеттері екенін де ескеру керек.

Х. Оқушылардың жас ерекшелігін есепке ала отыра осы тақырыпты өз пәнінің мұғалімі ретінде жүзеге асырып көру.

Оқушылардан сұхбат алу. Оқушылардың ненің тиімді болғаны, нені үйренгенін, меңгергенін сезгені туралы пікірін біліп, сонымен қатар оның тиімділігін одан да арттыру үшін сабаққа қандай өзгеріс енгізуге болатыны туралы ойларын есту мақсатында зерттеу сабағынан кейін Сабақты зерттеу тобының мүшелері бақылауға алынған балалардан сұхбат алады. Әр оқушымен жүргізілетін сұхбат 5 минуттан аспауға тиіс және оны жеке оқушылармен немесе бүкіл топпен жүргізуге болады.

Сұхбатты мүмкіндігінше тақырып өткенде бірден өткізген дұрыс, дұрысы сабақтан кейін бірден сұхбат алған тиімді болмақ. Сонымен қабар сұхбат барысында оқушылардың кейбір ойларын олардың өз сөздерімен жазып алып отырған пайдалы. Сұрақтар тізбегіне мысалдар келтірейік:

Осы сабақта саған бәрінен де не ұнады?

Не үйрендің? Бұған дейін істей алмаған не істей аласың?

Нені жақсырақ істей аласың? Қаншалықты жақсы істей аласың?

Мұғалімнің қандай сөзінен кейін сен мәселені түсіндің?

Сабақтың қай жерінде сен өзіңнің (қарастырылып жатқан тақырыпты, орындалып жатқан жаттығуды, әрекетті) түсінгеніңді білдің?

Қандай мәселе саған күрделі болып көрінді?

Бірнәрсені жақсы істегеніңді қалай білесің?

Тест тапсырмалары:

1. "Парадигма" латын сөзінің мағынасы:
 - A) бағдарлама
 - B) жолдама
 - C) ғылыми қоғамдастық қабылдаған ұтымды ғылыми қызмет моделі
 - D) нұсқаулық
 - E) жоба
2. Білім беруді дамытудың жаңа парадигмасы
 - A) білімділік
 - B) прагматикалық
 - C) өмір бойы оқыту
 - D) теологиялық
 - E) мәдениеттану
3. Бірыңғай білім беру кеністігін қалыптастыруды, Халықаралық еңбек нарығында тұлғаны және бәсекеге қабілеттілікті дамытуды көрсететін үрдістің материалдары мен құжаттары:
 - A) Я.Корчак
 - B) Болонский үрдісі
 - C) А.Макаренко
 - D) В.И.Понамарев
 - E) И.С.Сергеев
4. Белгілі бір қызмет түріндегі инновациялардың заңдылықтарын, принциптерін, әдістері мен өлшемдерін зерттейтін инновация ғылымындағы жаңа білім саласы
 - A) новатика
 - B) инновация
 - C) сабақ жүргізу әдістемесі
 - D) сыныптан тыс жұмыз жүргізу әдістемесі
 - E) үрдіс
5. Теориялық, практикалық жоспардың жаңалықтарын, сондай-ақ теория мен практиканың түйіскен жерінде қалыптасатындарды қолдану нәтиже болып табылады:
 - A) даму үрдісі
 - B) оқу үрдісі
 - C) дәстүрлі үрдіс

D) инновациялық үрдіс

E) ойын әдісі

6. Оқыту мен тәрбиелеу, оқыту мен оқыту әдістемесі, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру саласындағы инновациялар қандай инновация түріне жатады:

A) технологиялық инновациялар

B) әдістемелік инновациялар

C) ұйымдастырушылық инновациялар

D) басқарушылық инновациялар

E) әлеуметтік инновациялар

7. Егер ол түбегейлі жаңа идеялармен, бұрын теорияда болмаған оқыту мен тәрбиелеу саласындағы көзқарастармен сипатталса, инновация қандай деңгейге жатады:

A) нақтылау деңгейі

B) толықтыру деңгейі

C) түрлендіру деңгейі

D) орташа деңгей

E) жоғарғы деңгей

8. Егер ол оқыту мен тәрбиелеудегі белгілі теориялық және практикалық ережелерді кеңейтсе, инновация қандай деңгейге жатады:

A) нақтылау деңгейі

B) толықтыру деңгейі

C) түрлендіру деңгейі

D) орташа деңгей

E) жоғарғы деңгей

9. Оқушылардың сыныптағы іс-әрекетін ұйымдастыру - бұл:

A) оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру.

B) мектептің тіршілік-қызмет әрекетін ұйымдастыру.

C) сыныптың қоғамдық іс-әрекетін ұйымдастыру.

D) мектептің пәндік іс-әрекетін ұйымдастыру.

E) өмірді түсініп, сезінудің рухани іс-әрекетін ұйымдастыру.

10. Оқытудың жалпы заңдылықтары:

A) оқыту мен тәрбиенің бірлігі

B) оқытудың бірізділігі

C) оқыту тәсілі

D) оқыту формасы

E) оқыту субъектілері

11. Оқытудың жеке заңдылықтары:
- A) гносеологиялық
 - B) педагогикалық
 - C) философиялық
 - D) жалпы дидактикалық
 - E) басқарушылық
12. Баяндау әдісінде әңгіме түрі мынадай:
- A) әңгімелеп жеткізу
 - B) әңгімелеп айту
 - C) әңгімелеп мазмұндау
 - D) баяндап айту
 - E) пікір-талас
13. Оқу белсенді тобының ішінде оқушылардың ішінен тандалатын және маңызды ол атқаратын:
- A) ассистент
 - B) мұғалім
 - C) тәрбиеші
 - D) кезекші
 - E) кеңесші
14. Педагогика практикасы тарихындағы оқытуды ұйымдастыру формасы:
- A) дамыта оқыту
 - B) трамп- жоспар
 - C) виньетка жоспар
 - D) мәселелік оқыту
 - E) педагогикалық оқыту
15. Педагогика әдіснамасының деңгейлері:
- A) тарихи деңгейі
 - B) қоғамдық деңгейі
 - C) мемлекеттік деңгейі
 - D) философиялық деңгейі
 - E) жалпы ғылымдық деңгейі
16. Педагогиканың басқа ғылымдармен байланысы:
- A) негізгі идеяларды, басқа ғылымдардың теориялық ережелерін қолдану
 - B) теорияны әзірлеу және заңдылықтарды анықтау
 - C) нақты зерттеулер деректерін пайдалану
 - D) басқа ғылымдарды зерттеу әдістерін қолдану

Е) кешенді зерттеулер

17. Отандық ғылымда педагогикалық зерттеу әдістерінің әдіснамалық негіздемесі:

- А) тұлғалық
- В) этникалық
- С) жүйелік
- Д) ықтималдық
- Е) әрекеттік

18. Адамды оқыту мен тәрбиелеу заңдылықтарын зерттейтін негізгі ғылыми пән _____ педагогика

- А) элеуметтік
- В) жас
- С) жалпы
- Д) салыстырмалы
- Е) әрекеттік

19. Мінез-құлық пен қызметті педагогикалық ынталандыру және түзету әдістеріне мыналар жатады:

- А) жаза
- В) тәрбиелік жағдайлар жасау
- С) педагогикалық талап
- Д) жарыс
- Е) ынталандыру

20. Ұжымда бар:

- А) ұйымдық құрылымы
- В) тұлғааралық қалаулардың құрылымы
- С) басқарушылық құрылымы
- Д) композициялық құрылымы
- Е) коммуникативтік және функционалдық құрылым

21. Тәрбие үрдісінде қамтылған балалардың санына байланысты тәрбие келесі формаларға бөлінеді:

- А) топтық +
- В) жұптық
- С) әріптестік
- Д) ұжымдық +
- Е) ұйымдық +

22. Педагогикалық мақсат-бұл:

- А) мұғалімнің жұмыс бағыты
- В) мұғалім қызметінің негізгі ережелері

С) мұғалімнің өзінің педагогикалық қызметі туралы түсінігі
D) педагогикалық үрдістің күтілетін нәтижесінің идеалды моделі

E) ұйымдық

23. Уақыт көрсеткішіне байланысты педагогикалық бақылаудың түрлері:

A) өзін-өзі бақылау

B) ағымдағы

C) қортынды

D) алдыңғы

E) алдын ала

24. Сабақты жоспарлау кезеңі өзара байланысты кезеңдерді қамтиды:

A) дидактикалық аппаратты әзірлеу

B) оқу жағдайларын пысықтаумен сабақтың құрылымын белгілеу

C) сабақтың мақсаттарын анықтау

D) сабақтың тиімділік критерийлерін анықтау

E) педагогикалық диагностика жүргізу

25. Сабақтың кезеңі ретінде бекіту мыналарды қамтиды:

A) материалды түсіндіргеннен кейін арнайы тапсырмалар

B) оқу материалының негізгі идеяларын түсіндіру

C) білімді қолдану дағдыларын дамыту

D) оқу материалын жаңғырту

E) теориялық материалдың тәжірибемен байланысы

26. Мәселелік оқытудың артықшылықтары:

A) оқушылардың ойлау қабілетін дамыту

B) үлкен уақыт шығындары

C) оқушылардың танымдық іс-әрекетін нашар басқару

D) оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу

E) өзге технология кіріктірмеу

27. Сындалы оқытудың мақсаты:

A) инновацияларды енгізу

B) білім алушылардың дамуы

C) диалог формаларын қолдану

D) білім, білік, дағдыларды игеру

E) Дүниетанымды қалыптастыру.

28. Оқулық келесідей дидактикалық функцияларды орындайды:

- A) материалдандырылған
- B) мотивациялық
- C) бақылаушы
- D) ақпараттық
- E) баламалы

29. Жалпы білім беру дағдыларына келесі дағдылар жатады:

- A) байқауға
- B) таңдаушы
- C) өзін-өзі бақылау
- D) реферат дайындау
- E) басқару

30. Негізгі дидактикалық мақсат бойынша сабақтар бөлінеді:

- A) материалды зерттеу
- B) біліктер мен дағдыларды қалыптастыру және жетілдіру
- C) жалпылау және жүйелеу
- D) өзіндік жұмыс
- E) семинарлар

Тест жауаптары

1. C	7. C	13. E	19. A,D,E	25. A,C,D
2. C	8. B	14. C	20. B,D,E	26. A
3. B	9. E	15. E	21. A,D,E	27. B,D,E
4. B	10. A	16. B,D,E	22. D	28. B,C,D
5. D	11. A	17. A,C,E	23. B,C,E	29. A,B,D
6. B	12. D	18. C	24. A,B,C,D	30. A,B,C

Сұрақтар:

1. Педагогикадағы инновациялық технологиялар.
2. Білім беру мекемесінің инновациялық қызметін психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету.
3. Педагогикалық инновация: нысан, пән және негізгі ұғымдар.
4. Білім берудегі инновациялық үрдістер.
5. Білім беру инноватикасы және білім беру технологиялары.
6. Инноватика. Білім берудегі инновациялық қызметтің мәні.
7. Инновациялық үрдістерді зерттеу және білім беруді жаңғырту.
8. Инновациялық үрдістің заңдылықтары.
9. Білім берудегі инновациялық - педагогикалық технологиялар.
10. Білім беру жүйесін қайта құру: стандарттар мен мазмұн тұжырымдамалары.
11. Жоғары білім беру жүйесіндегі оқытудың инновациялық модельдері.
12. Әлемдік педагогикадағы білім беру инноватикасы.
13. Қазіргі білім беру ғылымын дамытудың инновациялық бағыты.
14. Педагогикалық мәселелерді шешу технологиясының қай кезеңінде нәтижеге жетудің құралдары.
15. Іс-шараларды белсендіру және күшейту негізіндегі технологиялар.
16. Педагогикалық диагностика қандай бөлік болып табылады.
17. Ақпараттық технологиялар арқылы оқыту барысында оқыту принциптерінде не қолданылмайды?
18. Тьютордың міндеттері.
19. Педагогикалық технологияны сипаттау.
20. Педагогикалық технологияға зерттеу жүргізген ғылымдар.
21. Оқыту үрдісін ұйымдастырудағы технологиялық тәсілдің себептері?
22. Тұтас білім беру үрдісінде оқыту технологиясының орны қандай?

23. Қазіргі оқыту технологиясының гуманитарлық компоненті немен байланысты?

24. Оқыту технологиясын жобалаудағы құзыреттіліктің орны қандай? Жауапты негіздеңіз.

25. Сізге белгілі білім беру технологиясының анықтамаларын талдаңыз. Олардың негізінде білім беру технологиясының маңызды ерекшеліктерін бөліп көрсетіңіз.

26. А. Байтұрсынұлы еңбектерінде оқыту технологияларымен байланыстыруға бола ма? Мысал.

27. М. Жұмабаев еңбектерінде педагогикалық технология элементтері бар ма? Мысал.

28. М. Дулатов еңбектерінде оқыту технологияларымен байланыстыруға бола ма? Мысал.

29. Ы. Алтынсарин еңбектерінде оқыту технологияларымен байланыстыруға бола ма? Мысал.

30. Ә. Бөкейханов еңбектерінде оқыту технологияларымен байланыстыруға бола ма? Мысал.

Қортынды

Қазақстандық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне кірігуі, отандық білім берудің бәсекеге қабілеттілігін дамыту шеңберінде «өмір бойы үздіксіз білім алуға» бағдарланған мектеп білімін түбегейлі жаңарту қажет болғаны және ол істің жүзеге асырылып жатқаны бәрімізге аян. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы өткізген Қазақстандағы орта білім беруге шолуы біздің оқу бағдарламаларымыз функцияналдық сауаттылық бойынша беретін білімнің көрсеткіші төмен екенін көрсетті. Оқу пәндері теорияға көңіл бөле отырып оқытылады, олардың тәжірибелік қолданылуына тиісті мән берілмейді, нәтижесінде білім алушылар білімдерін қалыптан тыс жағдайларда әлі де жеткілікті түрде тиімді қолдана алмайды. Дәстүрлі білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізу, қажет болса бас тарту әрекеттері бірнеше рет жасалды. Бұл білім беру үрдісінің шамадан тыс жүктелуіне және көптеген дайын ақпараттардың берілуіне әкелді. Қарқынды өзгерістер дәуірінде біз «біліммен қаруланған адамнан» «шығармашылықпен ойлауға, әрекет етуге және өзін-өзі дамытуға қабілетті адамға» ауысамыз. Білім алушы тек білім, білік және дағдылардың пассивті «алушысы» болып қалмауы керек. Егер біз бүгін «өмір бойы үздіксіз білім алу» ұғымына келмесек, білімнен құзыреттілікке, білімді игеруден бастамашылдық пен ізденіске ауыспасақ, біз үшін ұлттық білімнің бәсекеге қабілеттілігіне қол жеткізу қиын болады. Осы тұрғыдан басталған жалпы білім беру бағдарламасына жаңашылдықтар енгізу жұмыстары оң бағыт алды. Білім беру мазмұнын жаңарту дегеніміз - бағдарламалардың, оқыту әдістерінің құрылымы мен мазмұнын қайта қарау деп бағалаймыз. Оны іске асырудың нәтижесі деп тұлғаны дамытуға қолайлы білім беру ортасын құру – деп қабылдаған дұрыс. Білім беру мазмұнын жаңарту елдегі білім сапасын жақсартумен қатар, Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына кіруін қамтамасыз етеді және бұл білім беру мазмұнын жаңарту үрдісінің ұлттық аспектісі бола білді.

2015-2016 оқу жылында білім беру мазмұнын жаңарту бойынша тәжірибені Республиканың 30 жалпы білім беретін мектебіне (оның ішінде 17 қалалық, 13 ауылдық, 4 шағын жинақты мектептер жалпы, әр облыста екі мектептен және сол кездегі Астана, Алматы қалаларында бір-бірден) өткізу басталды. Бүгінгі таңда білім беру ортасын құру оқушының жеке басының үйлесімді қалыптасуы мен дамуы үшін ең қолайлы болуы маңызды, білім беру мазмұнын жаңартудың педагогикалық аспектісі де нақ осы ұғым болмақ.

Бүгінгі мектеп оқушылары-бұл ұлттың зияткерлік әлеуеті және елдің болашағы соларға байланысты болатындығын анық білеміз. Жаһандық өзгерістер мен әлемдік трендтер мектептегі білім беру мазмұнын жаңартудың жедел қарқынын талап етеді. Мақсаттардың дәстүрлі тұжырымдамалары, яғни - үйрету, түсіндіру, жеткізу, сіңіру, олардың орнын білу, түсіну, білу және т.б. керек. Оқу мақсаттары оқушыға әсер етумен байланысты емес, оқу мен оқуға жағдай жасау маңызды. Осы анық мақсаттардың барлығы да жаңартылған білім беру бағдарламасымен бүгінде бір тұтас болып қалыптасты.

Кез-келген қайта құру жүйелі сипатта болуы және білім берудің барлық деңгейлеріне әсер етуі керек. Осы бағытта жоғарғы оқу орындарының басым көпшілігінде «Мектептің оқу үрдісін ұйымдастырудың инновациялық технологиялары» пәні және осы мазмұндағы басқа да пәндер оқытылады. Аталған пәннің мазмұнына сай етіп жазылған оқу құралы жоғары оқу орындарының білім бағдарламалары студенттеріне, магистранттарға, мектеп мұғалімдеріне қолданылуға ұсынылады.

Терминдер мен анықтамалар

Алынған құжатта төмендегідей терминдер қолданылады:

Дескриптор – тапсырмаларды орындау кезіндегі нақты кадамдарды көрсететін сипаттама.

Бағалау критерийі – білім алушының оқу жетістіктерін бағалауға негіз болатын белгі.

Модерация – бағалаудың анықтығы мен дәлдігін қамтамасыз ету үшін қойылған балдарды стандарттау мақсатында тоқсандық жиынтық бағалау бойынша білім алушылардың жұмыстарын талқылап қарастыратын үрдіс.

Кері байланыс – белгілі бір оқиға немесе әрекетке жауап беру, үн қату, пікір білдіру.

Оқытудың күтілетін нәтижелері – білім алушының оқу үрдісі аяқталған кезде нені біліп, түсініп, нені көрсете алатынын айқындайтын құзыреттіліктер жиынтығы.

Түрлі деңгейдегі тапсырмалар – білім алушының қабілетін есепке ала отырып, дифференциациялық оқытуды ұйымдастыру үшін қолданылатын күрделілігі түрлі деңгейдегі тапсырмалар.

Рефлексия – қайта ойлауға және өз әрекетінің нәтижелеріне талдау жасауға, өзін-өзі тануға бағытталған ойлау үрдісі.

Рубрика – бағалау критерийлеріне сәйкес білім алушылардың оқу жетістіктері деңгейлерін сипаттау тәсілі.

Оқу бағдарламасы – әр оқу пәнінің мазмұнын және меңгеруге тиісті білім, білік, дағды, құзыреттілік колемін анықтайтын бағдарлама.

Ортақ тақырып – нақты пән бойынша оқу мақсаттарына жету үшін түрлі пәндер аясында білімі мен білігін біріктіретін құрал ретінде пайдаланылатын мазмұны бірыңғай ортақ компонент.

Тоқсандық жиынтық бағалау спецификациясы – тоқсандық жиынтық бағалаудың мазмұны мен құрылымын құрастыруға және оны өткізуге қойылатын талаптар.

Жиынтық бағалау – оқу бағдарламасындағы бөлімдер/ортақ тақырыптар бойынша белгілі бір оқу кезеңі (тоқсан/триместр, оқу жылы) аяқталғанда откізілетін бағалаудың түрі.

Балл қою кестесі – тоқсандық жиынтық бағалау тапсырмаларына балл қою бойынша бірыңғай норманы белгілеу үшін мұғалімдер қолданатын кесте.

Ойлау дағдыларының деңгейлері – әрбір деңгейі ойлау дағдыларын анықтауды қалыптастыруға бағытталған оқу мақсаттарының иерархиялық өзара байланыстағы жүйесі.

Білім алушының оқу жетістігі деңгейі – бағалау критерийлеріне сәйкес білім алушылардың оқу жетістігін дамыту деңгейі.

Қалыптастырушы бағалау – оқу үрдісін дер кезінде түзетуге мүмкіндік беретін, білім алушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етіп, үздіксіз жүргізілетін бағалаудың түрі.

Оқу мақсаттары – оқу бағдарламасына сәйкес пән бойынша оқу курсы аралығында білу, түсіну және дағды жетістіктеріне қатысты күтілетін нәтижелерді қалыптастыратын тұжырым.

Бағалау нәтижелерін тіркейтін электрондық журнал – жиынтық бағалау (бөлім/ортақ тақырыптар, тоқсан) нәтижелерін тіркейтін және тоқсандық, жылдық, қортынды бағаларды автоматты түрде есептеуді жүзеге асыратын электрондық құжат.

ҚОСЫМШАЛАР

Қосымша - 1

Оқытудың белсенді әдістері

«Ия», «Жоқ»-әдісі. Сұрақ бір рет оқылады, сіз қайталап сұрай алмайсыз, сұрақты оқу барысында «иә» немесе «жоқ» жауабын жазуыңыз керек. Мұндағы басты нәрсе - оқуға енжар адамдарды қосу.

Мысалы 8-сыныпта геометрия сабағында "Төртбұрыштар" тақырыбында сіз келесідей сұрақтарды қолдана аласыз:

- Тіктөртбұрыштың іргелес жақтары перпендикуляр ма?
- Кез-келген тіктөртбұрышқа шеңбер сызуға бола ма?
- Шаршы тіктөртбұрыш па?
- Кез-келген тіктөртбұрыш ромбқа жатады ма?
- Тіктөртбұрыштың диагональдары тең бе?
- Тіктөртбұрыштың диагональдары өзара перпендикуляр ма?
- Төртбұрыштың диагональдарының қиылысу нүктесі екі кесіндіге бөледі ме?
- Тіктөртбұрыштың диагональдары оның бұрыштарының биссектрисалары бола ма?

Сабак барысында сіз келісетін немесе келіспейтін мәлімдемелер бойынша оқушылар өздеріне үй тапсырмасына қосымша ретінде дайындайды.

Геометрия сабағында сіз «Теорема-басқатырғыш» әдісін ұсына аласыз. Оқушылар 4 фрагменттен теорема құрастыруға шақырылады. Біріншіден теореманың тұжырымдамасы, екіншісінен теоремаға арналған сурет, үшіншісінен, не берілген және дәлелдеу үшін не қажет, төртіншісінен дәлелдеу бар. Курстың барлық теоремалары бір пакетте жинақталған.

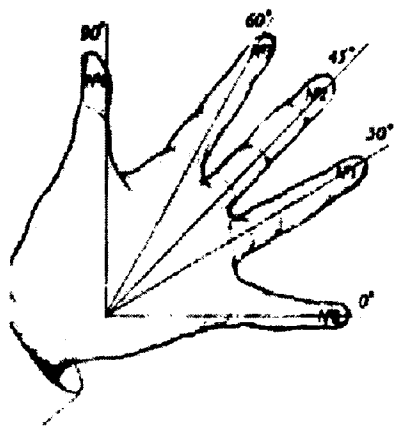
Геометрия сабақтарында тригонометриялық функциялардың мәндерін жақсы есте сақтау үшін 8-сынып оқушыларын "алақандағы Тригонометриямен" таныстыру орынды.

- Оқушылар, бұрыштардың синустары мен косинустарының мәндері сіздердің алақандарыңызда "орналасқан".

формулары еске сақтаңыз

$$\sin \alpha = \frac{\sqrt{n}}{3} \text{ — саусақтың нөмірінен (n) жарты}$$

шаршы түбір

саусак	бұрыш	
0	0°	$\sin 0^\circ = \frac{\sqrt{0}}{2} = 0$
1	30°	$\sin 30^\circ = \frac{\sqrt{1}}{2} = \frac{1}{2}$
2	45°	$\sin 45^\circ = \frac{\sqrt{2}}{2}$
3	60°	$\sin 60^\circ = \frac{\sqrt{3}}{2}$
4	90°	$\sin 90^\circ = \frac{\sqrt{4}}{2} = 1$

Ескерту. Бұрыштың косинусын анықтау үшін саусақтарды санау қолдың бас бармағынан шығанды

«Математикалық баскетбол» әдісі. Сынып екі командаға бөлінеді. Белгілі бір тақырып бойынша көпденгөйлі тапсырмалар жиынтығы бар, оларды шешу үшін 1, 2 немесе 3 ұпай алуға болады. Талқылауға және алдын ала шешім қабылдауға 15 минут бөлінеді. Бірінші лақтыруға құқық таңдау жасау арқылы анықталады. Бірінші команда тапсырманы таңдайды, оны шешеді және қарсыластарына шешуді ұсынады. Егер қарсыластар дұрыс шешім қабылдаса, онда доп себетке тиген жоқ деп саналады; егер дұрыс емес болса, доп себетке түскен болып саналады. Егер «доп лақтыратын» команда шешімнің өзінде қателік жіберсе, онда тапсырманың «кұны» 1 ұпайға өседі. Егер бірде-бір команда тапсырманы орындамаған болса, онда мұғалім «үй тапсырмасымен себетке еркін лақтыруды» тағайындайды. Келесі сабақтың басында міндетті түрде осындай тапсырмалардың шешімін тексеріңіз. Соңында нәтижелер шығарылады.

«Математикалық банкир» әдісі. Сынып жұптарға бөлінеді, олардың әрқайсысы банктің мүшесі болады (банк президенті және оның орынбасары). Үстелде тапсырмалары төңкеріліп жазылған таратпалар орналасқан, әр таратпа тапсырманың күрделілігіне байланысты 50-ден 300-ге дейінгі шартты бірліктері бар. Бұл мүмкін салымдар, инвестициялар және т.б. болады. Әр банктің бастапқы капиталы 500 шартты

бірлікті құрайды. Тапсырмасы бар картаны таңдап, мәселені шеше отырып, егер банк тапсырма дұрыс шешілсе немесе шешім дұрыс болмаса, көрсетілген сомаға шығын келтірсе, банк өзінің капиталын көрсетілген мөлшерге толтырады. Әдіс бір-екі сабаққа созылуы мүмкін. Соңында нәтижелер банк капиталымен шығарылады. Бұл ойынды кез-келген тақырып бойынша есептер шығару дағдыларына машықтандыру үшін қолдануға болады. Бұл балаларға өз қарқынымен жұмыс істеуге және тақырып бойынша тапсырмалардың қиындық дәрежесін таңдауға мүмкіндік береді.

Қосымша 2

Бес сұрақ

Қалыптастырылатын дағдылар:

ойлау, шешім қабылдау;
ақпараттарды басқару.

Жалпы сипаттама: бұл әдіс ақпарат жинақтауға арналған, ол сондай-ақ оқушыларға мәселені терең зерделеуге немесе оны шағын тақырыптарға немесе тармақтарға бөлуге мүмкіндік береді. Бұл оқушыларға күрделі тақырыптарды түсінуге көмектеседі. Аталған әдіс іс-әрекетті жоспарлауға және мақсат белгілеуге ықпал етуі мүмкін әртүрлі мүмкіндіктерді қарастыруды көздейді. Ақпарат жинақтауға арналған тапсырмалар үшін осы әдіспен бірге *«Идеялар тасқынын»* мен *«Стикерлер топтамасын»* қолдануға болады.

Жұмыс алгоритмі: Үлкен қағаз бен маркер керек. Оқушыларға «Қалай» немесе «Неге» деген сұрау есімдіктері қолданылатын сұрақтар қойылады. Ұсыныстар оқу плакатында жазылады. Мұғалімдер идеяларды дамытып, одан арғы идеяларды зерделеу үшін бір сұрау есімдігін пайдаланады. Мұғалімдер идея/ұсыныс толық қарастырылғанға дейін бірдей сұрағы бар сұрақтарды пайдалануды жалғастыра береді. Мысалы:

Зерделеніп отырған мағына: Теңдеу, теңсіздік

Теңдік мен теңсіздікті қалай ажыратамыз?

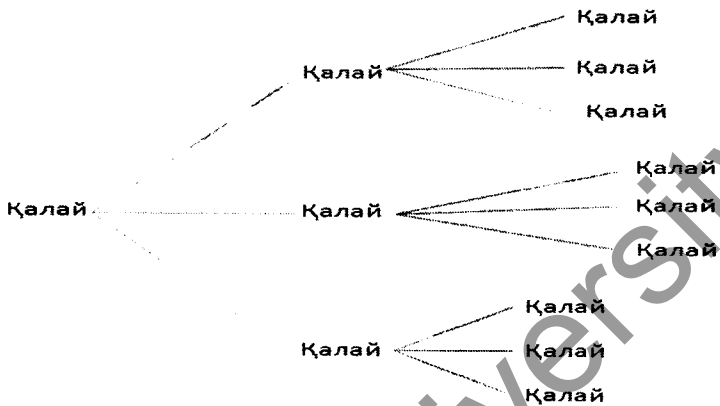
Теңдік мен теңсіздіктің адам өміріндегі алатын орны мен қажеттігі?

Теңдеу және оның шығу тарихы?

Теңсіздік және оның шығу тарихы?

Теңдік мен теңсіздіктердің қандай түрлерін білесіздер?

Онлайн-форумды қалай жүргізе аламыз?

Қосымша 3

Өзіндік ойын

Қалыптастырылатын дағдылар:
ақпаратты басқару;
ойлау.

Жалпы сипаттама: Бұл әдіс оқушыларда белгілі жауапқа қатысты сұрақ құрастыра білу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Ол сонымен қатар балама сұрақтар туралы креативті ойлауға қабілетті оқушыларды анықтауға мүмкіндік береді.

Жұмыс алгоритмі: Оқушыларға сабақта қарастырылатын тақырыпқа қатысы бар сұрақтардың жауаптары беріледі. Жауаптар жай ғана күн, есім немесе орын, эмоция немесе абстрактілі түсініктер түрінде болуы мүмкін. Оқушылар әр жауап үшін сұрақ ойлап табуы керек. Егер жауаптың бір мәнді сұрағы болмаса, оқушылар өздері ойлап тапқан сұрақтарды бір-бірімен салыстырып, белгілі бір сұраққа қатысты тоқтамға қалай келгенін дәйектейді.

Сұрақтар мен жауаптардың үлгілері:

- Бүйір қабырғаларының ұзындықтары тең үшбұрыш (Теңбүйірлі үшбұрыш?);
- Барлық қабырғаларының ұзындықтары тең тіктөртбұрыш (шаршы);

Бір минут:

Қалыптастырылатын дағдылары:

- ақпаратты басқару;
- өзін өзі басқару;
- ойлау.

Бұл әдіс оқушыларда оқылған материалдан түйінді, басты ақпаратты іріктей білу дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі, сондай-ақ белсенді тыңдау дағдысын дамытады. Аталған әдісті *«Ыстық орындық»* тапсырмасымен байланыстыруға болады.

Сыныпты жоспарлау: топқа қаратып бір «ыстық» орындық қойылады. Сондай-ақ барынша жайлы қарым-қатынасты қамтамасыз ету мақсатында «ыстық» орындықты дөңгеленіп отырған балалардың ортасына қоюға болады.

Жұмыс алгоритмі: Оқушылар тиісті тақырыпты зерделеп, өздері негізгі деп санайтын ақпаратты атап көрсетеді. Оқушыларға рөлді топта немесе жеке зерттеуіне болады. Оқуға берілген уақыттан кейін оқушылар «ыстық» орындыққа отырып, бір минуттың ішінде өздерінің басты қортындысын/ақпаратын ұсынады. Басқа оқушылар мұқият тыңдаулары керек, егер де олар «ыстық» орындықтағы баланың тақырыптан ауытқығанын немесе қайталанғанын, күмәнді деректер келтіргенін аңғарса, олар наразылық білдіре алады. Мұндай жағдай орын алса, уақыт тоқтатылады. Мұғалім наразылықтың дұрыс/бұрыстығын шешіп, өз шешімін дәйектеуі қажет. Егер де наразылық дұрыс деп танылса, онда «ыстық» орындықтағы оқушы ойыннан шығып, орындықты босатады. Наразылық танытқан оқушы ұпай алады. Егер де наразылықтан бас тартылса, онда оқушы басқа наразылық білдірілгенше дейін немесе бір минут аяқталғанша өз сөзін жалғастырады. Егер оқушы 1 минут бойынша «ыстық» орындықта отыра алса, ұпай алады.

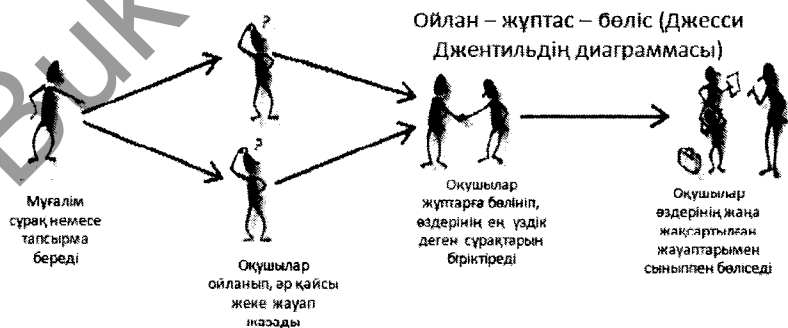
Қосымша тапсырма ретінде оқушылармен «Тұжырымдамалық карта» ойынын ойнауға болады, ойын барысында олар «Бір минут» тапсырмасын орындаған кезде алған барлық ақпаратты жинақтайды және құрылымдайды.

ОЙЛАН – ЖҰПТАС – БӨЛІС

Жалпы сипаттама: Идеялар мен ойларды дамытудың құрылымдалған әдісі.

Сыныпты жоспардау: Нақты еш нәрсе қажет емес.

Жұмыс алгоритмі:

Қосымша 4

Тиімді оқыту және оқу тәсілдері үшін жұпта/шағын топта талқылау үшін келесі тапсырмаларды талқылауға беруге болады:

	Тәсіл	Сипаттаңыз. Тәсіл неге маңызды?	Орындау және орындату әдістері
1.	Белсенді оқу		
2.	Бірлескен оқу		
3.	Саралау		
4.	Пәнаралық байланыс		
5.	Мәселелік оқыту		
6.	Диалог		

Қосымша 5

Жиі қолданылатын кейбір қалыптастырушы бағалау тәсілдеріне сипаттама

1. *Бұрыштар*: Мұғалім оқушыларға сұрақ ұсынады және мүмкін төрт жауабын сыныптың төрт бұрышына орналастырады. Оқушылар өзіне дұрыс деген жауаптың қасына барып тұрады, таңдаған жауаптарын топтық жұмыста тұжырымдайды және өздерінің көз қарастарын дәлелдейді.

2. *Ойлан-жұптас-бөліс*. Берілген тапсырма (сұрақ) бойынша әрбір оқушы жеке жұмыс жасау арқылы өз ойын қорытып, жұп болып пікірлерімен бөліседі; бұл топтық талқылауға ұласады.

3. *Дыбыстау*. Фильмнен өткен тақырыпқа байланысты немесе оқушылардың деңгейіне сәйкес келетін үзіндіні дыбыссыз көрсетіп, оқушылардың рөлге еніп, дыбыстауын тапсыруға болады. Алдымен үзіндіні дыбысымен көрсетсе де болады. Дайындалуға оқушыларға жеткілікті уақыт беру қажет.

4. *Серпілген сауал*. Тақырыптың түсіну деңгейін арттыруға және талқылау дағдыларын дамытуға қол жеткізу үшін сыныптағы оқушылардың арасында бірінен-біріне сұрақтарды «лақтыру»: мысалы, «Асан, Айнаның пікіріне қосыласың ба?», «Айна Асанның жауабын тағы қалай толықтыруға болады?», «Асан, айтылған пікірлерді бір сөзбен қалай тұжырымдауға болады?»

5. *Сұрақты қағып ал*. Мұғалім сұрақ қойған кезде оқушыларға бұршақ салынған қапшықты лақтырады. Бұл сұрау үрдісіне сипат береді және оқушыларды өз еркімен жауап беруге итермелейді. Оқушы жауапты білмеген жағдайда сұрақты басқа оқушыға лақтыруына мүмкіндік беріледі. Сұрақтардың қиындығына қарай оның бастапқы салмағын белгілеуге (ұпай арқылы) болады. Мысалы, қағып алған оқушы жауабын білмей, қапшықты басқа оқушыға лақтырса, сұрақтың құны 1 ұпайға кемиді. Бұл тапсырманы шағын топтардың арасында да қолдануға болады, мұнда мұғалім қапшықты кезекпен топтарға лақтырады.

6. *Допты лақтыру*. Мұғалім доп лақтырып сұрақ қояды. Допты қағып алған оқушы сұраққа жауап беріп, өзінің сұрағын қояды. Егер оқушы сұраққа жауап бере алмаса, допты басқа

оқушыға береді. Бұл әдіс теориялық сұрақтарды бағалауға, тілдік мақсаттардың орындалуына көмек береді.

7. *Сөзді тап.* Қобдишаға тақырыпқа қатысты түйінді сөздер жазылған қағаз қиындылары салынады. Бір оқушы қобдишадан қиынды қағазды алып, 1 минутта ондағы сөздің өзін атамай сипаттап түсіндіруі керек. Сөзді тапқан оқушы келесі сөзді алып түсіндіруді жалғастырады.

8. *Конверттегі сұрақ.* Әрбір оқушыға арнап конверт дайындаңыз және оқу мақсатына сәйкес 2-3 сұрақ жазып, конвертке салыңыз. Конвертті оқушыларға таратып 2 минут уақыт беріңіз: оқушы стикерде өз атын, сұрақтардың жауабын жазып конвертке салады және конвертті келесі оқушыға жібереді. Барлық оқушылар жауап бергенше конверттермен алмасады. Сонында стикерлерді жинап, бірнеше жауапты дауыстап оқыңыз (аттарын атамастан); сынып жауаптардың қаншалықты дұрыс болғанын талқылайды.

Қосымша 6

Белсенді сабақтағы мұғалім мен оқушының іс-әрекеттері

Белсенді сабақта мұғалім мен оқушының бірлескен әрекетін тиімді ұйымдастыру маңызды. Белсенді сабақтағы мұғалім мен оқушының іс-әрекеттері:

<i>Мұғалімнің іс-әрекеті</i>	<i>Оқушының іс-әрекеті</i>
–оқушылардың сабаққа дайындығын нақтылайды;	–мысалдар келтіреді;
–оқушылармен бірге оқу мақсаттарын, табыс критерийлерін нақтылайды;	–сұрақтарға жауап береді;
–оқушылар сабақтың мақсатын, күтілетін нәтижелерін түсінгендігін нақтылайды;	–мұғалімнің айтқанын дәптерлеріне жазады;
–сабақтың тақырыбы мен мақсаттарын нақтылап, жариялайды;	–мәтінмен жеке жұмыс жасайды;
–сабақ тақырыбына қатысты жағдаяттар туындатады;	–мәселені топта талқылайды;
–мәселелік сұрақтар қояды;	–бір біріне сұрақ қояды;
–сыныпта жағымды көңіл-күй қалыптастырады;	–жеке тапсырма орындайды;
–байланысты тапсырма береді;	–ұғымыға сипаттама береді;
–оқушылардың есіне ... салады;	–ұсыныс жасайды;
–оқушыларға жеке тапсырмалар ұсынады;	–заңдылықтарды анық-тайды;
–ілгеріде оқып үйренген тақырыптармен салыстырулар жүргізеді;	–талдау жасайды;
	–қасиеттерін анықтайды;
	–себептерін талқылайды;
	–өздерінің таңдауларын негіздейді;
	–кезекпен түсініктеме береді;
	–тапсырма бойынша жұптық жұмыс

–орындауға оқушыларды ынталандырады;	жасайды;
–тапсырманы орындауына оқушылардың ішкі уәжін арттырады;	–жұптық талқылау жасайды;
–тапсырманың орындалу барысын бақылайды;	–тапсырмалардың нәтижелерін салыстырады;
–оқушылардың өз ойын еркін жеткізуіне итермелейді;	–мәтіннен негізгі ұғымдарды анықтайды;
–оқушылардың сабаққа белсенді қатысуына көңіл бөледі, мадақтайды;	–оқулықпен жұмыс жасайды;
–үй тапсырмасын орындауға түсініктеме береді;	–қысқаша тұжырымдық жазба жазды;
–оқушылардың өзін-өзі, бірін-бірі бағалауын ұйымдастырады;	–тұжырымдамалақ карта жасайды;
–топтық жұмыстардың орындалу барысын бақылайды;	–салыстырмалы кестелерді толтырады;
–топтық жұмыс нәтижесі бойынша топтардың бірін-бірі бағалауын ұйымдастырады;	–постермен жұмыс жасайды;
–топтық талқылаулардың нәтижелерін бағалайды;	–тақырыбында таныстырылым жасайды;
–оқушылардың іздену жұмыстарын, өз бетінше жұмыстарын ұйымдастырады;	–өз ойын айтады;
–оқушылардың туралы қортынды жасауына мүмкіндік береді;	–нәтижесі бойынша өз ойымен бөліседі;
	–шығармашылық жұмыс жасайды;
	–топтық талқылауға қатысады;
	–топта жұмыс жасайды;
	–топтық жұмысты қорғайды;
	–туындаған қиындықтарды жеңуде табандылық танытады;

оқушылардың ойын жинақтауына көмектесетін бағыттаушы сұрақтар қояды;	өзін-өзі бағалайды; бірін-бірі бағалайды;
оқушылардың зейінін оқу үрдісінің нәтижелілігіне шоғырландырады;	табыс критерийлері бойынша өзін-өзі бағалайды;
сыныптағы оқушылар арасындағы сенімді, достықты, сыйластықты қалыптастырады.	сабақ бойынша өзінің іс-әрекетіне рефлексия жасайды.

Сабақта белсенді әдістер қолдану *оқушының* өзіндік рефлексия жасау дағдыларының дамуына, сыныптағы жалпы жұмысқа үлес қосып, қатысқанын сезінуге; оқу үрдісінің белсенді мүшесі болуына, құрдастармен қарым-қатынасының дамуына, танымдық белсенділігінің артуына мүмкіндік береді. Сондай-ақ, *мұғалімнің* сабағын қызықты ұйымдастыруына, оқушыларының танымдық әрекетін күшейтіп, өзінің кәсіби шеберлігін шыңдай түсуіне ықпал етеді.

Қосымша 7

***GROW* талдауы**

GROW тәсілі арқылы талдау төрт кезеңнен тұрады:

G – goal/мақсат, мақсат қою;

R – reality/шындық, әсер ететін шынайы жағдай;

O – opportunity/мүмкіндік, қолда бар мүмкіндіктер;

W – what to do/әрекет.

Белгілі бір мәселені шешу нақты мақсат қоюдан басталады

Goal (Мақсат)

Мақсатымыз не? Неліктен бұл маңызды? Мақсатымыз анық, нақты ма? Оған қол жеткізгенімізді қалай білеміз? Қандай бағытта жұмыс істейміз?

Мақсатты белгілегеннен кейін оған әсер ететін айналадағы жағдайды зерделеу қажет.

Reality (Шындық)

Шынайы жағдайды бағалау келесі сұрақтарға жауап іздеуден тұрады: Қазіргі жағдайымыз қандай? Қандай ресурстарымыз бар? Мәселенің дұрыс шешілуіне қандай қауіп бар? Осы мәселеге ықпалын тигізетін тағы қандай күштер бар? Мақсатқа жету жолында бұған дейін қандай әрекеттер жасалды? Олардың нәтижелері қандай болды? Мақсатқа қол жеткізген жағдайда не болады?

Opportunity (Мүмкіндік)

Жағдайды бағалаудан кейін қолдағы бар мүмкіндіктерді талдау жалғасады: Мақсатқа жету үшін не істеуге болады? Оның жолдары қандай? Бұған кім/не көмектесе алады? Мәселенің қандай шешімдері болуы мүмкін? Қандай шешімі ең қолайлы болып табылады?

Мүмкіндіктерді анықтаған соң іс-әрекетке көшу қажет.

What to Do (немесе Will)

Мақсатқа қол жеткізу үшін не істейміз, қандай әрекет жасаймыз? Таңдаған амалдарымыз қалай жұмыс істейді? Мақсатқа жетуге

оңтайлы болып табыла ма? Ішкі уәжіміз қандай? Уақытты дұрыс басқара аламыз ба?
Өз пәніңіз бойынша кез-келген тақырыпты алып, талдауға болады

Goal (Максат)	
Reality (Шындық)	
Opportunity (Мүмкіндік)	
What to Do (немесе Will)	

Қосымша 8

Сабақ жоспарлауға арналған әдіс-тәсілдер.

Төменде сабағыңызға қосуға болатын бірқатар ойлар ұсынылған. Алайда бұл тізім ұсынымдық сипатта, сондықтан оны осы бағыттағы жұмысты әрі қарай жалғастыруға және дамытуға негіз ретінде санаған дұрыс.

Ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕББҚ) бар оқушылар:

Оқушының есебін ЕББҚ деп даралау керек, олардың білім алуына көмектесу үшін бірінші кезекте қандай әдіс-тәсілдерді қолданасыз және өзіңіз жоспарлаған жаттығулардан бір-екі мысал келтіріңіз.

Дарынды және талантты оқушылар

Күтілетін деңгейден жоғары деңгейде жұмыс істейтін оқушыларды анықтаңыз. Олардың оқуын кеңейту үшін бірінші кезекте қандай әдіс-тәсілдерді қолданасыз және өзіңіз жоспарлаған жаттығулардан бір-екі мысал келтіріңіз.

Сауаттылық.

Жоспарыңыздағы барлық жаттығуларға шолу жасап, әр жаттығудың сауаттылықпен байланысын белгілеңіз.

Сыныптағы пікірталаспен кері байланыс орнату барысында оқушылардың ауызша жауап беру дағдыларын дамытуды назарда ұстаныңыз.

Сабакты бастауға арналған идеялар.

Ширату жаттығуларының мақсаты—сабақ тақырыбына байланысты оқушылардың қызығушылығын туғызу.

Артығын таста алып	Оқушыларға сөздер немесе суреттер жинағын (сабақ тақырыбымен байланысты) көрсетіңіз. Олар қай сөз немесе суретке қатысты емес екенін анықтауы керек.
Бұл жауабы болса, онда сұрақ қандай болады?	Оқушыларға сөйлемдер беріп, жауап ретінде осы сөйлемдерді алу үшін сұрақ қандай болатынын анықтауды сұраңыз
Суреттер: Не болды?	Оқушыларға сурет көрсетіңіз. Оқушылар суретте не болып жатқанын және оның себебін түсіндірулері қажет.
Сөзді тап	Карточкада сөздер беріледі. Бір оқушы бір тарапаны алып, онда жазылған суретті сыныпқа дене

	кимылдары арқылы көрсетеді. Оған сөйлеуге болмайды. Ал оқушылар жүргізіп тұрған бала көрсеткен суретті табуы керек.
Бинго	3х3 шаршысында сабақ тақырыбына қатысты әртүрлі түйінді сөздер орналасқан. Оқушылар тиісті түйінді сөздерді айрықшалауы керек. Барлық түйінді сөздерді анықтаған бірінші оқушы жеңімпаз атанады. Ескерту: оқушыларда әртүрлі түйінді сөздер жинағы болу керек.
20 сұрақ–иә-жоқ деген жауап	Оқушыларға ақпарат алу үшін 20 сұрақ қоюға болады. Алайда сұрақ қойылып жатқан адам «иә» не «жоқ» деп қана жауап береді. Мысалы, оқушы бір геометриялық фигура – ромбыны жасыруы мүмкін, ал сыныптың қалған бөлігі қасиеттерін атау арқылы оның қандай фигура екенін табуы керек.
Айырмашылығы неде?	Оқушыларға екі түрлі мәтін немесе екі түрлі сурет көрсетіңіз. Екеуінің арасындағы айырмашылықты анықтауды сұраңыз. Жауаптарын дәлелдеп отырулары керек.
Құпия зат	Оқушыларға затты көрсетіңіз, мысалы бұрыш салынған құты. Олардан оның не екенін және сабақпен қалай байланысқанын анықтауды сұраңыз (сабақтың тақырыбы «Бұрыштар» болуы мүмкін).
Қазына іздеу жолында	Сабақ тақырыбына қатысты ақпаратты жасырыңыз. Оқушылар жасырылған ақпаратты табуы керек. Күрделілік деңгейін арттыру үшін, тақырыпқа қатысы жоқ ақпарат қосып, оқушылардан оларға қажетті және қажет емес ақпаратты ажыратуды сұрауыңызға болады.
...қатысты 10 сөзді атаңыз	Оқушылардан нақты бір тақырыпқа, ұғымға қатысты 10 сөз атауды сұраңыз.
Сәлемдеме жіберіңіз	Затты бірнеше қабат қағазға/газетке ораңыз. Оқушылар әуен ойнап жатқанда оралған затты сынып ішінде береді; музыка тоқтаған кезде, оқушы бір қабатын ашады. Әр қабатқа тақырыпқа қатысты бір сұрақ немесе затты анықтауға көмектесетін ишара қойыңыз, оқушылар оны тауып, одан кейін оралған затты әрі қарай береді. Осылайша заттың орамасы біткенше жалғасады.

Сабақты қортындылауға арналған идеялар

Сабақтың соңында бүкіл сынып орындайтын жұмыстың мақсаты—оқу бойынша қортынды жүргізу, оқуды біріктіру, келесі деңгеймен байланыстыру және олардың қалай оқитынын белгілеу.

Сыныптан шығу билеті	Оқушыларға олардың білім алуына қатысты сұрақтар жазылған қағаз беріңіз, олар сұрақтарға жауап беріп, оны сыныптан шығуға рұқсат етілген уақытқа дейін мұғалімге беруі керек.
Жұмбақ сөздер	Негізгі сөзді, терминді немесе тақырыпты көрсететін оқушыны таңдаңыз. Оқушылар оны табуы керек.
Ыстық орындық	Өтілген тақырыпты қортындылау үшін оған қатысты қандай-да бір ұғымды, формуланы, пішінді, т.с.с. (мысалы, пирамида) сомдайтын оқушыны таңдаңыз. Сыныптың қалған бөлігі бұл «кейіпкерге» кезек бойынша сұрақ қояды, ал ол сол кейіпкер сияқты жауап беруі керек.
Миыңның суретін сал	Оқушылар мидың суретін дәптерге салады да, оны сабақ кезінде меңгерген білімдерін білдіретін сөздермен толтырады.
Тізбектен не түсіп қалған?	Оқушыларға бір сөз түсіп қалған тізбек көрсетіп, сол сөзді табуды сұраңыз. Мысалы, Түзудің екі нүктесі аралығында жатқан және екі нүктені де қамтитын бөлігі деп аталады.
Бір минут	Оқушылар кезек бойынша бір минут ішінде сабақ тақырыбы бойынша тоқтаусыз, қайталаусыз және қатесіз сөйлейді.
5-5-1	Оқушылар сабақ кезінде нені меңгергендері жайлы 5 сөйлем жазады. Одан кейін сол 5 сөйлемді 5 сөзге дейін қысқартады. Соңында 5 сөзді 1 сөзге қысқартады. Оқушылар өздерінің түйінді сөзін бүкіл сыныппен бөліседі.
Хабарлама	Оқушылардан өздерінің не үйренгенін көрсететін мәтіндік хабарлама (SMS) құрастыруды сұраңыз. Барлық мәтіндік хабарламадағы сияқты мұнда да таңбалар саны шектеулі.
Әріптестер	Әр оқушыға не жауабы бар, не сұрағы бар қағаз беріңіз. Оқушылар сынып ішінде жүріп, сәйкес келетін сұрақпен жауапты іздейді. Күрделілік деңгейін арттыру үшін, оқушылар үндемей орындай алады.
Байланысқан оқу	Өз оқуын бір сөйлеммен түсіндіретін оқушыны таңдаңыз. Келесі оқушы өз сөйлемін құру үшін жалғаулық шылаулармен жалғауларды пайдаланады.

Қосымша 9

Блум таксономиясы бойынша бағалау критерийлерін бөлу

Оқу мақсаттарына жету деңгейін анықтау үшін бағалау критерийлері құрастырылады. Ол Б.Блум таксономиясы арқылы оқу мақсаттарына сәйкес ойлау дағдыларының деңгейі бойынша жіктеледі.

Блум таксономиясын 1956 жылы америкалық психолог Бенджамин Блум когнитивтік ортада педагогикалық оқу мақсаттарын болжайтын алты ойлау дағдылары: білу, түсіну, қолдану, талдау, синтез, бағалау арқылы топтастыруды ұсынды.

Белгілі дағдыларды нақты анықтау критериалды бағалаудың маңызды аспектісі болып табылады. Ойлау дағдыларының деңгейлері үш топтың төңірегінде берілді:

- білу және түсіну;
- қолдану;
- жоғары деңгей дағдылары (талдау, жинақтау, бағалау).

Ойлау дағдыларының топтары	Сипаты	Етістіктер
Білу және түсіну	Нақты деректерді, ақпараттар мен сипаттамаларды, есте сақтау немесе елестету, меңгерген материалды дұрыс жеткізу, болжау немесе ақпаратты жеткізу арқылы түсіну және түсіндірудегі баға қабілеттілігі.	атайды, назар аударады, есте сақтайды, талқылайды, анықтайды, айтады, жазады, кайталайды, көрсетеді, хабарлайды.
Қолдану	Бір мәселені нақты жана жағдайда шешу үшін меңгерген материалды қолданудағы баға қабілеттілігі. Білімді қолданудың таныстыру әдісі тәжірибелік жұмыстар, тәжірибелер, жоба жұмыстары, мәселені ше-	қолданады, санайды, өзгертеді, таңдайды, топтастырады, аяқтайды, қортындылайды, таныстырады, табады, жасайды, ықпал етеді, зерттейді, эксперимент жүргізеді, түсіндіреді, сахналайды, түрлендіре-

	<p>шу және жаңа және/немесе түрлі нәтижелер жасау болып табылады.</p>	<p>ді, сәйкестендіреді, жоспарлайды, көрсетеді, шешеді, пайдаланады, құрайды, іске асырады</p>
<p>Жоғары деңгей дағдылары (талдау, жинақтау және бағалау)</p>	<p>Баға қабілеттілігі: -акпараттық материалдарды жеке бөліктерге бөлу, дәлелді анықтау жолымен түрлі пікірлер алу үшін акпараттарды немесе себебін, тұжырымын меңгеру, жалпы ережелер үшін дәлелдер табу;</p> <p>-жаңа мән мәтінде бөліктерді (идея, элементтер) біріктіру, қиыстыру, мысалы хабарлама (сөз сөйлеу, баяндама оқу), әрекет жоспары, қажет мәліметті реттейтін кесте; -осы немесе басқа материалдың маңызын бағалау (бекітілген көркем шығарма, зерттеу мәліметтері).</p>	<p>талдайды, бағалайды, топтастырады, есептейді, қабылдайды, салыстырады, байланыстырады, қарсы қояды, сынайды, талқылайды, саралайды, ажыратады, бөледі, зерттейді, тәжірибе жүргізеді, түсіндіреді, пікір білдіреді, сәйкестендіреді, тексереді.</p> <p>топтастырады, жинақтайды, қосады, үйлестіреді, құрайды, жалпылайды, біріктіреді, саралайды, ұйымдастырады, жоспарлайды, ұсынады, орнатады, біріктіреді, аргумент келтіреді, негіздейді, келіседі, салыстырады, дәлелдейді, таңдайды, салыстырады, қортынды жасайды, сендіреді, негіздейді, түсіндіреді, өлшейді, болжайды, алдын алады, ұсынады, пікір білдіреді, саралайды, бөліп көрсетеді, қосады, қолдайды, тексереді, бағалайды, талдайды.</p>

Бағалау критерийлерін құрастыру кезінде мұғалім әр ойлау дағдыларының деңгейін көрсететін етістіктерді қолдануына болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н. Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. — Алматы: 2014. — 360 б.
2. Жубатырова Б. Т. Психолого-педагогические основы игры / Ойынның педагогикалық-психологиялық негіздері / Б. Т. Жубатырова. — Алматы: ТехноЭрудит, 2019. — 280 с. — ISBN 978-601-327-439-3.
3. Дүйсембінова Р.Қ. Кәсіби педагогика: оқулық / Р. Қ. Дүйсембінова. — Алматы: Полиграфкомбинат, 2012. — 348 б. — ISBN 978-601-80326-7-7.
4. Қаңлыбаев Қ.И. Математиканы оқыту әдістемесі: Оқулық / Қ.И. Қаңлыбаев, О.С. Сатыбалдиев, С.А. Джанабердиева. — Алматы: Дәуір, 2013. — 368 б. — (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі). — ISBN 978-601-217-386-4.
5. Бейімбетов Қ.Ж., Ахметова Б.К. Математика сабағындағы топтық жұмыстың оқушы белсенділігін арттырудағы рөлі // Вестник образования. — 2017. — № 2. — Б. 3–8.
6. Дүйсембінова Р.Қ. Кәсіби педагогика: оқулық / Р.Қ. Дүйсембінова. — Алматы: Полиграфкомбинат, 2012. — 348 б. — ISBN 978-601-80326-7-7.
7. Әлқожаева Н.С. Білім берудегі педагогикалық технологиялар: оқу-әдістемелік құралы / Әл — Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті; автор-құраст.: Н.С. Әлқожаева, Ұ.Б. Төлепова. — Алматы: Қазақ ун-ті, 2016. — 122 б. — Библиогр.: 119 б.. — ISBN 978-601-04-2028-1.
8. Игенбаева Р.Т. Жоғары мектеп педагогикасы : оқу құралы / Р.Т. Игенбаева. — Алматы: Эверо, 2015. — 166 б. — ISBN 978-601-310-022-7.
9. Мынбаева Ә.Қ. Жоғары мектеп педагогикасы негіздері: оқу құралы / Ә.Қ. Мынбаева, А.Б. Айтбаева, Ә.М. Құдайбергенова; Әл-Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті. — Алматы: Қазақ ун-ті, 2016. — 236 б.: кесте. — Библиогр.: 233–234 б. — ISBN 978-601-04-1691-8.
10. Можаева О.И. Негізгі және жалпы орта мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша

нұсқаулық: Оқу-әдістемелік құрал / О.И. Можасва,
А.С. Шилибекова, Д.Б. Зиеденованың редакциялауымен. —
Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2016. —
54 б. ISBN 978-601-7905-69-9.

11. www.cpm.kz

Оқу басылымы

**Қосыбаева Умітжан Аманкелдықызы,
Шаматаева Назгуль Қуанышовна,
Оразбекова Раушан Асансеитовна**

**МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮРДСІН
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ**

Оқу құралы

Авторлық түпнұсқадан басылды

Басуға 16.07.2021 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16. Қағазы офсеттік.
Көлемі 7,25 б.т. Таралымы 100 дана. Тапсырыс № 77.

«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ
баспасының баспаханасында басылып шықты

100024, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28.
Тел. (7212) 35-63-16. E-mail: izd_kargu@mail.ru